

Berencama 2021 an

**Komek analizên siyasi
û xwendinên Ramanî û Dîroki**

**Amadekarî û Materyalên
wergêrandin û formatkirin**

The Geo-Strategic
www.geo-strategic.com
contactgeostrategic@gmail.com

KURDI
NETWORK FOR STUDIES

Berencama 2021 an

Berencama 2021 an Komek analîzên siyasî û xwendinên Ramanî û Dîrokî

Amadekarî û Materyalên wergerandin û formatkirin Tîma Geo-stratejîk

Dîroka weşanê ya elektronîkî
25.12.2021

Çapemend Tora Jeostratejîk ji bo Lêkolînan

The Geo-Strategic NETWORK FOR STUDIES

العربية العربية
www.geo-strategic.com
باللغة الإنجليزية english.geo-strategic.com
باللغة الألمانية deutsch.geo-strategic.com
باللغة الكوردية kurdi.geo-strategic.com
المحقق الثقافي alfikr alhur.geo-strategic.com

مجلة الفكر الحر

The Geo-Strategic NETWORK FOR STUDIES

English

The Geo-Strategic NETWORK FOR STUDIES

KURDI

www.geo-strategic.com kurdi.geo-strategic.com English.geo-strategic.com

خدمة الأخبار العاجلة

E-mail: هيئة التحرير
contactgeostrategic@gmail.com
+4915730651617
facebook.com/geostrategic
groups/geostrategicom
t.me/Geostrategic
youtube.com/channel/
UCFpM02J_e0B4FV6oB3wstuj/videos

Naverok

- Cûdahî û guhertinên di navbera zilma rêjîma Sûrî de û xwezaya Rêveberiya Xweser (4)
- Berdewamiya nakokiyan di navbera pdk û pkk da (19)
- Cîhadîstên Rojhilata Navîn modela Talîbanê teqlîd dikin (25)
- Lêgerîna stratejiyek Amerîkî li Sûriyê (31)
- Çekên veşartî ya hêzên fezayê ya Amerîkayê (42)
- Xwendina romana "Keçên Kobaniyê (47)
- Rêzikên Lîstîkê yên Putin (63)
- Şoreşa Koleyana (85)
- Efsaneya afirandina Sumer û rehên wê yên Kurdewarî (98)
- Hesta gutî li ser rêyek çewt (108)
- Şaristaniya kevna a Kurdistanê (113)
- Hiş û ronakbîr (126)
- Kurdistan ji hêla erdnîgarî û jeopolîtîkî ve (134)
- Di kesayeta Kurdî de xwendina realist (141)
- Pêxember Birahîm ji bav û kalên kurdan bû?(151)
- Reng di hişyarî û ramana gelê Kurd de diyar bû (158)

Cûdahî û guhertinên di navbera zilma rêjîma Sûrî de - û xwezaya Rêveberiya Xweser li bakurê rojhilatê Sûriyê / Rojava

Dema ku welat di pêncî-sedsalên sedsala borî de di pêşbaziya çokan û geşedana ber bi şaristaniyê de dimeşyan, Partiya Baas darbeya xwe li dijî rejîma li Sûriyê di 8ê Adar 1963 de da destpê kirin. Ji ber vê yekê, wî qursa jiyana siyasî li Sûriyê bi tevahî guherand, û guherîn di nav de jiyana civakî ya ku çirûskek ronahiyê winda kir ku Sûriye birin piştî ku ji çar salan zêdetir ji derbeyên leşkerî di salên 1954-1958 de hilweşand, û aborî guhertinê bandor li ser mijarê jî kir.

Di pêncî salên borî yên desthilatdariya malbata Esed a Sûriyê de, welatî bi diruşma "Esed an tu kes" veguheriye çandiniyekê. Sûriya veguheriye tunelek zilm a tarî, dest bi siyaseta tasfiyekirina dijber an dijberan dike, derbaskirina girtina aboriya Sûrî û çî ji veşartina budceyên mezin Petrol, di nav de neft, gaz, fosfat, û elektrîk, û bi birçîbûna mirovan diqede, di bin diruşma "Heke birçî dizane li ku derê min bibîne."

Pêşgotinek

Rejîma Esed di nav rejimên gloverî de ku di cîhanê de wekî zalimê pêşkeftî têtê binavkirin têtê hesibandin, digel hin

dewletên neteweyî yên ku li ser navê sosyalîzma çêkirî diruşmên beredayî û biriqok derdixin pêş, lê di rastiye de ew ji vê nêzikatiya ku xwe pêşkeş kirin dûr in. wekî karanînek ji bo berjewendiya giştî. Bi gelemperî, rê û rêbazên otorîter bi rejimên ku heman rê û rêbazên ku her carê dijayetiya xwe ya li dijî kapîtalîzma cîhanî ya bi dehsalan digirin û xwe wekî sembolek berxwedan û bêhempa nîşan didin, dişibin hev.

Di vê lêkolînê de, em ê diyardeya despotîzmê ya li Sûriyeyê, ya ku li her perçeyên dewletê teşeyek karakterek gelemperî digire, lêkolîn bikin. Destpêk bi hûrguliyên piçûk ên zanîna nivîna ku hevjin li ser radizin, û bi lêkolîna rapirsiyek siyasî ya daxwazên tercîhkirina zanîngehê ji bo hemî xwendekarên Sûrî dest pê dike. Wekî din, sedemên despotîzmê bixwe li Sûriyê bandorên wê li ser aboriya Sûrî heye ji hêla elîtek otorîter ve ku temsîl% 10 ê sektora bazirganî û sermayeya tevahî ya girêdayî rejîma totalîter, û di heman demê de valahiyeke fireh jî heye ku di têgihîştina zoriyê de tune . Weke rewşek ku bi dehsalan e li ser civaka Sûrî tê ferz kirin û bû sedema windakirina nasnameya çandî ya hin pêkhatayan li ser zarê yê din; Mîna pêkhatiya Kurdî ku ji ziman û mîrata xwe hate talankirin û di wijdana nifşên li pey hev de zindî jiyân.

Yekem - şoreş an dilşikestina guherîne

Pêdivî ye ku em fenomena despotîzmê ji destpêbûna şoreşa Bihara Erebî ya di sala 2011-an de bi nav bikin û ew welatên mezin ên Rojhilata Navîn, Sûriya jî tê de bigire nav xwe. Civaka sivîl şoreşa xwe dest pê kir, bi tevgerêke gelêrî ya aştîxwaz, tevgerên protestoyî, û pêşveçûnek bilez a bûyeran, dema ku zalimî derket holê dema ku hêzên ewlekariya Sûrî bi zordariya xwe re mijûl bûn ji nêzîkê sê mehên pêşî yên hovîtî û kuştinê. Dûv re ew veguherî şerekî çekdarî û şerekî xwînrij, ku hemû Sûrî jê vexwar. Taybetmendiyên sereke yên ku bûne sedema têkbirina guherîna neqediyyayî bi navgîniya jêrîn têne destnîşankirin:

1- revolutionoreşa Sûrî bi tevlihevî hate wesif kirin, ji ber ku ew bala cîhanî û navneteweyî kişand, û fikar li hemî welatên deverê derxist, û gelek faktorên navxweyî, herêmî û navneteweyî li hev civiyan, û bûn sedema geşepêdana kirîzê bi awayê heyî, ku tê de nêzê deh salên lebat koçberî, birçîbûn, kuştin, koçberkirin û binpêkirin hene. Revolutionoreşa Sûrî di salên borî de li ser asta cîhanî bûye yek ji kirîzên herî aloz û têkel, û qada siyasî bi mezhebî, navxweyî û derveyî, herêmî û navneteweyî ve têkildar e.

2- Tu rêxistinên navneteweyî nekariye rewşa mirovî ya mirovên Sûrî, yên ku karesatên bêhempa û pirsgirêkên mirovî jiyane, û ji serhildanek gelerî jibo rizgariya ji rêbaza totalîter veguheriye meydana tekoşîna navbera mezin hêzan.

3- Hunera axên Sûrî ji destpêka şoreşê ve; Bendewareyek ji bo derbeder, sûcdar, sirgûn, mehkûm û milîtanên îslamî yên ku ji hêla dewleta dagirker a Tirk ve hatine girtin da ku hesabên xwe bi hin welatên Ewrûpa re bide hev; Mîna Yewnanîstan, Qıbrıs, Swêd û Fransa, di nav xwe de, li ser hesabê rûmeta Sûriyan.

Ya duyemîn - qutiya reş a jiyana siyasî di jiyana Sûrî de

Dikare were pejirandin ku jiyana siyasî di bin ronahiya despotîzma Esed de bi maneya mutleq a li Sûriyê, di darbeya Partiya Baasê ya li dijî desthilatdariya di sala 1963-an de dest pê kir bêyî ku hilkîşe û bi dengdana bi awayê xwezayî gav bi gav bikeve hêzê. Şandeya desthelatan di saziyên dewletê de û belavkirina wan ji hêla alîgirên partiyê ve hate bisînorkirin. Di wateyê de ku ji hemî pêkhatayên cûda yên miletê Sûrî beşdarî û rêberiya welêt tune ye, her wekî ku di wateya rastîn a peyvê de hilbijartinên rasteqîn çênabin, û berpirsiyariyek cidî ji karbidestên qirêj re tune.

Dîmenên jiyana siyasî, bi piranî, yên partiyê ne. Dest bi endamên xwe kir, û nexasim jî di malbata Esed de, vê malbatê di krîstalîzekirin û hilgirtina projeya siyasî de ji çîna navîn sûd werdigire, lê Hafez el-Esed piştî 1970-an z. serhişkiya hêzê, û ew bi dezgehên ewlehiyê yên cûrbecûr ve girêda, û hewce kir ku ramîner, afirîner û girseyên gel xwe bişînin ber van alavan, û bereketa wan bistînin. Jiyana siyasî bi malbata xwe re, û yê ku li dora wan hemûyan be,

bi yek zilamî re tê sinorkirin. Di bin şîara "şêr an kes na" de. Balkêş e ku mirov li qonaxa siyasî ya Sûrî binihêre ku wî figurê "Hafez el-Esed" lîst, ku gihîşt qonaxa pîrozbûnê. Peykerên wî li her bajar û her gundî bûn, û wêneyên wî hemî cîh, hemî stûnên ronahiyê dagirtin û rê.

Beşar el-Esed ji bavê wî çêtir nebû, bav, yê ku heman nêzîkatî dişopand û bi şopa wî bi rêyên sîyasî dişopand, û heta ku ji karûbarên ewlekarîyê re rolekî ji berê mezintir dida, ji ber vê yekê ew bûn ên ku jiyana sîyasî dirust dikin, wekî hîlbijartin , sendîkavan, sendîkayên xwendekaran, meclîsa gel û wezîran hemî amûr û pêywan in di destê dezgehên ewlehiyê de. Hemî hêz bûne du dest, ji ber ku ew Serokê Komarê, Sekreterê Giştî yê Femandariya Qatarê, Serfermandarê Bilind ê Artêşê û Sekreterê Giştî yê Femandariya Neteweyî ye.

Ev mesele ji hêla jiyana Sûrî ve di rojên xweyên destpêkê de ne hate peyda kirin, ji ber vê yekê ew kir ku mîletê Sûrî di rewşek tengavî û xeniqandina siyasî de bijîn. Hema ku şoreş dest pê kir, gel pê re têkilî danî, û berz kirin (Bila Xwedê canê we lanet bike , Hafez) wekî derbirîna hêrsa wî û tunebûna jiyaneke siyasî di rabirdû de, û derbirîna xwesteka Wî ji bo jiyaneke nû ya siyasî ku ew tê de beşdar e û jêhatî ye ku bandorê lê bike. Bi gelemperî, diyardeyên desthilatdariya otorîter di dema desthilatdariya el-Esed de di heyama pêncî-salî de wiha bûn:

1- Parastina heman rêzê; Çawa ku ew di warê rola Partiya Baath di (pêşengiya dewlet û civakê) de ye, jiyana siyasî avantajên pirrengî û afirîneriyê winda nake.

2 - Malbata serdest û xizmên wê lebatên hestiyar kontrol dikin, û rewşa awarte ya ku ji çend dehsalan ve li ser welêt tê sepandin ferz dikin.

3- Girtina kesayetên dijber, serdestiya dezgehên ewlehiyê, û sansura pêşîn li hemî waran.

4- Monopolîze kirina ragihandin û medyayê, û tunebûna dijberiya siyasî li erdê û di saziyan de.

5- Qedexkirina mafê xwepêşandanê, û astengiyên li damezrandina partî, komele û saziyên civaka sivîl.

6- Li dû siyaseta binçavkirina keyfî, ceribandînen leşkerî yên meydana, û tomarek dirêj a dosyeya girtiyên siyasî yên li paşmayên din.

Ya sêyemîn - aboriya di navbera fikra ewlehiyê û daxwaza reformê de

Sûrye; Mîna welatên din ên Rojhilata Navîn, mirovên wê di cûdahiyek çîn a zelal de dijiyan. Rêxistina "Human Rice Watch" di aboriya cîhanê de Sûriye wekî 154 sinif kir, her çend di dema serweriya wî de, welêt gav bi gav ji modela sosyalîst ber bi modela aborî ya piralî an aboriya bazarê, ku çî ye ku mezinbûnê bi dest xwe xistiye û bûye alîkar ji bo baştirkirina rêjeya dahatê, lê aboriyê berdewam kir ji birînên mezin, di nav de:

1- Aboriya Sûriyê bi pîrbûn û seqetbûnek bêkêmasî re rû bi rû maye, ango ew destpêka êşên rastîn e, nemaze di ronahiya kirîza Sûriyê de, ku bû sedema hilweşîna aborî ya Sûriyê.

2- Peryê Sûrî li hember diravên hişk dest bi kêmbûnê kir, û rewşa bazirganî xirabtir bû; Di encama kêmbûna rezervên neftê, hilberîna navxweyî ya lawaz, û daketinek berbiçav ya rezervên diravê biyanî li Banka Navendî ya Sûriyê.

3- Xirabûna rewşa jiyana civaka Sûrî, ji ber ku Sûrî koçberî welatên cîran dibin. Di pey şopandina jiyane de, û her weha koçberiya wan ber bi bajarên bajarên ve, nemaze li deverên rêjîma Sûrî, yên ku milkên wan hatin desteser kirin, û li xaniyên tenikî yên ku xwedî bingehên jiyaneke sade ne, di nav de av, elektrîk , û paqijî, ku di rastiye de xaniyên bêserûber in ku tê de 42% Sûrî ne.

4- Hatina welatiyê rojê, ji bilî rêjeya zêde ya bêkarî û bêkaran, ji du dolaran kêmtir e; Ji ber zêdebûna hejarî û nebûna dabeşkirina adil ji bo gişt gelî, bi zêdebûnek eşkere ya nifûsê, ku di encamê de standarda jiyane kêmbû û hêza kirîne kêmbû.

5- Dibe ku mirov bala xwe bide jiyana aborî ya ku ji jiyana siyasî ne girîngtir e, lewra ew tijî gendelî ye, ji ber vê yekê divê her bertîl were pêkanîn, û hemwelatî ji hêla dezgehên ewlehiyê ve were şermezarkirin, ji ber ku her tişt bi wan re têkildar e , nexasim asta darayî, ji ber ku ew bûdceya 2008

bû Ew bi 200 mîlyar lîreyên Sûrî ket; Li gorî daxuyaniyên wezîrê darayî yê rêjîma berê, Mihemed Al-Huseyîn, veberhênana giştî ya qels ku ji tekparêzî û gendeliyê pêk tê, û rakirina alîkariyên enerjî, av, neft û gubreyê ji bo sektora çandiniyê, ji ber revîna bacê.

6- Pargîdaniyên mezin ên pîşesaziyê di destê çend sermayedarên dilsozê rejîmê de bûn, da ku bihayan bê kontrol kirin û bêkontrol kirin, û hem jî hinardekirin û hinardekirina ku di destê malbata Esed de bû li bendera Tartous û li deriyên sînor. bi welatên cîran re.

7- revolutionoreşa Sûrî bû sedem ku paytext ji welêt koçber bibe.

Sêyemîn - Taybetmendiya Jiyana Civakî

A- Dijminahiya Partiya Baas a ol û dijberiya olî:

Ji wê darbeyê ve bi pêşengiya Partiya Ba'as, ya ku desthilatdarî di sala 1963 MZ de desteser kir, dewlet di çarçova safî ya sekuler de hate damezirandin, olan perçiqand û bi ol re şer kir, û dijminahiya wî bi olî re bi van tiştan derket holê:

1- Ji damezrandina Partiya Baath ve, wê prensîbên xwe yê teorîk damezirandiye da ku pergala xweya rêvebirinê bi rengê ku berjewendiyê wê bide hevgerin û li ser bingeha dijberiya ol û mirovên olî be, yek bike, û ew şerê her deshilatê olî dike ku armanca wê aramkirina vê yekê be sîstem. Bandorên wê di xerakirina Mizgefta Sultan li Hama

di 1964 AD de, û di encama serhildana Mizgefta Umewyad de li Damascusamê di navbera 1965 AD, desthilatdariya Serok Emîn Al-Hafiz, ku piştî bûyerên Hama digot di civînek bi Komîta Bajêr re: "Em ê yên ku heqê mirinê ne, bi mirinê ceza bikin, û serhildanan ceza bikin û wan bi peyatî biçin Tadmur. Li ser piyan li ku derê bimînin heya ku ew bibin mirovên baş" û wî çî got bi wate kir . Di 10 Çile 2005 de li Times - Channel Al-Jazeera temaşe bikin.

2- Ji berçavkirina destûra Sûrî diyar dibe ku firehiya paradoksê di navbera maddeyên wê û cewherê wan de, ku bû sedema wendabûna yekparçeyiya bicihanîna wan a tam. Ev paradoks di xala sêyemîn a destûra bingehîn a Sûriyê de cîh digire. Ew di naverok û rastiyên xweyên rastî de pir nakokî dagirtî ye, û ev dixwîne:

Ola Serokê Komarê; Îslamiyet

-Fîqeya slamslamî; Çavkaniyek bingehîn a zagonan.

Dewlet ji hemî olan re rêz digire û azadiya pêkanîna hemî rêûresmên wan misoger dike, bi şertê ku ev yek nîzama giştî xera neke.

Rewşa kesane ya mezhebên olî tê parastin û dîtin.

Diyar e, diyar e ku dewleta Sûrî bi baweriyên re bêalî nabe, digel ku di gotarên sêyem û çaremîn ên gotarê de hatî destnîşan kirin. Di teqîna pirsgrêkên bêsinor de makeqanûn jî roleke mezin lîst. Di encama nakokiyên ku

nêzîkbûn û xwendinek bi rastiya civaka Sûriyê re bi tevahî tune ne.

3- Despotîzm li eniya olî bi zilm û zordariya rêjîma Sûrî li Brxwan piştî serhildana wan li Hama ji 1982-an zayînî de bi qîrîna dirûşmek ji bo xwendekarên dibistanên dijberiya komê bi her awayî derket holê.

4- Diyar bû ku tiştê herî hêja yê miletê Sûrî azadî bûn, nemaze yên olî, yên ku xwepêşanderan di dema xwepêşandanên xwe de digel derketina kirîza Sûrî di destpêka xwe de, bi xwe re birin, û ev tiştê ku paşê qewimî mizgeft bûne cîhek meş û xwepêşandan da ku dest pê bikin û nerazîbûna xwe ji rejîma Esed diyar bikin. Kaxezên Sekular ên Damascusamê - Dr. Reem Al-Atrash - Navenda Damascusamê ya Lêkolîn û Lêkolînan

5- Dagirkeriya Tirk û rejîma Sûrî ji ketina kirêgirtiyên DA ISIS di şerê Sûrî de sûd werdigirtin, û ew ji hêla ajanên xwe ve diketin nav wê da ku gelek ajandayên xwe yên siyasî û leşkerî li erdê derbas bikin. Wan di astek pir mezin de bi serketin ku dijberê rejîma Sûrî di kirêgirtiyên dijberiya çekdar de temsîl kirin, û dagirkeriya Tirk ji wan sûd werdigire da ku ayîna olî veguhezîne deverên nû, wek li Lîbya, Somalî, Yewnanîstan û Azerbaycanê.

B-zulm û dualî ya gendelî

Salên borî, rejîma Sûrî gendelî li kûrbûnên kûr ên saziyên dewletê bi tevahî belav kir, ji bingeha xwe heya hiyerarşiya

xwe, û ji rehên xwe heya damarên xwe. Hetta Rûs ji vê avhewa xilas nebûn, ku ji dema destwerdana xwe ve karûbarên Sûrî ji bo berjewendiya rêjîma Sûrî di sala 2015 CE de ji Rejîma Sûriya bixwe xirabtir bûye. Ev gendelî dê çênebûya nebûya heke sazûmana nû ya kevn a Ziggurî ku bavê Esed di gelek dehsalan de ava kiribû, û gihîştina wê dijwar bû ji ber çend faktorên ku bi vî rengî têne kurt kirin:

1- Rêjîma Sûrî karibû di heyama rejîma Esed a bav de bingehên stabîl ava bike ku dê mayîndebûna wê û pêşveçûna wê di desthilatdariyê de garantî bike, ji ber ku ew ji nêz ve bi şaxên ewlehiyê ve girêdayî ye, wate ku rejîm aramiya mêtî heye ji ber ku çete karûbarên ewlehiyê ne, ji ber ku hejmar gihîşt 17, û jimara karmendan 365,000 personelên wê hene, digel milîsên Parastina Neteweyî û kirêgirtiyên biyanî, ku budceyek du qat ji budceya artêşa Sûrî dagir bikin.

2 - Karûbarên ewlehiyê karîn xwe mîna oktapodê bi jiyana hemwelatîyê bidin sekinandin û bêhna wî, di tevger û niştecihên wî de bişkînin, û tirs û xofê di nav welatîyan de belav bikin da ku ez difikirim - bi rastî - ku guhên dîwaran heye , û heta ku karûbarên ewlehiyê bi karûbarên hemwelatîyên hêsan ve girêdayî bûn; Ji hinardekirin, gerîn, firotin, kirîn, bazirganî û perwerdehiyê, û bûn karûbarên ewlehiyê; Weke giyanek di nav sûriyan de, ew jî ji zarokên xwe ditirsiyan ku biçin xewê. Guman tune ku hêza

karûbarên ewlehiyê li ser hemwelatîyê gihaşt travestiyekê û di nav sedemên serhildana hemwelatîyê û rabûna şoreşa wî ya li dijî rêjîmê de bû.

3 - Ji dema sepandina mêtîngîyê ji hêla bav Esed ve ji ber bînpêkirinên mafên mirovan di dîmenek bi xwîn de, hevsengî û xirabîya wêneya wê di nebûna rûmetê de ji bo gelên Sûrî kêmbûye. Neheqî û zalimî belav bû û wekhevî tunebû, dema ku Sûrî li welatê xwe negihîşt mafên xwe di yek ji warên jîyanê de, çî aborî, bazirganî, niştecihî, darayî, yan perwerdehî digel hevpişeyê xwe, hemwelatîyê din ê mezheba Elewî , û wî hindik ji mafê xwe hilda, ne ku wî pê ve girêbide. Feysel bi navgîniya karûbarên ewlehiyê, ku ji Sûriyan xwest ku şoreşa xwe li dijî rêjîmê pêk bînin.

Çarem - şoreşa Sûrî demokrasîya xwe dîke

Mîna şoreşên din ên ku xistin; Bihara Erebi jî tê gotin, ew gotina ku çewt xuya dikir, ne Sûrî çûyîna ser rê û meydana û derketina wan ji mizgeftan û hem jî parastina Ereban bû, lê rast e ku azadî rê da hemî razên kesên ku wê demê lê digerin. Dibe ku ya ku şoreş cuda kir, û mebesta me destpêka wê ye, bê guman, ev e ku kolana Sûrî di nav tevgera xwe de rewşenbîr, hiqûqnas û partî hene, û ji mizgeftan destpêka çalakiya şoreşgerî bû ku li bajaran li ser hesabê bajarên din.

Ya ku şoreş di wê demê de cîyawaz kir ev bû ku hin çalakvanan daxwazên xweyên şoreşgerî tevî giraniya rewşê

û qedexeya ferz kirî bi navgîniya torên civakî ve pêşkêşî kirin, û van bangan ji kesên nêzîkê mirovan ve sînordar bûn û ji kes bawer nakin, ji tirsê ji zordariya li ser rejîm û polîtîkayên wê yên tepisandinê. Daraa gava yekem bû ku 15 zarokan li yek dîwêr hevok û dirûşm nivîsandin û banga azadî û rûxandina rejîmê kirin.

Rêjîma Sûrî li welatê xwe bi derketina xwepêşandan û şoreşê re rûbirû bû, berevajî nerîna wê ya ku li hejmarek ji welatên Bihara Erebî qewimî bû, ji ber ku wê ew bi gotinê şîrove kir: "Ya ku qewimiye wekî vegotinek giştî têtê pejirandin ku siyaseta derve ya hin Ereb û pirsgerêkên navneteweyî, di heman demê de veguheztina pêla şoreşan a ji bo Sûriyê."

Theoreş têk çû ne ji ber ku rejîma Sûrî bi her cûre çek, hesin, û rêbazên zordarî û tundiyê re rûbirû ma, û di encamê de bi hezaran Sûrî hatin kuştin û bi mîlyonan ji wan koçber bûn ber bi welatên cîran û cîhanê ve, lê ji ber ku ev şoreş ji daneyên ku di destpêka şoreşê de dixwest dûr ket. Dibe ku em mezin nekin ger ku em bibêjin ku dora siyasî û leşkerî ji ber tunebûna destyêk siyasî ya ku dikare daxwazên gelê Sûrî pêk bîne di demê de ye ku mekîneya leşkerî ji Sûriyên bêguneh bi hinceta terorê tê berhev kirin . Di heman demê de, tiştê herî girîng ku aloziya Sûrî domandiye ev e ku ti aliyek ji pevçûnê xwediyê projeya siyasî ya rewşenbîr nine ku qonaxek nû ya jiyana siyasî saz

dike ku bi yekbûna Sûriyan destpê dike û baweriya di navbera wan de li ser yek astê pêvajoya siyasî . Bê guman ev e ku Revolutionoreşa Frensî berî derketina xwe deyndarê belavbûna ramanên Jean-Jacques Rousseau bû, yê ku nûnertiya giyanê yekem ê seferberiyê û şoreşê dikir, digel bûyerên bixwîn ên ku Revolutionoreşa Frensî derbas kir, lê serkeftina wê bes bû ku demokrasiya rastîn a ku niha Fransa dijî, krîstal bike. Li aliyê din, Revolutionoreşa Rojava pêk hat, ku bûyera siyasî ya herî berbiçav li ser asta erdnîgariya Sûrî, ya ku cara yekem wekî şoreşa ramîn, demokrasî û jinan hate veqetandin, temsîl kir.

Texmînên ku ji hêla şoreşa Rojava ve hatine pûç kirin

Revolutionoreşa Rojava bûyerên bi hêvî û hişyarî ji tiştê ku jê re Bihara Erebi digotin li Tûnis, Misir, Lîbya û Yemen, ji bo şoreşa Sûrî şopand, lêbelê, partî vîzyona xwe û rêgezên wê hene ku bi rengê rezervên li ser herduyan derketin aliyên şerê Sûriyê. Ji aliyekê ve, rêjîma Sûriyê hewl da ku têkçûnek leşkerî li Artêşa Niştimanî ya bi navê wî bike, piştî ku wan di destpêka sala 2013-an de heya nîveka 2014-an, bi derketina kirêgirtiyên DAI ISISê re sêyeka herêma Sûriyê kontrol kirin. Li eniyê, ku li aliyê din hewl da ku li ser hesabê kirêgirtiyên dijberiyê berfireh bibe. Lê tiştê ku qewimî ew bû ku DAI was karibû kontrola xwe li heman herêmê dirêj bike; Ji ber piştgiriya ku ji dagirkeriya Tirk û hin dewletên Kendavê digirt. Bê guman e ku nexşeya hevsengiyên li ser erdê ji

dawiya 2014 û destpêka 2015 ve, piştî destwerdana Rûsî, hatiye guhertin. Weke hevalbendek bihêz a ku piştgirî dida rejîma Sûrî ji hêla leşkerî ve berî ew yek jî siyasî bû. Ji bilî destwerdana Dewletên Yekbûyî ku alîkariya Hêzên Sûriya Demokrat bike di parastina xwe de ji Kobanî li dijî rêzikên reş ên reş, û bi vî rengî, wusa dixuye ku şoreşa "Rojava" Sûriya ji şopek mezin ber bi kendavê ve rizgar kir ji ber hilweşînê saziyên dewletê, carinan û carinan, ji hêla rejimê ve ji ber gendelî û karanîna tepisandinê in newekhevî, dad û demokrasî, heya ku Sûriye bû mîna keyaniyek, mîrat hukim û teybetmendiya hêzê.

Revolutionoreşa "Rojava" gelek tiştên ku diviyabû aliyên Sûrî diviyabû pêk bîne bi dest xwe xistibû, lê wan berjewendiyên kesane li ber hesabê berjewendiyên xweyên neteweyî pêşve birin. Daxwazên Suryanî di van de tê de cih digirin:

- 1- Ji nû ve pêşnûme qanûnek bingehîn ku daxwazên hemî Sûriyan ji bo beşdarbûna siyasî di rêvebirina welat de bicîh bîne.
- 2- Danîna lêborînek giştî, serbestberdana girtiyên bîr û bawerî û bexşandina perîşanan.
- 3- Ji nû ve qanûna Weşanan, ku azadiya çapemenî û weşanê misoger dike.
- 4- Derxistina qanûnek demokratîk ji bo birêxistinkirina hîlbijartinan.

5- Serxwebûn û durustbûna dadwerî û dirêjkirina serweriya yasayê.

6- Pêkanîna mafên aborî yên hemwelatîyê.

7-Ji bo Sûriye bibe dewletek yekgirtî, demokratîk, û federal.

Berdewamiya nakokiyên di navbera

pdk û pkk da

Gava ku berjewendîyên neteweyî yên bilind ji bo partîyên Kurd li her çar perçeyan ne pirsgirêkek stratejîk be, têkilîyên Kurd-Kurd di nav peymanên demkî de dimînin, û girêdayî polîtîka û mercên herêmî, û vibrasyon û pejirandinên neyînî yên berî yên erênî ne.

Ji ber ku hawîrdora Kurdî ji bo aramiya di navbera biratiya xwîn û axê de ne guncan e, çarenûsa têkiliyên demkî ber bi kêmbûnê ve diçe, û gelek caran tête diyarkirin û bi gelek rûbirûbûnan re tê şandin, her çend nakokiyên medyayê di navbera her du partiyên Kurdî de, "Kurdî Demokrat - Karkerên Kurdistan ", li ser rûyê wan in, lê ew bandor dike. Çalakiya rasterast li qadê, ji ber ku medyaya rêvebir û partîzanî rasterast beşdarî zêdebûna seferberiya neyînî bû da ku cûdahiyên ber bi tevliheviyê ve bibe - û pev diçin.

Pirsgirêka herî mezin ku Kurd di van rojan de dikişînin windakirina pûşa wan a siyasî ye, nemaze ji ber ku nakokî beşek in ji pîlanên vekirî yên rejimên Tirk-Iranîyanan, û ajanên wan li Damascusam û Bexdadê, û armanc

astengkirin e her pêşkeftina pirsgirêka Kurd li Iraqraq û Sûrîyê, û ev jî peyman ji hêzên navneteweyî re dişîne, yê Rojavayî jî di nav de. Xemgînûn û paşde vekîşin ji pêşkeşkirina her piştgirî jibo geşepêdana du rêveberiyên Kurdî li Iraqraq û Sûrîyê.

Pirsgirêka tevgera rizgarîxwaza Kurd li Iraqraq û Tirkîyê, karanîna rojevên xweyên partîzanî ye li herêma Kurdî ya Sûrîyê, ya ku em bi zelalî di asta nakokî ya ku di navbera partîyên Kurdî li Sûrîyê de heye, ku her du hêzên navendî, " Encûmena Niştîmanî ya Kurdî û Partiya Yekîtiya Demokrat "bandorên Partiya Demokrata Kurdistanê û Partiya Karkerên Kurdistanê dişopînin, û ji ber vê yekê geşkirina her nakokiyek di navbera her du partîyan de li ser asta giştî ya Kurdî dê encamên rasterast negatîf li ser Rêveberiya Xweser li ser aliyek, û tevger û bêhêvîtiyên Encûmena Niştîmanî ya Kurdî.

Koka pirsgirêka di navbera her du aliyan de (guhertoya nûvekirî ya cûdahiyên)

Partiya Demokrata Kurdistanê dibîne ku qada tekoşîna mentiqî ya PKKê de vera Kurdî ye di hundurê Tirkîyê de, ku ji hêla duyemîn ve tê red kirin, û piştrast dike ku çar parçeyên Kurdistanê ji bo têkoşîn û hebûna wê cîh û war in, û rewa dike tevgerên şoreşa Barzanî li beşên Kurdistanê di asta leşkerî de, û her weha baskên siyasî yê heyî ku bi Partiya Demokrat ve girêdayî ne Li çar perçeyên Kurdistanê.

Ya ku diyar e ev e ku nakokiya di navbera her du partiyên de di asta "rewşenbîr" de rasterast bandorê li siyaseta navxweyî ya Kurd dike, ji ber ku Partiya Demokrat a Kurdistanê bi dîtina xwe ya pirsgerêka Kurd di navendkirina klan û bindestkirina malbata Barzanî de bi sînor e. ku pêşengiya şoreşên Kurdan kir ku di damezrandina herêma Kurdistanê de gihast encamê, û nêzîkatiya wê ya siyasî li dora perspektîfên têkoşînê ye ku ji hêla vê dibistanê ve têkoşîna Kurd nîşan dide. Digel ku Partiya Karkeran bawer dike ku ramana sosyalîst a pêşverû, û derbaskirina qonaxa dewleta neteweperwer, armanca herî mantiqî ya pirsgerêka Kurd e, û partî dixwaze ku avahiya pergalê ya ku ji hêla rejimên neteweperest ve li Tirkîye, Sûriye, Iranran hatî qebûl kirin têk bide û Iraqraq, û bi vî rengî herêmê ji nû ve ji nû de ji nû de ji nû ve ji nû de ji nû ve tê qebûl kirin. Hemû gel, û gihîştina vê mebestê bi ramana eşîrî re dikeve.

Xirabiya stratejiya tirkên li pêş çavê rûyê kurd

Dewleta Tirk karîbû PKK bixe nav nexşeyek xerab a ku rêzikên wê di derdorên îstixbarata Tirkîyê de hatibûn dirûtin, û her weha Partiya Demokrat a Kurdistanê xapand, ku di heman demê de pêvajoya aşitiyê teşwîq dikir, ji ber ku Kurd tevî pêvajoya aşitiyê bûn 2013 û hate pejirandin ku piraniya hêmanên PKK-ê ji herêma Kurda ya li Tirkîyê, li herêma Kurdistanê, werin vekişandin, û bi vî rengî pêvajoya têkberina tevgerên partiyê di hundurê Tirkîyê de, ji bilî

dayîna hinceta domdar ji bo destwerdana li Kurdistanê, asankirin. Herêm.

Vê stratejiyê du awayên girîng pêşkêşî Tirkîyeyê kir, hebûna xwe ya leşkerî li herêma Kurdistanê bi hinceta şerê PKK-ê zêde kir, û belav kir ku PKK xeterek e li ser bandora Partiya Demokrata Kurdistanê, û bê guman Demokrat ket nav xefika vê xapandinê, û bi vî rengî Tirkîye di zêdekirina leza nakokiyên Kurd-Kurd de biser ket, Girtina hemî rêyan ku dibe bibe rêyek ji bo vegera hejmarek mezin ji PKK bo Tirkîyê û kontrolkirina bakur-rojhilatê wê.

Xetereya pîlanê tirkan û têgihîştina kurdî

Bizava sîyasî ya Kurdî têgihîştî ye ku ji cidîyeta nexşeyên Turkî, lê ew berdewam dike ku leza nakokiyên zêde bike, û van rûbirûbûnan li derveyî herêma Kurdistanê berfireh bûne, nemaze li herêma Rêvebiriya Xweser li bakur û rojhilatê Sûriya / Rojava, ku Partiyên ramyariyê yên Kurdî li Sûriyê li ser her du aliyên pevçûnê hatin belav kirin, û ev tê vê wateyê ku her ku gavên van nakokiyên di navbera her du aliyên de zêde dibe, ew ê rasterast li ser rewşa rewşa herêma Kurdî li Sûriyê xuya bibe, û ev ji ber mercên herêmî û navneteweyî metirsiyek mezin çêdike ku ne alîkar in ku vê herêmê ji xetera ku ji hêla rejîma Tirk û makînen rejimên Iranianran-Sûrî ve tê xilas kirin, ji bilî vegirtinê Rûsan projeyên xwe didomînin li dijî herêma Rêvebiriya Xweser,

bi armanca rûbirûbûna hebûna Amerîkî li herêma Rêveberiya Xweser.

Çima Rojava ket nav vê pevçûnê çima xeter e

Berfirehbûna nakokiya di navbera Partiya Demokrat û karkeran de û girêdana wê bi rewşa Kurdî li Sûriyê re, û tevgera partiyên Kurdî li gorî metodolojiya wan nakokiyên ku di navbera her du aliyan de diqewimin, nîşan dide ka ev çî radeyê ye nakokî pêşketiye ku metirsiyek mezin li ser rewşa rewşa Kurdî li Sûriyê çêdike, nemaze ji ber ku rejimên herêmî li van geşedanan dinihêrin heta Ew dikare destkeftiyên ku li herêma Kurdistanê Iraçaqê û herêma Birêvebiriya Xweser li Sûriya yê hatine bidest xistin têk bibe. Pêşkeftinên van bûyeran, bê guman, dê ji têkçûna ezmûna nûjen a Kurd li Sûriyê bi encam bibe, û zirarê bide geşedana pêşerojê ya herêma Kurdistanê, û bi vî rengî Kurd bixwe dê projeyên xweyên pêşerojê yên serxwebûnê têk bibin. Bila ew bêjin ku ew miletek mezin û mezin in, lê ew di tekoşînên domdar de cûda û westiyayî ne, û ev dibe sedem ku ew nikaribin destkeftiyên neteweyî ava bikin.

Serrastkirina agahdariya her du aliyan û encamên neyînî yên nefret

Aliyê herî heyecan, bibandor û aktîfker ê vê gengeşiya kevn, nûvekirî divê medya û rola wê ya negatîf û nefret be, ji ber ku medyaya ku girêdayî û nêzîkê her du aliyan partiya din tawanbar dike, û bi vî awayî herdu medya pêbaweriya

xwe di di nava tekoşîna partîzanî de, û ev navgîn veguherin amûrek ji bo rûreşkirin û şerê xerab. Li devera ku ev rêyên dîtbarî, bihîstwerî û elektronîkî dibin şahidê têkoşînek tûj di navbera endam û alîgirên her du partiyan de, û vê yekê ji zêdekirina leza nakokiyên di navbera van medya û pêşengên wan de bêtir ji rahijmendiya rastîn a di navbera her du partiyan de.

Di dawiyê de, medyaya du partiyan dibe alîkar ku zêdebûna pîrgirêk û nakokiyên, bi vî rengî rê li ber jûreyên îstîxbarata Tirk ên ku şerê medyayê rêve dibin bi rojeva xwe veke, da ku gavên medyaya xirab zêde bike, û ev bandor bandorê li pêşengên medyaya civakî dike ku bibin alîkar ku di atmosferê de tengasiyê zêde bikin.

Netîce

Di navbera van dîtin û nakokiyên de, nakokiyên Kurd-Kurd bi frekans zêde bûn, û rejîma Tirk, ku di edebiyata xweya dijminane ya li dijî Kurdan de xwe dispêre ramana lêdana mala Kurd ji hundur ve, û ev tê vê wateyê ku her Kurd-Kurd cûdahî û domandin, çalakkirin û geşedana wan di serî de ji armancên Tirk re xizmetê dike.

Cîhadîstên Rojhilata Navîn modela Talîbanê teqlîd dikin (Tevgera Tehrîr el-şam wek model)

Komên Islamslamî hêvî dikin ku veguheztina cîhada herêmî ji bo wan rewabûna navneteweyî werdigire

Vegera Talîbanê ya li Afganîstanê morala gelek komên cîhadîst ên li Rojhilata Navîn bilind kir. Lê ew di heman demê de mînakê siyasî ya simulasyonê jî dide - ango rojevê ku bêtir li ser armancên herêmî an neteweyî hûr dibe - berevajî armancên cîhanî. Peymana DYE ya bi Talîban re û paşvekişîna ji Afganîstanê destnîşan dike ku Washington dikare fêr bibe ku bi komên ekstremîst ên ku îdîa nakin ku ew gefek yekser in re li hev bike, û dibe ku wan jî rehabîlte bike. Bala xwe bidin cîhadîstên li Rojhilata Navîn, ew hêvî dikin ku di dawiyê de bi rêveberiya Biden re peymanên bi vî rengî bikin.

Hin vekoler hîs dikin ku dibe ku ev stratejiya nû bi rastî alîkariya Dewletên Yekbûyî bike ku lêçûnan kêmtir bike û dînamîkên hêzê li Rojhilata Navîn ji nû ve balanse bike. Yê din ditirsin ku girêdanên di navbera komên cîhadî yê herêmî û komên cîhanî yê mîna El -Qaîde de - çî bi girêdana rasterast, çî bi girêdanên nerasterast, yan jî bi sempatiya giştî - veqetandina wan ne mumkun be. Bi her awayî, wusa dixuye ku Dewletên Yekbûyî mîna vekişîna ji Afganîstanê ew qas dilxwaz e ku ji Rojhilata Navîn vekişe.

Ev yek teqlîdkirina Talîbanê dike vebijarkek guncav û balkêş ji bo komên cîhadî yên ku dixwazin îdîa bikin ku wan reform kiriye.

Di nav wan koman de Heyat Tehrîr el-Shamam, komeke cîhadî ya Sûrî ya ser bi Qaîde heye ku niha dawîn asêgeha opozîsyonê li Idliba Sûrîyayê kontrol dike. Di nav dengên herî bilind de pîrozbahîya desthilatdariya Talîbanê hebû. Roja ku Talîbanê Kabul girt, HTTSê şervanên xwe şandin da ku li meydanên sûka ibdlibê şîrînahiyê belav bikin, ala Talîbanê daliqandin, û dirûşmên "Xwedê mezin e" an "Xwedê mezin e" berz kirin. Di daxuyaniyeke fermî de, Heyat Tehrîr el-Shamam pîrozbahî li Talîban kir, û soz da ku dê "istiqrarê ji ezmûnên bi vî rengî yên zindî" werbigire, bi mebesta komkirina bêtir Sûrî ji bo berdewamkirina şerê Serokê Sûriyê Beşar Esed.

Ayman Cewad el-Temîmî, hevkarê Bernameya Tundrewiyê li Zanîngeha George Washington, got ku HTTS ji ber çend sedeman di Talîbanê de modelek guncan dibîne. Temîmî got: "Heyet Tehrîr el-am dê mînaka istiqrara Talîbanê bi kar bîne da ku cesaretê bide kadroyên xwe û wan razî bike ku hewcedarî bi Esed re nîn e û divê ew şerê xwe bidomînin." Di heman demê de ew ê rêça Talîbanê bişopîne di wateya ku ew ê bi pergala navneteweyî re ji bo berjewendiya xwe mijûl bibe.

HTS û komên din fêr dibin ku mimkun e ku ji hêla rojava ve ji nû ve marqedar bibin û ji nû ve marq bikin. Manewra û hevdiînên diplomatîk ên Talîbanê li paytextên cîhanê tabûyên danûstendina bi kesên ku jê re kafir tê gotin şikand û avantajên kêmkirina neyaran nîşan da. Talîbanê ji Çîn, Rûsya û Iranranê re peyam şand ku ew ji bo wan xetereya ewlehiyê nînin û dijminên wan kêmkirine. "Tevî ku dijminên sereke yê HTS Rûsya û Iranran in, ew hewl dide ku ji Amerîka û Rojava re bibêje ku ew ji wan re ne gef e," Temîmî got.

Nîşana terorê êdî ne asteng e jî. Tora Heqanî li Afganistanê hin êrîşên herî hovane li dijî hêzên Amerîkî pêk anî, lê dîsa jî du endamên wê, serekê Siracuddin Haqqani û apê wî Xelîl Heqani, wezîrên hikûmeta Talîban in. HTSê herwiha dest bi pêkanîna fişarê û şandina peyamên nehênî ji Dewletên Yekgirtî re kir ku ew dixwaze navê terorê derxe beramberî qutkirina pêwendiyên xwe bi Qaîde re. Digel vê yekê, Talîban ji komên din ên wekî Hayat Tahrir el-Shamam re pêşengiyek çêkir ku têgihîştina xwe ya şerîetê an dadrêsiya îslamî bêyî şewirmendiyê ferz bikin.

"Wekhevî hene, û serkirde û alîgirên Tehrîr el-Shamam carinan ji Talîbanê re digotin wekî modela tiştê ku ew dixwazin bikin," got Harûn Lund, pisporê Rojhilata Navîn li Ajansa Lêkolînên Parastinê ya Swêdê. Bi dîtina wan, Talîban bi prensîbên xwe ve zexm maye lê di heman demê de

pragmatîk bû ku meriv çawa wan bigihîne - mînakî, bi pejirandina dîplomasiyê wekî alavek meşrû li kêleka çalakiya çekdarî. Rûniştina ji bo axavtina bi Amerîka re di nav cîhadîstan de nebû mijara nîqaşê. Aikandina wê tabû bû. ”

Lund got ku di nav komên mîna Heyat Tehrîr el-Shamam de, Talîban weke tevgereke ku li hawîrdora xweya herêmî bi kok û kûr di nav gelên xwe de tevdigere tê dîtin. "Alîgirên Tehrîr el-sometimesam carinan gazinan dikin ku cîhadîstên fundamentalîst di hawîrdorek Qaîde de pir kêfxweş dibînin ku di şikeftên çiyayî de direvin-heya ku ew çu carî neçar nebin ku ji prensîbên xwe dûr bikevin," Lund got. "Armanca rastîn, ew dibêjin, divê ew be ku piştevaniya giştî werbigirin û rastiyan li ser erdê saz bikin, û van prensîban di pratîkê de bicîh bikin û bi aqilmendî tevbigerin ka meriv çawa pêş de diçe. Ger heya naha, hûn dikarin wiya tenê li cîhek piçûk bikin mîna Idlibê, bila bibe. "

Di rastiye de, HTTSê xwe gihande êlên cihê li Idlibê. Tevî ku wê adet an "huqûqa adetî" ferz kir û pirtûkên olî xist nav mufredata dibistanê, lê ew ji hêla normên civakî ve nehatiye ferz kirin ku gel, bi piranî, dijberî wan e.

Andrew Tabler, hevkarê Enstîtuya Washington ji bo Siyaseta Rojhilata Nêzîk, pirtûkek li ser Sûriyê nivîsandiye û ji nêz ve bi James Jeffrey, nûnerê berê yê taybetî yê Dewletên Yekbûyî ji bo karûbarên Sûriyê re xebitiye. Wî got

ku komên mîna Heyat Tehrîr el-hopeam hêvî dikin ku reformên kozmetîkî dê bibe sedem ku ew ji aliyê Dewletên Yekgirtî ve li ber çavan werin girtin. "Ji bo van koman, serketina Talîban derfetê dide wan ku ew ji hêla Dewletên Yekbûyî ve wekî komên îslamî yên tund werin sax kirin, lê ew hewce dike ku ji hêmanên ekstremîst dûr bikevin an dûr bixin, ji ber vê yekê ew ne xema Dewletên Yekbûyî ye," Tabler got. "Ew wan dixwe tengasiyê lê ne yek e ku ew nekarin pê re mijûl bibin. Dewletên Yekbûyî dixwaze ku ji herêmê derkeve, ji ber vê yekê ew van koman ji nû ve dinirxîne."

Lê li ser veqetandina Heyat Tehrîr el-Shamam ji Qaîde di navbera pisporan de dubendiyek heye. Tamimi ew wekî "rast" binav kir, dema ku Tabler gumanbar bû. Ma Dewletên Yekbûyî dikare komên mîna Hey'et Tehrîr el-trustam bawer bike? Tiştê ku eşkere ye ev e ku Ebû Mihemed el-Jolanî, rêberê Heyet Tehrîr el-am, li girtîgeha Bucca li graqê hat xemilandin, ku xwecihî jê re dibêjin Zanîngeha Cîhad. Wî bi rêzên El-Qaîde û cîhadîstên nûjen ên Dewleta Islamîslamî re di girtîgehê de ye. Di 2011 de, serokê Dewleta Islamî, Ebûbekir Bexdadî, ew şand Sûriyê û Eniya Nusra ava kir, lê wî zû bi Bexdadî re têk çû û li şûna wî sond xwar El-Qaîde. Dewletên Yekbûyî Cebhet el-Nusra wekî çekek El-Qaîde li Iraqê girt û di Kanûna 2012 de ew wekî rêxistinek terorîst binav kir.

El-Cûlanî niha sond dixwar ku wî bi bavê xwe yê îdeolojîk El-Qaîde re bendê birî û got ku HTTS tenê aktorekî neteweyî ye ku li dijî Esed û milîsên Iranianranî dixebite. Hin kes li Dewletên Yekbûyî difikirin ku ew dikare ji bo dorpêçkirina Iranranê li bakurê rojavayê Sûriyê were bikar anîn, û ji ber ku koma wî gefek rasterast li ser Dewletên Yekbûyî nine, dibe ku ew ji navnîşa komên terorîst were derxistin. Ew dibêjin, di dema Warerê Dijî Terorê yê Dewletên Yekbûyî de, gelek komên ku ji bo Dewletên Yekbûyî xetereyek taybetî nebûn û, wekî wusa, qut nebûn, wekî torên terorîst jî hatin binav kirin. Lê yên din ji îdîayên HTTSê yên derbarê qutkirina pêwendîyan bi Qaîde û komên din ên cîhadî re gumantir in, û dibêjin ku kiryarên wan wan wekî terorîst dihesibînin.

Çarenûsa komên cîhadîst ên li Rojhilata Navîn dê bi siyaseta rêveberiya Biden a li herêmê ve girêdayî be. Lê serketina Talîban jixwe bandorek giran li ser banga îslamîstên nermtir kir ku hîlbijartinên demokratîk, ne çekan, wekî awayek hîlbijartina serokên xwe diparêzin. Stratejiya Talîbanê ya ji bo vegerandina welat di serî de bi rêyên leşkerî û ne bi danûstandinên siyasî bi aktorên din ên Afganî re, baweriyên heyî yên HTTS û komên din ên mîna wî zêde kir ku çek, ne demokrasî, rîya bidestxistina hêzê ye. Di vê wateyê de, serketina Talîbanê ne tenê ji bo Dewletên Yekbûyî, lê ji bo yên ku ji Birayên Misilman in, û rêxistinên

din ên siyasî yê li cîhana Erebî, yê ku piştgirî dan hîlbijartinan, têkçûnek gewre nîşan dide. Dibe ku ya herî girîng ev guheztina balansa hêzê ya li cîhana misilman e.

Ji hêla Anşal Vohra ve hatî nivîsandin - Siyaseta Vuriken/Werger: Tîma Lêkolînên Geostratejîk

Lêgerîna stratejîyek Amerîkî li Sûriyê

Andrew J. Tabler

Tiştê ku Biden dikare ji serkeftin û binketinên Trump fêr bibe

Di heftayên dawî de, çavdêrên Rojhilata Navîn li Washington bi gotûbêja pêdaçûnê şiyar dibin. Di mehên pêşîn ên wezîfeya wê de, nêzîkatiya rêveberiya Biden ji Damascusamê re pir baldar bû. Berevajî yê beriya xwe, Biden hêj nûnerekî payebilind ê Sûriyê tayîn nekiriye û ne jî kesek an saziyek ku bi rejîma otorîter a serokê Sûriyê Beşar Esad re têkildar e ceza bike. Lê her çend Biden bi eşkere alîgiriya şopandina armancên din ên siyaseta derve dike jî, Sûriyê dê zêdetir bala wî bikişîne.

Nakokiya Sûriyê ya dehsalî wekî serhildanek gelêrî li dijî desthilatdariya Esad dest pê kir berî ku bibe şerekî navxweyî ku ji hêla rêxistinên terorîst ên ku ji hêla Dewletên Yekbûyî ve hatî destnîşan kirin dom dike.

Todayro, ew bi rastî bûye qada şerê cîhanî, hêzên leşkerî yên pênc welatan - Iranran, Israelsraîl, Rûsya, Tirkîye û Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê - li dijî dijminên cihêreng operasyonan pêk tînin da ku bigihîjin armancên cihê.

Di vê navberê de, eşkere bû ku Esad ji bo ku rejîma xwe ya xedar li ser desthilatdariyê bimîne, dê li hember tiştêk bisekine. Taktîkên hovane yên hukumeta wî nivê hemî Sûrî neçar kirin ku malên xwe biterikînin: 6.6 mîlyon naha li welatên din penaber in, û 6.7 mîlyonên din jî ji cîhûwar bûne û bi tevahî bi alîkariya navneteweyî ve girêdayî ne. Lê belê, bikaranîna berdewam a rejîmê ya çekên kîmyewî (demeke dirêj piştî ku bernameya wê ya texmînkirî di sala 2013an de hat rûxandin), mêvandariya hêzên ku Rûsya û Iranran piştgiriya wan dike, û berhemanîna wê ya eşkere û qaçaxçitiya fuzeyan û narkotîkan di astek pîşesazî de, hemî vê yekê diyar dikin ku Esad wisa kir. Ew pê rehet bû ku welatê wî bibe tiştêk mîna Koreya Bakur li Deryaya Navîn.

Nexşeya yekane ya çareserkirina aloziya Sûriyê ku her carî pesenda navneteweyî heye, Biryara 2254. ya Encumena Ewlekariyê ye ku di sala 2015 de bi yek dengî hate pejirandin piştî hewildanên dîplomatîk ên berfireh ji hêla rêvebiriya Obama ve, biryarnama ji bo agirbesteke li seranserî welatê û pêvajoyek ku Sûriyan - di nav de Yên derveyî welat - dikare "rêvebiriyek pêbawer, giştgir, ne - mezhebî" saz bike, destûrek nû amade bike û "çavdêriya

azad û dadmend" di bin çavdêriya Neteweyên Yekbûyî de pêk bîne.

Lê li şûna peydakirina van armancan, rejîma Esed û sponsorên wê li Rûsiya û Iranranê agirbesteke xapandî ragihand û bombebarana hewayî ya dijwar ji bo desteserkirina xaka bin destê opozisyonê bi navê şerê komên terorîst. Di sala 2016 -an de, van taktîkan rê li ber hilweşîna dramatik a Helebê vekir, ku demekê keleha opozîsyonê bû. Wezîrê Karên Derve yê DYA Anthony Blinken, wê demê Cîgirê Wezîrê Karên Derve, ev encam wekî têkçûna polîtîkaya derve ya DY nirxand "Ez ê rojên xwe yên mayî bi xwe re bibim."

Rêveberiya Trump, hişyar bû ku xeletiyên beriya xwe dubare neke, di sala 2017 -an de nirxandinek li ser siyaseta xwe kir. Di destpêkê de, Serokê Dewletên Yekbûyî yên Emerîkayê Donald Trump diyar kir ku dibe ku ew bi tevahî Sûriyê biterikîne. Di tweetek derengê şevê ya Tîrmeha 2017 de, wî hebûna bernameyek veşartî ya CIA jibo alîkariya serhildêrên Sûrî eşkere kir û hewildana wî wekî "xerckirin" tinaz kir. Dûv re, di civînek Mijdara 2017-an de li Da Nang, Vîyetnam, Trump û Serokê Rûsyayê Vladimir Putin li başûrê rojavayê Sûriyê ku dikeve ser Girê Golan agirbesteke dorpêçkirî ya dijberî dijberî kirin. Gava ku Esed agirbesta navîn-2018 ya Dewletên Yekbûyî bînpê kir, karbidestên Wezaretê Derve danûstandin kirin li ser rêkeftinek ku tê de

Dewletên Yekbûyî dê piştgiriya xwe ji hêzên dijber re li başûrê rojava bikişîne di berdêla piştrastkirinên Rûsî de ku ew hêz nayên zindan kirin û Iranianranî- milîsên piştevanîkirî dê herêmê biterikînin. Gava ku Rusya û nûnerên Iran'sranê wan sozên xwe bicîh neanîn, Sekreterê Derve yê Dewletên Yekbûyî Mike Pompeo ferman da sepandina siyasetek nû (ya ku di destpêkê de di bin serweriya wî, Rex Tillerson de hate pêşve xistin) bi armanca guhertina reftara rejîma Esed û hesabên Rûsî û sponsorên Iranianranî.

Siyasetek xwedan hejmarek pêşanî bû: têkbirina Dewleta Islamicislamî (ku wekî DAI ISIS jî tê zanîn) bi piştgiriya Hêzên Sûriya Demokratîk (HSD) û komên dijber ên din. Stabîlîzekirina herêmên rizgarkirî û rêdana vegera bi ewle ya penaberan. derkirina hêzên ku -ran piştgirî dide wan ku ji sala 2011an û vir ve pevçûn dest pê kiriye; Dîtina lihevhatinek ji şer re ku ewlehiya herêmî pêşve dixê. Ev dê ya ku Wezaretê Karên Derve ya Dewletên Yekbûyî wekî "pêşveçûna bêveger" di reforma destûrî de binav kir û amadekariyên ji bo hîlbijartinên azad û adil ên li Sûriyê ku di pêşnumaya Neteweyên Yekbûyî de hatî destnîşan kirin.

Rejîma Esed hîn jî pir nazik e

Ji bo biserxistina van armancan, rêveberiya Trump hewil da ku dîplomatîk rejîma Esed ceza bike û îzole bike û herêmên di bin kontrola rejîmê de ji fonên nûavakirinê bêpar bike.

Washington di heman demê de li Sûriyê, ji bo bersivdana êrişên çekên kîmyewî, digel operasyonên leşkerî yên Tirkiye û Israelisraîlê, tevgera leşkerî jî kir.

Li pişt perdê, rêveberiya Trump, mîna serokwezîrê xwe, bi bêdengî digel Rusya xebitî ku çareseriyek dîplomatik peyda bike ku tê de pêşkeftina li armancên Washington dê bibe sedema gav bi gav kêmkirina sizayan û fişarên din li ser Esed. Her çend hinekan stratejiya Trump wekî guhertina rejîmê bi dizî vegotîye, lê nêzîkatî tenê li ser guherîna tevgera rêjîmê sekiniye. Hêvî ew bû ku pejirandina biryarnameya Neteweyên Yekbûyî dê rêveberiya li Sûriyê baştir bike, serweriya li ser xaka Sûriyê ji hukûmetek nûner a li Damascusamê re vegere, û di dawiyê de bihêle ku hêzên biyanî vekişin.

Washington bi piştgiriya SDF di têkbirina DAI ISIS de biser ket, lê pêşveçûna li ser armancên wê yên din bi dijwarî ji ber hewildanên Trump vekişandina hêzên Amerîkî ji bakurê rojhilata Sûriyê û nerazîbûna giran a rêveberiyê ji bo dabînkirina alîkariya îstikrarê ya Dewletên Yekbûyî yên ji bo SDF-ya serdestê Kurdan. Ji bo dagirtina valahiya darayî, Washington lîsansek derxist ku destûrê bide pargîdaniya petrolê ya Dewletên Yekbûyî Delta Crescent Energy ku zeviyên nefta Sûrî baştir bike û kapasîteya rafîneriya gerok li bakurê rojhilatê Sûriyê destnîşan bike. Fikir ev bû ku li dijî DAI ISIS-ê şer xwe-domdar were kirin û nehêle ku SDF di

berdêla hilberên safikirî de nefta xav bi rejîma Esed re bazirganî bike - pratîkek ku dibe "nepenî" ya herî qirêj a şerê Sûrî bimîne.

Encamên tevlihev

Bi zêdebûna fişara li ser Tehranê û rejîma Esed, çavkaniyên Israelsraîlî kêmbûna hebûna komên ku Iranianran piştgiriya wan dike li Sûriyê nîşan dan. Lê Iranranê alîgirên xwe bi temamî ji çeperên xwe yên li rojavayê Çemê Firatê û yên din venekişand û Israelsraîl êrîşên xwe yên li ser armancên Iranianranê yên li xaka Sûriyê berdewam kir. Ro, Iranran piştgirê sereke yê siyasî, aborî û leşkerî yê rejîma Esed e.

Lê Washington û hevalbendên wê di pêkanîna biryara Neteweyên Yekbûyî û guhertina reftara rejîma Esed de pêşkeftinek hindik bi dest xistine. Hêdîbûna Esed bû sedema têkçûna gelek dewreyên danûstandinên çaksaziya destûrî li Cenevreyê. Sîxurkirina eşkere ya hilibijartina serokatiyê ya Sûriyê ya 26 -ê Gulanê, ku tê de rejîmê îdîa kir ku Beşar Esed ji sedî 95 -ê hilibijêran piştgirî kiriye, çend sedeman ji bo xweşbîniyê derbarê dilxwaziya Esed ji bo destûra dijberiya siyasî dide. Rejîm û sponsorên wê yên Rûsî raporên pêbawer ên ku hêzên Sûrî bikaranîna çekên kîmyayî berdewam dikin wekî "nûçeyên derewîn" binav dikin.

Lêbelê, rejîma Esad pir lawaz dimîne. Sala borî, Esed bi pismamê xwe Ramî Mexlûf re ket nav gengeşeyek vekirî, yê ku tê îdfakirin bi fînansekirina neqanûnî ya karsaziyên ku bi salan ji hêla malbatên rejîmê ve têne kontrol kirin. Mexlûf ji derûdora hundur hate qewirandin, ji ber ku tê gotin ku rola wîya berê ji Esmâ el-Esed, jina dîktator re çû. Asma sunnî ye, û bi destnîşankirina berpirsiyariya xwe ya ji bo karên wusa girîng ên dewletê, Esed cara yekem bû ku ket nav sunniyek di dilê rejîmek ku endamên hindikahiya elewî lê serdest in. Vê tevgerê bû sedema têkçûna elîtên elewî li Sûriyê, ku Mexlûf hewl da ku bi navgîniya postên xwe li ser medyaya civakî bikar bîne.

Di heman demê de, sizayên Amerîkî yên ku di sala 2019an de hatin sepanandin fişara aborî li ser Esed gelek zêde kir û bû alîkar ku rêjeya diravê di navbera lîreya Sûrî û dolarê Amerîkî de ji% 2019 daket ji dawîya sala 2019an ve, kêmbûna giran a kaseya rejîmê, û daketinên bi vî rengî. Ji bo piştgirîkirina rejîmek ku kêmbûna sotemenî û xwarinê ji bo Sûriyeyên asayî zêdetir kiriye. Rexnegirên cezayên Amerîkî dibêjin ku gavên weha êşa Sûrî zêde dikin, lê gelek Sûrî têkçûna diravê Libnanî û pergala bankî, ya ku bi dehên salan ji Sûriyê re xizmet kiriye, wekî sedema sereke ya pirsgirêkên aborî yên Sûriyê sêcdar dikin. Suryanî di heman demê de xalên kontrolê yên rejîma Esed û komên ku Iranianran piştgirî dide wan li seranserê deverên bin

kontrola rejîmê sûcdar dikin ku bacên "gumrikê" yên giran didin. Bi her awayî, rejîma Esed ji her demê di dîroka xwe de ji zexta aborî xeternaktir e.

Di sala dawîn de ji serdema Trump re, Esed û xêrxwazên wî yên Rûsî û Iranianranî dem lîstin, bi hêviya ku Trump di hilbijartinên 2020 -an de wenda bike û betal bike ku ew ê ji Biden peymanek çêtir bistînin. Nêzîkî şeş meh şûnda, hin xalên berfireh ên siyaseta Biden li ser Sûriyê naha têne dîtin. Washington bi şikandina mayînde ya DAI ISISê dilgiran e bi dubarekirina hebûna leşkerî ya Amerîkî û dúbarekirina alîkariyên aramkirinê ji bo bakurê rojhilatê Sûriyê ku rêveberiya Trump qut kiriye. Her wiha pabend e bi sivikkirina êşên mirovî li Sûriyê. Di Adarê de, Blinken axaftinek dilnizmî li Neteweyên Yekbûyî kir ji bo piştgirîkirina nûvekirina biryarnamê ku rê da alîkariyên mirovî yên der-sînori derbasî herêmên Sûriyê yên di bin kontrola rejîma Esed de ne bibin. Di destpêka vê mehê de, karbidestên payebilind ên rêveberiyê pir xebitîn da ku gefa Rûsî ya veto kirina biryarnamê biparêzin û hejmara derbasbûna mirovahî ji yekê derxe sêyan. Di dawiyê de, biryar tenê ji bo yek veguheztinê ji bo şeş mehan hate nû kirin, bi potansiyelî şeş mehên din jî piştî rapora ku Sekreterê Giştî yê Neteweyên Yekbûyî li ser mijarê di Januaryile 2022 de dişîne.

Tiştê ku Washington amade bû ku ji bo bicihanîna van armancan berde-nemaze berî ku Rûsya dengdana çareseriya derbasbûna sînor bide-bû çavkaniya hin nakokiyên. Tenê çend rojan piştî ku Esed di hilbijartinên xapînok de di Gulanê de bi ser ket, Nivîsgeha Kontrolkirina Darayî ya Derve (OFAC) ya Wezaretê Xezîneyê ya Amerîkî destûra xebata Delta Crescent Energy ya li Sûriyê betal kir. Rexnegirên Delta Crescent dibêjin ku operasyonên wê hindik in û ne domdar in.

Lê bidawîkirina lîsansa pargîdaniyê dê Hêzên Sûriya Demokratîk li bakur-rojhilatê Sûriyê ya ku ji hêla DY ve tê piştgirî kirin, teng bike, û kom jixwe ji ber krîza aborî ya ji ber hişkesalî, girtina sînoran û hilweşîna bihayên neftê di sala 2020-an de hewl dide ku karûbarên xwe fînanse bike. Ger Delta Crescent nema dikare li herêma kar bike, ew ê nebe SDF neçar e ku bazirganiya neftê bi rejîma Esed re bidomîne, û ev stratejiya ku Washington ji rêveberiya Obama dimeşîne xera dike.

Qedexekirina lîsansa Delta Crescent ji bo siyaseta DY ya li hember Sûriyê daxwazek mezin a Rûsyayê bû. Digel Delta Crescent ji wêne, şirketek bi navê Gulfsands Petroleum li hêviya ketinê ye. Li gorî rapora ku ji hêla MEES ve hatî weşandin, pargîdaniyek ku pîşesaziya enerjîyê analîz dike, parvekarê sereke yê Gulfsands veberhênerê Rûsî ye "ku tê bawer kirin ku têkiliyên wî yê nêzîk bi Kremlînê re hene."

Theirket peymanek parvekirina hilberînê li Sûriyê digel pargîdaniyek dewletî ya Chineseînî, Sinochem, û Pargîdaniya Giştî ya Petrolê ya Sûrî heye. Gulfsands got ku ew plan dike ku hin warên ku Delta Crescent dê di dawiya Tebaxê de dev jê berde pêş bixe. Vê yekê hin rexnegiran texmîn kir ku danûstendinek heye, digel ku Washington destûrnameya Heyva Delta qedand di berdêla piştgiriya Moskowê de ji bo berdeamiya rêdana alîkariyên mirovî ji bo sînorê herêmên Sûriyê yên di bin destê rejîma Esed de ne. (Birêvebiriya Biden îdfîa red kir: "Biryara nevekirina lîsansa Delta Crescent [enerjiyê] bi Rûsan re tiştêk tune ye," berpirsiyarek rêveberiya payebilind a ku navê wî nehat zanîn ji malpera Al-Monitor re got. "Gihîştina mirovî ne tiştêk ku em pê bawer bin . "Divê bi wê re bazirganî were kirin."

Pêdivî ye ku rêveberiya Biden nûnerek taybetî ji bo Sûriyê destnîşan bike ku ji bo pêşvebirina tiştên ku tîmê Trump tune ye - stratejiyek siyasî ya hevgirtî

Di vê navberê de, ne diyar e ka rêveberiya Biden dê çawa bi hebûna Iranianranî ya li Sûriyê re û gelek çalakiyên din ên neqanûnî yên rejîma Esed re ku gefên stratejîk li ser Dewletên Yekbûyî, hevalbendên wê, û civaka navneteweyî dikin. Wusa dixuye ku Biden dê dev ji hewla îzolekirina rejîma Esed berde. Parazvanên vê nêzîkbûnê bawer dikin ku dewletên Kendavê dê têkiliyên xwe bi Damascusamê re

asayî bikin û alîkariya jinûveavakirinê bidin piştî hilibijartina sexte ya Esed. Lêbelê, nêzî du meh piştî hilibijartinê, ew hîn pêk nehate. Lêbelê, nîşanên din destnîşan dikin ku dibe ku tecrîdkirina Sûriyê sivik bibe. Yewnanîstanê ragihand ku tevî kêmbûna balyozxaneyekê wê dîsa balyozxaneya xwe ya li Sûriyê veke. Biryara Neteweyên Yekbûyî ya ji bo nûkirina arîkariya der-sînor ji bo yekem car pêşkeftina li ser "proyeyên başkirina zû" bang dika:

Cezakirin di siyaseta Washingtonê ya Sûriyê de amûrên herî çêtirîn dimînin. Di şeş mehên dawîn ên wezîfeya xwe de, rêveberiya Trump ceza li 113 kes û saziyan ferz kir. Lê wê heya nuha bandorek neyînî li ser rejîmê nekiriye, bi piranî ji ber ku ew hîn jî nû ye û rejimê hêvî dika ku ji Biden peymanek çêtir bistîne. Ger hêvî dika ku encamek cûda bi dest bixe divê rêveberiya Biden cezayan pir cûda bikar bîne. Pêdivî ye ku cezayên berfireh li ser kesan ji bo qeyranan bêne veqetandin. Ji bo sînordarkirina bandora şerê aborî li ser mirovên ku bi tena serê xwe hewl didin ku di tengasiya şerê Sûriyê de bijîn, û ji bo ku çalakiyên mirovahî bidomin, divê rêveberî lîsansê bide rêxistinên navdewletî yên ku alîkariyê li seranserê Sûriyê peyda dikin. Ev dikare lîsansên rêxistinên sivîl li deverên di bin kontrola rejîmê de bigire, heya ku rejîma Esed û Rûsya destûra alîkariyên mirovî yên navneteweyî bidin derveyî herêmên di bin kontrola rejîmê de. Lîsans û îstîsnayên ku destûrê didin kiryarên mirovahî

yên krîtîk dikarin werin nû kirin; Yên ku rejîmê û alîgirên wê aciz dikin dikarin werin tasfiyekirin.

Pêdivî ye ku siyaseta nû li Sûriyê bi baldarî were rêve kirin da ku nekeve nav burokrasî û berjewendiyên pêşbaz. Rêveberiya Biden divê nûnerekî taybet ji bo Sûriyê destnîşan bike ku ji bo pêşvebirina tiştên ku tîmê Trump tune ye - stratejiyek siyasî ya hevgerî, ku ji hêla civata îstîxbarata Amerîkî ve tê piştgirî kirin, da ku Esed û navbeynkarên rejîma wî îzole bike û bandora xirab a Iranran û Rûsyayê sînordar bike. Bêyî stratejiyek wusa, ne mumkun e ku meriv bigihîje çareseriyek dîplomatîk a guncav a şerê Sûriyê. Washington dê bi gefên ku ji Sûriyê derdikevin re di salên pêş de jî tekoşînê bidomîne, û Sûrî dê nifşek din ji pevçûnê wenda bikin.

Çekên veşartî ya hêzên fezayê ya Amerîkayê

Di van çend hefteyên çûyî de, çapemeniya pispore li ser pêşkeftina hin çekên sozdar ji bo Hêza Fezayî ya Dewletên Yekbûyî ragihand.

Tê gotin ku projeyek wusa di atmosferek nepenî ya bêkêmasî de hatî pêşve xistin, û agahdariya di derbarê wê de tenê ji derdorek teng a serok û beşdaran re heye. Lêbelê, dibe ku ew di pêşerojek nêzîk de ji raya giştî re were nas kirin.

Herêmî

Hebûna projeyek nenas û nepenkirî di 20 -ê Tebaxê de ji hêla platforma pispore Breaking Defense ve hate ragihandin. Agahî ji çavkaniyên platformên bênav ên li Pentagonê hatin girtin. Wekî din, daneyên hindik ên heyî bingehê hin texmîn û pêşbîniyan peyda kir.

Breaking Defense ragihand ku hin çekên nû ji bo Hêza Fezayî ya Dewletên Yekbûyî hatine pêşve xistin. Di heman demê de, çîn, karîn û taybetmendiyên vê nimûneyê hîn jî ne diyar in.

Karê sêwiranê di şêwaza "bernameya gihîştina taybetî" de hate meşandin - tenê beşdarên yekser û çemberek teng a rayedarên payebilind ên ji serokatiya leşkerî û siyasî pê dizanin.

Li gorî çavkaniyan, gengaz bû ku modela nû, di payîza paşîn de, di konferansa "Sempozyuma Fezayî 2020" de were deşîfre kirin, lê ev bûyer ji ber karantîneya ku bi belavbûna vîrûsa Corona re têkildar e, û pêşandana çek heta demeke nediyar hat paşxistin.

Li gorî raporên herî dawîn, Pentagon û Qesra Spî di van çend mehên borî de hewl didin ku li ser planên eşkerekirinê li hev bikin. Daneyên yekem ên fermî dikarin di pêşerojek nêzik de werin hêvî kirin.

Li gorî Breaking Defense, pêşkêşkirina çekên nû dîsa ji bo demek nediyar hate paşve xistin. Vê carê, ji ber krîza li

Afganistanê. Rêveberiya Joe Biden û Wezaretê Parastinê hewildanên xwe li ser mijarên heyî sekinandine, û bûne sedem ku pêşandanên navdar di paşîn de wenda bibin.

Versiyon û standard

Hîn jî nayê zanîn ka Pentagon çî cûre çekan amade dike ku bide, ji ber ku hate ragihandin ku ev mînak ji bo şerkirina armancên li fezayê ye.

Lêbelê, mebesta mebestê, prensîbên xebitandinê û tewra bingeha ku ew nayê eşkere kirin. Van hemî rê dide me ku em cûrbecûr guhertoyan derxînin, û dibe ku yek ji wan di dawiyê de rast derkeve, wekî ku rapora platformê destnîşan dike.

Divê were zanîn ku di dehsalên dawî de, Pentagon û pîşesaziya Amerîkî bi rengê aktîf li ser modelên cihêreng ên ceribandina çekên dijî fezayê dixebitin, ku hin ji wan jî gihîştine ceribandinên berfireh. Ew nayê veqetandin ku projeya nehênî ya nû dewama yekser yek ji van bernameyan e.

Ji destpêka salên 2000 -an û vir ve, Laboratûara Lêkolînê ya Hêza Hewayî (AFRL) balê dikişîne ser manevrakirina keşiyên fezayê.

Hejmarek peykên vekolînê yên ku dikarin gerdûnê biguhezînin, nêzîkê wesayîten din bibin, û dibe ku di gerdûnê de karên cihêreng bikin hatine pêşxistin û ceribandin.

Ceribandinên dawîn ên bi vî rengî ji 2018-2019-an pêk tê, dema ku peyka EAGLE sê wesayîten piçûktir xist û tiştên din ber bi gerdûnê ve birin.

Digel vê yekê, komek peykên GSSAP -ê têne çêkirin ku ji bo çavdêrîkirina alavên biyanî di gerdûnên geostasyonê de.

Pir gengaz e ku çavdêrên satelîtê bikaribin yek an rêyek din a tunekirinê hilgirin, ku dihêle ew mîsyonên şerî yên bêkêmasî çareser bikin.

Ew dikarin serikên serê teqînbar an perçebûyî, pergala şerê elektronîkî, an jî lazerên şerker bin.

Di sala 2008 -an de, Pentagon Operasyona Qeşa ntewitandî pêk anî. Di çarçoveya vê bûyerê de, keştiya rêwiyar USS Lake Erie (CG-70) satelîta xelet a bi navê USA-193 bi moşeka SM-3 xist xwarê.

Hedef li bilindahiya 247 km bû û bi leza teqriben 7,8 km / s diçû.

Naha ceribandinên bi vî rengî nehatine kirin, û encama wan naha dibe ku guheztinek çêtir a moşeka li ser keştiyê an hilberêk bi tevahî nû be. Bi her awayî, Navy dikare li ser berfirehkirina kapasîteyên xwe yên şer hesab bike.

Di dawiyê de, hêja ye ku em projeya veşartî ya keştiya fezayê ya bêmirov û bê karanîn "X-37B" bi bîr binin, ku di derbarê wê de pir tê zanîn, lê agahdariya bingehîn hîn jî dabeşkirî ye, û ew jî dikare wekî hêmanek pêşerojê ji raya giştî re were pêşkêş kirin. hêzên kozmîk.

Secretmkanên Veşartî

Li gorî platformê, rapor hene ku pêşxistina çekê bi tevahî nû qediya ye, û her weha tê îdîakirin ku ew dikare ji raya giştî re were pêşkêş kirin. Di heman demê de, tarîxên texmîna pêşandanê jixwe derbas bûne, û tarîxên nû hîn nehatine eşkere kirin.

Bi gelemperî, gelek pirs derdikevin holê, û hema hema hemî jî bêbersiv dimînin. Wekî din, rastiya hebûna wê nehatiye piştrast kirin.

Baweriya nûçeyên herî dawî bi neyekserî hate piştrast kirin ku Dewletên Yekbûyî berê di mijara çekên dijî fezayê de bi awayekî aktîf mijûl bû.

Di dehsalên dawî de, gelek projeyên bi vî rengî hatine afirandin, û nimûneyên kesane jî ji bo ceribandin an komîsyonê hatine.

Lêbelê, di vê çarçoveyê de, nediyarî dimîne û pirsên sereke bêbersiv dimînin.

Dibe ku, di pêşerojek nêzik de, Pentagon plansaziyên xwe eşkere bike, piştî ku dê diyar bibe kengê û çi dê çeka nû ya hêzên çekdar bide, û ew ê çi karîneriyê bi dest bixe. Lê heya nuha ev hemî li peyamên perçebûyî yê ji çavkaniyên nenas û texmînên cihêreng derdikevin.

Xwendina romana "Keçên Kobaniyê",
vegotinek li ser rewşa Kurdî li Sûriyê

Ibrahîm Kaban

Romana "Keçên Kobanî" cihekî mezin di çapemeniya kurdî û navneteweyî de girt, piştî ku firotanên wê li Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê gihaştin jimareyek mezin, û ew hate hilbijartin ku bibe filimek Hollywood, ku ew ê ji hêla Hillary ve were hilberandin. Şirketa Clinton. Ji ber girîngiya wê, û zanîna hin aliyên ku dest danî ser wê, me wergerandina hin nivîs û aliyên wê yên hêja, nemaze belgeya belgefilm a ku romanê li ser sekinand û bi navgîniya wê gelek agahdarî peyda kir, me pir kêrhatî dît. Gelê kurd û tevgera şoreşgerî li herêma kurdî li Sûriyê, her weha hin aliyên têkildarî şerê ku ew li dijî terorîstên DAÎ ISISê û welatên ku piştgiriya wan dikin, û her weha cewherê girêdana di navbera bûyeran û pêvajoya vegotinê ya ku rêveçûna bûyeran bi rengê hevgerî û sivik gihand xwendevanan.

Agahiyên pêşîn ên derbarê gelê Kurd de Kurd kêmineya etnîkî ya herî mezin pêk tînin, ku ji%10* welatekî bi qasî 21 mîlyon kesî pêk tê. Gelê Kurd li çar dewletan hate dabeş kirin, û koma etnîkî ya herî mezin bê dewleta xwe bû.

Ev ne plan bû. Peymana Sewrê ya 1920 -an soza dewletek kurdî dabû, lê Tirkiyê, bi serokatiya Mustafa Kemal Atatürk,

ev yek red kir, û yekser dema ku di sala 1923 -an de dest bi wezîfeyê kir li dijî peymanê sekinî. Ji Peymana Lozanê re, bi muzakereyan Bi hukumeta nû ya Ataturk re, ku qet qala welatê kurdan nekir.

Ji ber ku dewletek wan a xweser tunebû, sih mîlyon Kurd xwe li seranserê ku di serdema piştî Osmaniyan de, li Tirkîye, Iraq, Sûriye û modernrana nûjen belav bûbûn, belav kirin. Li Tirkîyeyê nifûsa herî mezin a Kurdan hebû. * Yek ji van çar welatan nasnameya Kurd û zexta Kurdan a ji bo azadkirina erdên xwe qebûl nekir. Bi bihêzbûna nasyonalîzma Ereb li Sûriyê, mafên qismî yên Kurdan kêmbûn, û dezgehên ragihandinê yên bi zimanê Kurdî ji aliyê neteweperestên Ereb ve hatin girtin, û neqanûnî bûn. Di dawîya salên 1950 -an de, kurd nekarin ji bo wezîfeyên polîs an artêşê serlêdan bikin.

Rastiya Kurd li Sûriyê

Kurdên Sûriyê di gelek waran de wek xerîb li welatê xwe dijîn, rejîma ku bi fermî wekî Komara Erebî ya Sûrî tê zanîn. Bi taybetî piştî ku rejîma sûrî neteweyên sûrî ji deh hezaran kurd vekişandin, û serjimêriya nifûsê ji nişka ve li dijî wan di 1962 de hat kirin. Parêzgeha Hisîça, ku piraniya wê kurd e. Di encamê de (beşek ji Kurdan) nekarîn belgeyên zewac û jidayikbûnê, xwendina zanîngehê û pasaportan bistînin. Bi fermî, ew bêwelat bûn.

Zext û zordarî di sala 1963 -an de dema ku darbeya partiya Baasê Damascusam girt, deh sal şûnda, siyaseta "dorpêça Ereban" a rejîma Sûriyê dest danî ser axa Kurdan li ser tixûbên Iraq û Tirkîyeyê. Di çarçoveya siyaseta guherandina demografî de, hukûmetê malbatên Ereban anîne li ser van erdên xwedan Kurd dijîn piştî ku rejîmê ew ji dest wan girtine. destûr da.

Mafê kurdan ê qanûnî tunebû ku bi zimanê kurdî bi axivîn, û weşan û çapkirina bi zimanê kurdî qedexa bû, mafê kurdan ê herî kêma xwedî milk bûn, mafê wan tunebû ku cejnên kevneşopî yên kurdî pêroz bikin, ku ew li gorî qanûnê neqanûnî diman. , û wan nikarîbû ku navê zarokên xwe bi zimanê xwe bikin an muzîka xwe bilîzin. Her kesê - Kurd an Ereban - ku dijberî rejîmê be, bi zindanê an xirabtir re rû bi rû dimîne, belkî şaxên ewlehiyê pîspor in ku ji nêz de çavdêriya herêma Kurd bikin.

Derketina ji rêzê an tevgerîna li dijî van qaîdeyan tê vê wateyê ku hûn rejîmê şermazar dikin, ku ji bo zindanê, îşkenceyê, wendakirinê bi zorê û rêbazên din ên nijadperestî hatiye mehkûm kirin.

Intifada Adar 2004

Bi dehsalan, xortên Kurd bi mezinên xwe re di ahengekê de bûn, wan dixwest ku jiyana xwe di nav sînorên ku rejîmê ferz kiriye de bijîn, û di hin şert û mercan de dûrî rûbirûbûna rasterast a rejîmê têbikoşin, û rejîmê bi fermî

ne-partî li hundur qedexa kir. welat, lê Kurdan partî û têkoşîna xwe di çarçoveyek rêxistinî de ji xuyanga wî ya giştî dûr girt û piştî 2004 -an, ba li herêmê guherîn û Kurdan karîbûn hin destkeftiyên bi dest bixin piştî şerê Amerîkî ku rejîma Saddam Huseyîn hilweşand. . Dehekê salan e ku qedexeya firîna ji bo kurdên Iraqê bûye herêmeke ewledar. Ew serhildana sala 2003 -an a rêberê iraqî bû ku gelê xwe yê kurd bi gaza kîmyewî kuşt, û rê li ber naskirina zêdetir a mafên kurdan di destûra iraqî de vekir. nêzîkî vegera serokê amerîkî George W. Bush ji bo cezakirina rejîma sûrî Di vê setê de wenda nebû. Li hember vê paşeroja, serhildana çarenûsî ya Adara 2004 -an piştî lîstikek futbolê ya ku roja Fridaynê li deverê bi pîranî Kurd - bajarê Qamişlo - hat li dar xistin, lê li hemî herêmên Kurdî li Sûriyê bandora xwe hebû.

Li cihê ku pêşbirkeke futbolê di navbera tîma bajarê kurd - Qamişlo û tîma ku ji bajarê Dêra Zorê ku piraniya şênîyên wê ereb in dihat de pêk dihat, di navbera koma heyranokan de pevçûnek qewimî, ku zû bû pevçûnek siyasî. Di hin raporên de tê gotin ku heyranên Kurd dema ku alên Kurdan daliqandin û pankartên ku pesnê George W. Bush didin hildan, rabûn ser piyan. Hinekê din gotin ku ew heyranên ji Dêrezorê dest bi bilindkirina pankartên bi wêneyên Saddam Huseyîn dikin û berî wî jî heqaret li serokê Kurdên Iraqê dikin. Pevçûneke dijwar di stadyûmê de qewimî û

bajar dorpêç kir, û rayedarên herêmî (ewlehî) yên rejîma sûrî sîvîlên kurd gulebaran kirin, bêtirî bîst temaşevanên bê çek kuştin, û nêzîkî sed birîndar kirin.

Bersiva Kurdî xurt bû dema ku tê de serhildan û êrîşên li dijî avahî û nivîsgehên hukûmî ji aliyê ciwanên Kurd ve - di nav de rakirina wêne û dîwarên bi wêne û pankartên derbarê Hafîz Esed.

Saturdayeva Saturdayemiyê, televîzyona dewletê ya Sûrî ragihand ku hikûmet dê li serhildanên rejîmê lêkolînê bike û hin hêmanên sextekar ên ku xwe dispêrin "ramanên derxistî" tawanbar bike.

Nerehetî li bajarên din ên kurdên herêmê belav bû û bû mezintirîn serhildana li Sûriyê di dehsalan de. Nivîsgehên hukûmetê hatin wêran kirin, bi hezaran Kurd avêtin zîndanê ji aliyê rejîma Esed, û bi sedan birîndar bûn.

Di dawîya Adarê de, piştî nêzîkî du hefte nearamiyan, rejîma Sûriyê dîsa bi darê zorê ferman li ser herêmê ferz kir. Li cihê ku Beşar Esed çar sal piştî mirina bavê xwe li ser desthilatdariyê bû, tank û yekîneyên polîsên çekdar ber bi herêmên Kurdan ve hatin şandin û aramî vegeriya.

Xwepêşandanên 2004 -an veguherînek girîng nîşan da: Esad ji ber guheztina li Iraqê bêtir îzole bû. Ciwanên Kurd ên Sûriyê nîşan dan ku ew bi mezinên xwe re yek in û tevî xetere û gefên girtin û zîndanê derketin cem helbestvan.

Dabeşbûna di navbera nifşan de, û vîna ciwanên Kurd ên Sûriyê mîna Azeema, yên ku li hember hukumdarên li Damascusamê bêsebir bûn, û li gel serkirdeyên wan ên siyasî (partiyên Kurdî), yên ku berdewamiya diyalogê û kanalên paşverû yên bêdeng ji rûbirûbûna rasterast bi Esed re tercîh kirin. Di rastiyê de, serkirdeyên Kurd ji bo rola muxatabê sereke di her pêşerojê de li ser mafên Kurdan bi rêjîma Sûriyê re dikevin pêşbirkê, (hin siyasîmedar û partiyên Kurdên Sûriyê zirara ku gihîştîye avahiyên rejîmê li herêma Kurdan şermezar kirin, û xwestin ku dawî li nerazîbûn).

Ji bo diyarkirina ciwanên Kurd ên din ên ku bi biryar û biryar bûn ku pêşerojek siyasî, ji performansa têkoşîna bavên xwe cûdatir, bûyerên 12 -ê Adara 2004 -an, hewcedariya rêxistinbûnê, Kurdên ku derketin Di xwepêşandanan de, xwepêşandana wan ne çekdarî bû û ne jî stratejiyek bû ku xwe li hember hêzên ewlekariyê yên çekdar ên girêdayî xwe biparêzin Dema ku hêzên rejîmê tundûtûjî li dijî sivîlan dikir, Amnesty International bal kişand ku bandorên bûyera Qamişloyê "raporên îşkence û muameleya xerab a girtiyar belav kir," zarok jî di nav de hene. Hate ragihandin ku herî kêm 5 Kurd di encama êrîşekê de di encama îşkenceyê de hatine kuştin. "û muameleya xerab a li girtîgehê.

Li gorî hin kesan, biryara ku Kurdan di wan hefteyan de nîşan da gelek bedelên giran dan, û wan soz da ku ew ê çek bibin û pir çêtir gava din.

Partiya Yekîtiya Demokrat PYD

Li dû xwepêşandanên 2004 -an, koma dijber, Partiya Yekîtiya Demokrat a ku nû hatî damezrandin, çû xebatê û endaman organîze kir. Ev partiya siyasî yekser çavkaniya xwe ji partiyek kurdên Tirkiyê, Partiya Karkerên Kurdistanê digire. The PYD jî, mîna yên din yên aktorên siyasî yên opozisyona kurd û sûrî, li gorî rêjîma sûrî neqanûnî ye.

PKK di dawiya salên 1970-an de dema ku hate damezrandin, li Sûriyeyê bi cîh bû, kolejêk karîzmatîkî ku ji başûrê rojhilatê Tirkiyê derketî navê wî Abdullah Ocalan bû. Tirkiye ji mêj ve ye ku hemû mafên kurdan ên medenî, çandî û siyasî înkâr dike, ji ber vê yekê dewleta tirk li dijî fikra nasnameya etnîkî ya kurd li welêt şer kir, li şûna wê ji kurdan re got "Tirkên Çiyayî".

Serhildana ji bo mafên Kurdan piştî ferzkirina qanûna leşkerî piştî darbeya leşkerî ya 1980 û pejirandina destûra bingehîn a 1982 -an ku tê de hemwelatiyên ku endamên "neteweya Tirk" in, bêyî ku li mafên hindikahiyan binêrin, hate xurt kirin.

Abdullah Ocalan

Ocalan ji malbateke xizan a cotkaran a xwedî heft zarokan tê, xwişka wê ya delal ku di berdêla hinek pere û çend

tûrikên genim de zewicî ye. Wî li Enqerê zanista siyasetê xwend û li hundurê zanîngehê li ser bingeha ramana Marksîst dest bi avakirina partiyê kir, dema ku wî banga têkoşîna ji bo doza Kurd dikir, û piştî ku ew ji ber belavkirina belavokan û damezrandina wî di zindanê de ma, wî ji zanîngehê dûr xist. Partiya Karkerên Kurdistanê. Komê bi îlhama ramana Marksîst-Lenînîst, alîgirê avakirina Kurdistanek serbixwe bû, ku pêşîniya wê ya herî zû azadkirina ya ku jê re digotin Bakurê Kurdistanê, ku beşek ji Tirkîyê ye.

PKK yekem êrîşa xwe ya paramîlîter li dijî Tirkîyê pêk anî. Hêzên hukumetê di 15 -ê Tebaxa 1984 -an de, du leşkerên Tirk di êrîşek hevrêzkirî de li du parêzgehên başûrê rojhilat kuştin. Salek şûnda, bîranînek CIA-yê diyar kir ku serhildêr zêdetirî sî carî bi hêzên ewlekariya Tirk re ketine pevçûnê, di vê pêvajoyê de pêncî û şeş leşkerên Tirk hatine kuştin.

Van êrişan mezin bûn û sekinandina operasyonan di dehsala paşîn de berfireh bû, û hejmara komên girêdayî partiyê zêde bûn, digel zêdebûna pevçûn û armancên ku ji hêla PKKê ve hatine bidest xistin, û partiyê stratejiya karanîna bingehên li çiyayan girt. bakurê Iraqê (Kurdistana Iraqê) û li hundirê Sûriyê (Kurdistana Sûriyê) wek penaber. Serkirdeyê Sûriyê Hafiz Esed bavê Beşar bû, yê ku heta mirina wî di sala 2000 de hukum dikir. Ocalan reviya û bû

penaber, û li ser vexwendina Esed, Ocalan di sala 1979an de, salek piştî damezrandina Partiya Karkerên Kurdistanê, ji Tirkîyê çû Damascusamê/Sûriyê. ku li qehwexaneyek tirkî ava bûbû. Rêjîma Esed, ku hebûna Kurdan û mafên wan li Sûriyê înkâr dikir, dema ku mazûvaniya Ocalan û PKKê dikir, rêberê gelê Kurd Abdullah Ocalan kir navgînek ji bo zextkirina Tirkîyê di gelek mijaran de, di nav de gihîştina ava Firatê.

Di encama theerê Sar de her du welat ketin ser hev û bi ketina Tirkîyeyê ya NATOyê re di sala 1952an de, Sûriye bû xeleka Yekitiya Sovyetê, ku piştgiriya rejîma Esad, bav û kur dike. Ji bo Esed, mazûvaniya Ocalan û PKK dê hevrikên wî yên li paytexta Tirkîyê, Enqerê, ne ewle û nearam bihêle. Tiştê ku kir ku Ocalan bala xwe bide ser Tirkîyeyê, ne ku Sûriye.

Bi dirêjahiya du dehsalan, Ocalan rêxistina PKKê li Lubnanê damezrand û rêvebiriya wê kir û rêvebiriya sûrî li wê kir û gelek hêman bi bêdengî perwerde kirin bêyî ku tu pirsgirêk derxe holê. êrîşên xwe li hundirê Tirkîyê dike, û rejîma sûrî carcaran rê daye ciwanên kurd ku li şûna xizmeta mecbûrî ya Artêşa Erebî ya Sûriyê, tevî rêzên hêzên PKKê bibin.

Têkiliyên Tirkiye-Israelisraîlê

Di dawîya salên 1990î de, Tirkiye di warê leşkerî û aborî de mezin dibû û bi Israelsraîlê re pêwendiyên dîplomatîk û eskerî çêdikir. Bêsebir bû ku ji rejîma Sûriyê daxwaz bike ku

dev ji piştgiriya PKKê berde û Ocalan ji Sûriyê derxe. Sûriyê û herwiha birrîna ava Firatê. Tevî ku rejîma Esed demek dirêj piştgiriya Sovyetê distend, lê bi daxwaziya Tirkîyê ket û di Cotmeha 1998an de Ocalan ji welat derxist û Ocalan mecbûr kir ku li gel cihekî baştir ji bo rêberiya PKK -ê li bakurê Iraqê (Kurdîstana Iraqê) bibe cihek penaberiyê.) (li çiyayên çiyayî yên ku avhewa û cîhê guncan peyda dikin da ku di femandariya operasyonan de cîhek guncan bigirin - rêze çiyayên Qendîlê), bi vî rengî du dehsalî hebûn û bandora Ocalan li Sûriyê bi dawî bû. Wê çaxê Tirkîyê Amerîkiyan razî kiribû ku Ocalan bigirin û PKK'ê binixumînin:

Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê û sedemên girtina "Ocalan"

Di 1997 de, Dewletên Yekbûyî pejirand ku Tirkiye daxwaz dike ku Partiya Karkerên Kurdistanê (ku Tirkiye berpirsyarê kuştina nêzîkê çil hezar kuştîyan dibîne) wekî rêxistinek terorîst binav bike, û ne demek dirêj piştî ku Ocalan ji Sûriyê reviya, agahdariya çavdêriya Amerîkî alîkariya Tirkîyê kir ku wî bigire Digerin Li paytexta Kenya - Nairobi. Tirkîyeyê di 1999'an de cezayê darvekirinê li Ocalan birî, lê piştî rakirina cezayê darvekirinê di 2002'an de ev ceza bi cezayê mûbetê hate guherandin.

Dibe ku Tirkiyê Ocalan wekî kesê herî xwestî dihesiband, lê ji şopînerên wî yên Kurdên Sûriyê re ew Ocalan mîna Nelson Mandela û George Washington in.

Helwesta Kurd di hînkirinên wî de navendî bû. Maf ji azadkirina jinan nayê veqetandin, ji ber ku koletiya jinan xulamtiya mêran kir.

- Ocalan diyar kir ku pergala neolîtîk a civaka mêtîngerî ku tê de her kes tê parastin û gel xwediyê milkên hevpar, çavkaniyên hevpar in, û nebûna hiyerarşiya civakî û sazûmanî rê li ber pergalek civakî vedike ku tê de keda jinan li malê, jinan maf hatin red kirin, û jin ji ber tevkariyên xwe bi ya ku wî jê re digot "jina malê" re rû bi rû man.

Kapîtalîzma modern dest daniye ser azadiyên mirovan û ji bo belavkirina zayendperestî û neteweperestiyê karker bi kar aniye: dîroka şaristaniyê ya 5 hezar salî bi esasî dîroka koletiya jinan e. Li gorî vê yekê, azadiya jinê ancax bi têkoşîneke li dijî bingehên vê sîstema desthilatdar wê bi dest bikeve.

Destpêka qonaxa rêveberiya xweser li Rojava / Bakur û Rojhilatê Sûriyê

Di sala 2011 de, destpêkirina şerê navxweyî yê Sûriyê bû sedema tirsê di nav kurdan de ku biryar dane ku axa xwe biparêzin. Tirsê ji geşedanên piştre, ji ber ku rejîma Sûriyê ji bo pêşîgirtina gefa çekdarî ya li ser desthilatdariya xwe tevgeriya, û şoreşê bê cudahî tepeser kir. Tevliheviyek ji

ciwanan ji hemû taxên herêmên bakur û rojhilatê Sûriyê ku piraniya wan kurd in, ji bo parastina herêmên xwe di bin sîwana Yekîneyên Parastina Gel ên nû ava bûne de kom bûn.

Dibe ku tevlêbûna xwendevan di pêvajoya vegotinê de ku bi dendika agahiyê ve girêdayî ye, rêzikên destpêkê yên romanê, balkêş kir heya ku wergirê werdigire ser dilxwaziya şopandina rêça bûyeran. Bê guman, romannûs bi vî rengî balkêş hate formul kirin da ku xwendevan bi gelek hûnguliyên ve bizeliqîne, ku dibe ku hin ji wan di dîmena giştî de ne girîng bin, lê perçeyên wê yên qelew van aliyan di çerçova romanê de dilşewattir kirin.

Dema ku em dîmenan vekolin, em ê têgihîştina têgihîştina axên karakterên sereke yên ku ji şert û mercên dîrokî yên kurd bandor bûne, û dûvre karakterê civakî yê kurd di mijara keçên ku tevlî şerê çekdarî dibin de, min di nav koma giştî, tevî taybetmendiyên sereke yên vê diyardeyê, ku bi xwe jî piştî derbasbûna demê ji hebûna keçan di rêzên destpêkê yên berxwedanê de, bi berfirehî hate pejirandin.

Di rastiyê de, jinên Kurd di rûpelên dîrokê de wêrek bûn û çendîn şoreşên mezin bûn şahidê hebûna jinan di wan de wekî faktorek sereke ji bo pêşkeftina wê şoreşê, nemaze dema ku tevgera azadiya Kurdistanê bi faktora ku jinan wekî di şer, siyaset û zanîne de hevkarê sereke û bingehîn e. Piştî ku bi sedan jin li çiyayên Kurdistanê bi pêşengiya

Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) tevî şerê çekdarî bûn, li kêleka mêran bûn şahidê şoreşa jinan. Ev destpêk ji bo jinên Kurd bûn pêşeng û bûn bingehên şoreşgerî yên nû. hemû qadan. Ya ku em îro li Rojava û di nava saziyên Rêveberiya Xweser de dibînin, hem di warê siyasî û leşkerî de, hem jî di warê çand û ramanê de, jin bi ferzkirina zagon û rêbazên parastina jinan bi awayekî pir cihêreng derketine holê. mafên.

Nivîskarê jêhatî, Gilles Lemon, mijarên bûyerên di "Keçên Kobaniyê" de ji me re vedibêje, da ku em li gorî rewşa hawîrdor-demî bi karakterên wê re mijûl bibin, û xwendina wan bi hêsanî pêşkêşî gelek tiştan bikin. agahiyên girseyî û danasînek berfireh a atmosfera ku tê de fikra keçek Kurd di destpêka jiyana xwe de ji dayik bû ku beşdarî eniyê bibe Di forma xwe ya pêşîn de berî damezrandina YPG û YPG li Rojava. Ya ku me ber bi rastbûna rewşa ku di destpêka şoreşa Sûriyê de şert û mercên Kurdan tê de bûn rê dide me, û çawa bingeha psîkolojîk a hebûna van hêzan, "Yekîneyên Parastina Jin", ava bû.

Pêkhateya civakî û rastiya malbata Kurd li Sûriyê

Siyaseta li Sûriyê bi piranî serdestiya mêran e, bêyî wê civakê, lê jinên li seranserê welêt ji bo organîzekirina xwepêşandanan di nav Kurdên Sûriyê de derdikevin kolanan, û jinan rolek zêde dilîzin, û Ezim dixwaze bibe beşek ji tevgerê .

Dema ku ew sêzdeh salî bû, Azîma li derve li hewşa mala xwe li Qamişlo rûnişt bi yek ji xwişkên xwe yên mezin re ku hewl dida bi şev ji germa hişk a havînê bireve bi temaşekirina sabûnnasên Sûrî li televîzyona xweya bijarte ku her şev saet 7:00 diweşe. pm Yek ji wan tiştên girîng, kesayet ji hêla mêrê wê ve hatin lêdan û destdirêjî kirin, û kes ranebû ku alîkariya wê bike.

Xwişka Azîma ne ew çend berê zewicî bû, û Aziza dest pê kir ku jinikê li ser TV -yê bi xwişka xwe ya ku li kêleka wê rûniştiye ve girê bide.

Azîme jê re got: "Divê tu nezewicî." "Tu çawa dikarî .. Dibe ku ez li ser wê yekê bifikirim?" Xwişka wê li ser xalîçeyê rûnişt, xwe bi yek ji balgîfên xwe yên çilmisandî ve girt, li bayê digeriya û hewl dida ku xwe rehet bike. Wê got, "Tu dîn î."

"Zewac ne wusa ye. Ya min qet nebe. Tenê pêşandanê temaşê bikin."

"Dibe ku ez dîn im," wê got, bi lêv kir û lêvên xwe dirêj kir, nîşan da ku wê tiştek wusa nefikiriye. "Lê ez ê fêhm nekim, te nedît? Çima tu dizewicî?"

Binihêre ka ew tişt çawa xuya dike. "Wê nîşanî televîzyonê da û axaftina xwe domand, her çend ew têgihîşt ku xwişka wê êdî nabihîze.

"Ez nabînim ka hûn çawa dikarin li vê pêşandanê temaşe bikin, ez dizanim ev e ku hûn hîn jî dixwazin bi kesek re bizewicin." Ez qet mahrî. Destpêkirin. You divê hûn dawî li hevkarîya xwe bînin. "

Hêvî û rastiya malbatê ya şokker

Helwesta wê ya di derbarê zewacê de ji dehsal û nivê vir de nermtir nebûye. Dema ku Azîm cara ewil di sala 2011an de çek hilda, YPG tunebû, lewma wê li Akademiya YXK, Yekîtiya Xwendekarên Kurdistanê, an jî Yekitiya Xwendekarên Kurdistanê beşdarî perwerdeyê bû. Fikir ew bû ku Kurdên Sûriyê ji rejîmê biparêzin - çawa ku ew di sala 2004 -an de têk çûn - ger bilez bi tankên xwe heremê bi awayekî hovane binpê bike û wê ji kesên din ên ku dixwestin dest deynin ser erdên wan biparêze, di nav wan de her ekstremîstên îslamî yên ku dijminatîya wan dikin. Mafên kurdan.

Di civîna xwe ya yekem de ji bo bêtir fêrbûna li ser yekîneyên xweparastinê, Azîma li saloneke xwecihî li Qamişlo komek kesên din bi dizî dît. Her kes ditirse ku hukûmet encûmena wan bizanibe, her çend zilamên Esed destê wan bi hêzên dijberiyê yên ku dixwestin rejîmê birûxînin re heye. Di civînê de, zilamên kurd ên Sûriyê yên ku ji aliyê PKKê ve li çiyayên Qendîlê yên bakurê Iraqê hatine perwerdekirin, ku carekê ji ber şerê navxweyî dest

pê kiribûn vegeyriyabûn welatê xwe, ji bîst salî re behsa pêwîstiya rêxistinbûn û fêrbûna bingeheên çek û taktîkên leşkerî kirin.

Demên ewil ên ku tevî refên tevgera leşkerî dibin

Dema ku min li bîst -sih kesên ku di wê odeya bêkesan de bi dîwarên wê yên tazî li nîveka bajarê Qamişlo kom bibûn, mêze kir, min hest bi heyecan û serbilindiyê kir. Ya ku wê hêvî dikir ku ji 2004 -an vir ve bibe ev e: tevgerê ji bo Kurdan ku xwe biparêzin. Wê dizanî ku beşek ji milîsan metirsîdar in û ew ê bi zindanê û belkî êşkenceyê re rûbirû bimîne heke rejîmê wê bigire, lê digel xeterê jî wê hîs kir ku mîna ku jiyana wê di dawiyê de dest bi şêwaza xweya xwestî bike.

Ew bi salan wekî kaptanek li dibistana navîn radiweste, wê navê xwe wekî stêrkek voleybolê têra xwe jêhatî kir ku ji tîmê wê re bibe serketî di pêşbaziyeke herêmî de li bajarê Lazîqiyê. Min bi rastî ji werzîşê, hişkiya wê, û xebata tîmê hez kir. Hişmendiya wê wêneyek wê di kovareke herêmî de belav kir, ku xwişka wê ya piçûk bi serbilindî bi tevahiya malbatê re parve kir.

Li seranserê jûreyê mêze kir ka kî di civînê komî de veşartî cesaret kir ku beşdarî vê civînê bibe, wê hest bi serbilindiyê kir û ruhê xwe bilind kir.

Rêzikên Lîstikê yê Putin Xefikên Destûra Bingehîn a Nû ya Rûsyayê Brian D. Taylor

Diyar e, 2020 saleke tirsnaq bû. Lêbelê, ji bo Serokê Rûsyayê Vladimir Putin, deverê ronahî hebû. Pûtîn "pirsgirêka 2024" a xwe çareser kir - astengiya qanûnî ya ji bo hilibijartinê di 2024 de. Ew wusa kir bi rahijmendiyeke destûrî ya ku tixûbê termê berê betal kir - peywireke taybetî ku bi taybetî ji bo wî hatî çêkirin. Di prensîbê de, qaîdeyên nû Putin dihêlin ku heya 2036 li ser hukûm bimîne, ku dê wî bike serkarê rûs ê herî mêjû ji Petrûsê Mezin.

Bê guman, 2020 wekî ku Putin dixwest neçû. Xwepêşandanên girseyî yê li Belarus, cîran û yek ji nêzîktirîn hevalbendên Rûsyayê, nermbûna rejimên otorîter ên kesane yê li herêmê nîşan didin. Xizmeta Ewlekariya Federal a Rûsyayê, ku Putîn bixwe carekê serokatiya wê dikir, li dijî siyasetmedarê dijberî yê Rûsî Alexei Navalny dest bi sûîqestê kir. Dîsa jî, Putin ji bo 2020-an armanca xweya sereke pêk anî.

Berevajî vê, 2021 ji Putin re xirab dest pê kir. Vegera dramatîk a Navalny bo Rûsyayê piştî başbûna li Almanyayê, girtina wî li gihîştinê, û dûv re cezayê girtîgehê yê bi tawanbarên derewîn mezintirîn xwepêşandanên di dehsalan de dan destpê kirin. Bi deh mîlyonan Rûsan li ser vîdyoya Navalny ya li ser YouTube di derbarê "qesra Putîn"

a li qeraxê Behra Reş de vîdyoya Navalny dîtine. Reforma destûrî ya serfiraz a nivê yekem a 2020-an bîranînek dûr dixuye.

Çareseriya Putin ji pirsgirêka 2024-an re ji bo berjewendiya wî bû, lê di heman demê de ji bo dilniya kirina elîta siyasî û aborî ya Rusya jî hate çêkirin. Ew ji qeyranek li pey hev a potansiyel xayîn ditirsiyan ku dibe ku hêz, dewlemendî û azadiya wan bixe xeterê. Xemgîniya ji ber plansaziyên Putîn dest pê kir û gur bû gava ku ew ji nû ve hate hilbijartin ji bo çaremîn di sala 2018. Di pergala siyasî de ku li dora serkirdeyekî tenê hatibû avakirin, pirsgirêka 2024 zû bû fikra navendî ya çînen sohbetê yên Rûsyayê.

Nûvekirina demjimêra serokatîyê ya Putîn ji bo gelê Rus hindik tişt dike. Her çend wan di referandûma slapdash de bi rêzdarî deng dan makeqanûna nû, lê populerbûna Putîn ev çend sal in bi rengê berdewam kêmbûnê dibe û baweriya wî bi wî di nizmiya dîrokî de ye. Salên aboriyek lawaz û rêveberiyek xirab zirara xwe da. Putin piştgiriya xweya gelêrî bi navgîniya bîranînên destketiyên borî, tirsê ji bêistîqrarî, bêçaretî, û ya girîng, kêmasiya alternatîfên ji hêla Kremlin ve hatî çêkirin diparêze.

Guhertina destûrî ya Putîn, ji bo elîtan bîhnek lê ji hemwelatîyek navînî re birînek e, ji her tiştî derbeyond e li berxwedana dewleta Rûsî. Di du serdanên xwe yên yekem de wekî serokkomar ji 2000 heya 2008, Putin bi berdewamî

li dijî guherandina destûrê jibo dirêjkirina dema xwe ya desthilatdariyê peyivî. Di 2005 de, wek nimûne, wî got ku "dê tiştêk nemîne" ya dewletek ku rêber ji bo berjewendiyê xwe makeqanûnê diguherînin. Lêbelê yekem û encamên herî paşîn ê ku şûnda wî, Dmitry Medvedev, wekî serokwezîr di 2008-an de kir ev bû ku makeqanûn biguhezîne da ku şertên serokatiyê ji çar-şeş salan dirêj bike. Putîn ji vê guherîna sîd werdigire ku di 2012 û 2018-an de du peywîrên din jî dike. Di dawiyê de, di 2020-an de, Putin dîsa ji bo armancên xwe makeqanûnê ji nû ve nivîsand. Wî guhertin bi rast kir mijarên standard ên ku wî di seranserê hukumdariya xwe de gazî kiriye - girîngiya aramiyê, lawaziyên Rûsyayê, pêşengiya ewlehiyê, û "hewcetiya teqez" a serokkomarek hêzdar ku welat bi hev re bigire.

Nûvekirina demjimêra serokatiyê ya Putîn ji gelê Rûsî re kêmtir dibe.

Lê Putîn a 2005-an, ku li dijî xetereyên guherîna destûrê ji bo ku li gora serdestên taybetî guncan hişyar kir, rast bû. Stabîliyeta siyasî ya watedar ne bi ragirtina yek serwerê bi dehsalan û dehsalan li desthilatdariyê lê bi avakirina pergalek ku ji serokeşîr ber bi serokekî ve bê trawmayek mezin pêk tê. Welatên ku veguheztina hêzê ya wan bi rêkûpêk û aştiyane bûye jî di bin şert û mercên rast de ji trawmaya zordariyê bêpar nabin, wekî ku Dewletên

Yekbûyî vê dawiyê fêr bû. Yên ku hukmê yek-zilam bingeh digirin hêj bêtir di bin xetereyê de ne.

Destûra nû ya Putin, wî li hember dijwarîyên bêtir nexşand. Pirsgirêka Navalny ev eşkere kir. Cladiayên ku Putin hukumdariya xwe heya 2036-an çîmento kiriye çewt in. Ew ê di hilbijartinên herêmî, herêmî û neteweyî de li pêş sindoqê bi zehmetiyan re rû bi rû bimîne, her çend ev pêşbazî ne azad û ne jî dadmend bin; li ser Internetnetneta Rûsî ya hîn jîndar, ku wekî çavkaniyek girîng ji bo agahdariya siyasî bi lez mezin dibe; û li kolanan, dema ku mirov derdikevin pêşberî gelek pirsgirêkên aborî, civakî û siyasî protesto dikin. Plebîsîteyek şemitok, hatî sêwirandin da ku ew avahiyek meşruiyeta demokratîk bide rêvebiriya xweser, dê nerazîbûna civakê ji gendeliyê, dewletek bêbersiv û sekinandina aborî ji holê rake.

Destûra nû ya Putin, lêbelê, bi kêmî ve ji bo têkiliyên DYE-Rûsî zelaliyê peyda dike. Her çend 16 salên hukimraniya Putîn ji neçareseriyê dûr e jî, makeqanûna nû wê ji berê zêdetir îhtîmal dike. Wateya wê ev e ku rewşa xirab a têkiliyên DYE-Rûsyayê dê bidome. Li aliyê Rûsyayê, Putin û hevalên wî yên nêz bi berdewamî digotin ku Dewletên Yekbûyî ji bo wan bistîne û ku nîzama navneteweyî ya naha ji Rûsyayê re neheq e. Li aliyê Amerîkî, dilzîziya ji bo nêzîkbûna bi Moskowê re fireh-bingeh jî tune. Ya ku guhertina rêveberiyên Dewletên Yekbûyî dikare pêk bîne,

lêbelê, vegera li hevkarîya du alî ya berpirsiyar e di mijarên gloverî de mîna kontrola çekên nukleer, û her weha pêdekirina nû ku bigihîje civaka Rûsî.

OPERASYONA TAYBET

Hewldana Pûtîn a vê dawiyê ji bo guherandina destûra bingehîn a Rûsî, ji gravîteyên ku Amerîkî xeyal dikin beşdarî Kongreya Destûra Bingehîn a wan a li Filadelfiya ya sedsala hîjdehan bû tune. Ew bêtir dişibîya ya ku şîrovekerê rûsî Mikhail Rostovsky jê re digot "Serkeftina Operasyona Taybet", "ji bo xapandin û neçarkirina dijmin." Operasyon di sê qonaxan de pêk hat.

Di qonaxa yekem de, Putin axaftina xweya Çileyê Neteweya Çile ya 2020 bikar anî da ku banga reforma destûrî bike. Birastî, pêşniyarên wî wekî lawazkirin, ne xurtkirin, serokatîyê hate pêşkêş kirin. Vê yekê spekulasyonê derxist holê ku Putin amade bû ku nîv ji qonaxê derkeve, serokwezîr radestî cîgirê dilsoz bike dema ku cîhek welî li cîhek din ê pergalê dagir dike, wek serokê civata dewletê ya xwedî hêz (berê saziyek şêwirmendiya bê diran)

Gava ku navnîşa guhertinên pêşniyarkirî hate weşandin, lêbelê, ew eşkere bû ku ew ê berevajî bikin. Bi taybetî, wan kontrola serokwezîr li dadgeh û dozgeran xurt kir, serxwebûna rêveberiya herêmî têk dan, û rasterast serokwezîr dane ser "hikûmetê" (serokwezîr û wezîrên din ên hikûmetê). Bendên ku bi awakî eşkere parlamentoyê li

ser hikûmetê bêtir hêz dida ji hêla madeyên din ve dihatin berevajîkirin ku hêsan dikir ku serokwezîr dema ku pêdivî bû paşguh bixe an serweriya meclîsê hêsan bike.

Qonaxa duyemîn a peywirê Putin di Adar 2020 de pêk hat. Di dema dengdana girîng a 10ê Adarê ya Duma Dewletê de ji bo guherandina makezagona 1993, Putin bi renek dramatik di şexsê xwe de xuya kir ku piştgirî bide vesazkirina demjimêra li ser sînorên dema serokatiyê, ya ku jê re tê gotin betalkirin ku wî dihêle ku bi qanûnî dîsa di 2024 û 2030 de ji bo hilbijartina serokkomariyê bisekine. And ew bû. Di nav çend rojan de, Dûma Dewletê, Civata Federasyonê û meclîsên qanûndanên yê hemî herêmên Rûsyayê bi piranî, bi piranî bi yekdengî, ji bo makeqanûna pêşniyazkirî ya Putin deng dan. Putîn qanûn di 14ê Adarê de îmze kir, û Dadgeha Destûra Bingehîn piştî du rojan razî bû. Qanûna Bingehîn a welêt di nav hefteyekê de ji nû ve hate nivîsandin.

Guhertina destûrî ya Pûtîn ji her tiştî derbeyek e li berxwedana dewleta Rûsî

Piştî du mehan spekulasyona xezeb, Pûtîn ji bo çareserkirina pirsgirêka 2024 bijardeya herî zal bijart. Ji dêvla ku tev li tevgereke tevlihev bibe ku wî bihêle ew wekî "serokê pêşîn" an "bavê millet" bimeşe her çend nema serok e, Putîn bi hêsanî saeta serokatiyê vegeirîne. Ew ji bo Avrasyayê modelek naskirî bû: ji hilweşîna Soviyetê ve,

serokên li Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Tacîkistan, Turkmenistan, û Ozbekistanê sînorên maweyê derxistin an dorpêç kirin ku li ser kar bimînin. Van şênîyên destûrî her gav naxebitin, wek ku rêberên berê li Ermenîstan û Kirgizistanê fêr bûn, ji hêla hin tevlihevkirina protestoyên kolanan û xiyaneta elîtan ve hatî kirin. Putin, her çend, biryar da ku ew têra xwe ewledar bû ku pirsgirêka xwe bi awayek zû û qirêj çareser bike.

Qonaxa dawîn a operasyona taybetî Putin di 1-ê Tîrmehê de, bi plebîsîtek li ser makeqanûna nû, pêk hat. Belgeya ji nû ve hatî hîlbijartin hewceyî dengdanek wusa nebû, û nusxeyên wê berî ku dengdan dest pê bike li pirtûkfiroşên Moskowê difirotin. Referandûma neteweyî erê an na hêsan bû, her çend 206 guhertinên cuda li ber çavan hebû. Ramana dengdana gel hate sêwirandin da ku rewatiyê bide tiştê ku, ji awira demokratîk ve, bi tevahî ne rewa bû-guhertina destûrê ji bo berjewendiya yek zîlamî, û bi vî rengî vebirîna dirêjkirina dema xweya desthilatdariyê vedike bi 16 salên din.

Di dawiyê de, tenê encamek gengaz hebû: Desthilatdarên hîlbijartinê yên Rûsyayê beşdarbûnek bihêz (ji sedî 65) û dengê hêj "erê" (ji sedî 78) ragihand. Analîstên serbixwe yên hîlbijartinê Rûsî delîlên berbiçav peyda kirin ku her du reqem bi giranî werimandî bûn, û ankêtên dûv re nîşan dan ku welatî bi xurtî li ser bendê "betalkirinê" hatine dabeş

kirin, bi tenê yek ji sê parên wê bi hêz piştgirî didin wê û hejmarek wekhev jî bi tundî li dijî derdikevin. Gotinên Pûtîn ên piştî-xwe-pîrozbahiyê li notên nas xistin, û tekez kir ku di piştî hilweşîna Soviyetê de Rûsya hîn jî nû û di pêvajoya damezrandinê de bû. Ew maye "Pir zehf", "aramiya navxweyî û dem hewce dike ku welat û hemî saziyên wê xurt bike." Putîn bawer kir ku wî êdî wezîfeyek populer hebû ku li ser wan mijaran bixebite heya ku ew hewce bibîne.

PUTIN DEXESR BIKIR

Dengdana gel a ji bo makeqanûnek nû hate sêwirandin ji bo meşrûkirina desthilatdariya Putîn-bi vî rengî jê re qurûşek da ku li dijî dijberên ku li dijî desthilatdariya wî ya xweser derdikevin bilîze. Li ser yek astê, ev reftara standard a ji rejimên otorîter ên hîlbijartinê ye -ku ji girseyan re erkek daxwaz dike her çend prosedurên xapînok bin jî. Lêbelê, li ser astek kûrtir, ev hewildanek ji bo bilindkirina pozîsyona Putin ji sernavê sade yê serokwezîr, pîrozkirina wî wekî serkirdeyekî neteweyî bi rêjeyên dîrokî, yê ku divê rêzikên taybetî jê re bêne nivîsandin, nîşan dide. Zêdekirina Qirimê di 2014-an de bûyerek navendî bû ku nîşana statûya Pûtîn wekî "berhevkarê welatên Rûsî" û serkirdeyekî taybetî bû. Lêbelê, di van çend salên paşîn de, wekî ku analîstên Rûsî dixwazin, Putîn "hatî deskralîze kirin". Heft salên têkçûna standardên jiyanê û biryara wî ya ku bi gelemperî ne-

populer 2018-an ji bo bilindkirina temenê teqawidiyê ew vegerand erdê. Putin ji bo bidawîkirina deh salên paşguhketina aborî jî ramanên hevgirtî xilas kiriye û ji bo pêşengiya têkoşîna Rûsyayê ya li dijî pandemiya COVID-19 eleqeyek hindik nîşan dide, tercîh dike ku wî karî ji yên din re bişîne. Ji ber vê yekê makezagona plebîsît û nû ne gengaze ku Putin ji dijwarîyên berdewam ên rejîma wî ya kesane îzole bike. Desthilatdariya wî kêmtir ji vebijarkên periyodîkî û neheq ên hilibjartinê ve girêdayî ye ji hestek bi baldarî rêvekirî di nav hem elîtan û hemwelatîyên navînî de ku alternatîf tune - û ku Rûsyayek mezin divê ji hêla Putînek mezin ve were rêve birin.

Çavdêr nizanin gelo Putin dixwaze heya 2036 hukimdar be, û dibe ku ew jî nizanibe. Destûra nû qanûnî dike ku ew di 2024 û potansiyel 2030 de dîsa bibe namzet, lê ew hewce nake. Hin zanyaran nîqaş kir, û Pûtîn bixwe jî pêşniyar kir, ku xala rastîn a guherînan pêşîgirtina li senaryoyek lal-duck bû ku elît berî 2024-an dest bi şerrê li ser hevgiriyê kir, û kontrola Putin lawaz bike.

Lêbelê, Putin gelek derfet hene ku ji desthilatdariyê vekişîne, û ew berdewam dimîne. Ew dijî-Godotê siyaseta Rûsî ye: aktorên din bi berdewamî qala kengê û ka ew ê ji wir derkeve bikin, lê di dawîya her çalakiyê de ew di qonaxa navendî de dimîne. Pûtîn eşkere bawer dike ku ew ji bo birêvebirina Rusya bi rêgezê navneteweyî ya

xeternak çêtir e. Di civînek çapemeniyê ya maratonê de Kanûna sala borî, wî got ku ew ê di biryara xwe ya di derbarê 2024 de ji hêla "ji bo welêt baş e" rêve bibe .

Di vê navberê de, Putînzma li malê dest pê dike ku şirîn xuya bike. Kêmkirina standardên jiyanê û sekinîna aborî-jî sala 2013-an ve, dahatên rastîn ên veberhênanê ji sedî deh kêm bûne û mezinbûna aborî salê bi navînî ji sedî 0,3-hindiktir bûye-bûne pirsgirêkên domdar. Ajansa statîstîkî ya Rûsî di Sibatê de ragihand ku pirtir ji 162,000 kes ji COVID-19 di 2020 de, çaremîn-hejmara herî bilind di cîhanê de û bêtirî 100,000 ji jimartina fermî ji hêza karûbarê korona vîrusê ya Rûsî mirin. Mirina rûsî ya zêdeyî salê li ser 323,000 bû, ji ber vê yekê jî hejmarên nû jî dikarin bibin jimareyek jêrîn. Van reqemên dijwar binpêkirinên gelek caran Putin dikin ku bersiva pandemiya Rûsyayê ji ya welatên din çêtir bû.

Tevî zext û qedexeyên hikûmetê, çalakiyên protestoyî yên van salên dawî jî di hikûmetê de dirûvek berbiçav e. Biryara Pûtîn ku di sala 2018-an de temenê teqawidbûnê zêde bike li seranserê welêt xwepêşandan kir. Salek şûnda, Moskowê hin xwepêşandanên xweyên herî mezin di nêzîkê deh salan de dît piştî ku hikûmetê namzetên dijber ji hîlbijartinên parlamentoya herêmî derxistin, pêşbaziyek ku piraniya Moskoviyan carekê paşguh kiribû. Xwepêşandanên herêmî yên li derûdora Rûsyayê jî li ser bersiva hestîbûna burokratî

ya li ser mijarên wekî zevî û biryarên navçeyê mezin bûne. Di Tîrmeha sala 2020 de, dema ku bi deh hezaran derketin protesto kirina girtina parêzgarê herêmê ji aliyê hukumeta federal ve, xwepêşandana xweya herî mezin di dîrokê de li bajarê Khabarovsk a Rojhilata Dûr hebû.

Ev nayê wê wateyê ku Putin di bin xetereyek nêz de ya serhildanek gelêrî ye. Wî kontrola pêbawer li ser rayedarên zorê yên dewletê heye, polîsê veşartî û Rosgvardiya jî tê de, hêza cerdevaniyê ya praetoriyan ku di 2016 de hate afirandin ku polîsê serhildanê yê tirsnak kontrol dike. Putin jî bê guman dê serhildana serneketî ya li Dewletên Yekbûyî bikar bîne da ku nîqaşên xwe yên li ser xeterên protestoyê xurt bike. Elîtên siyasî û aborî yên li Rûsyayê, wekî din, di heman rewşê de ne ku girse. Putin leverên herî girîng ên hêz û dewlemendiyê kontrol dike. Rejîm ji yekzilamiyê dûr e, lê heta ew elîtên ku di derheqê bandora niha ya Putin de gumanê dikin jî dibe ku bitirsin ku bextên wan, rast û her weha mecazî, ji hêla rêveberiyek cuda ve werin tehdît kirin.

Her çend hukumdarê Putin niha ewledar xuya dike jî, gelek şans hene ji bo şokên çaverêkirî yên pergalek xerabker. Kêşeya Navalny Kremlin serûbin kir. Stratejiyên polêsiyê di Çile de ji nû ve bi îdîa bûn. Piştî bi salan qedexeya eşkere nefermî ya bilêvkirina navê Navalny li ser televîzyona dewletê ya Rûsî, ew niha dibe armanca êrişên devkî yên

bêrehm-guhertinek berbiçav di stratejiyê de. Gelek hevkarên Navalny ji bo girtin û dozan bûne hedef, û bingeha wî ya dijî gendeliyê jî bi tawanbariya sûcê hatiye lêdan. Putîn ji hilbijartinên Duma Dewletê ya neteweyî ya ku di .lonê de hatî plan kirin nîgeran e. Hilbijartin ji bo dengên protestoyê li dijî partiya ne-populer ya Rûsyaya Yekbûyî û namzetên wê û xwepêşandanên rastîn diafirîne ger ku sextekirina deng pir eşkere be.

Derbarê têkiliyên Rûsyayê û Rojava de ji bo pêşveçûnek mezin şanseke hindik heye

Dîktator dema ku xeletiyên dikin timûtim dibînin ku hêza wan têk diçe. Wekî ku zanyarê siyasetê Daniel Treisman gotiye , dibe ku ew bi xeletî ji ber agahdariya nebaş, hubris, hesabê çewt, an hin xeletiyek din riya nerast hilbijêrin. Ev li Belarus sala çûyî çêbû dema ku serok Alexander Lukashenko populerbûna Sviatlana Tsikhanouskaya û kapasîteya protestoyî ya civaka Belarusî kêr nîxand. Her çend Lukashenko heya nuha karibe xwe bigire ser hukim, lê rejîma wî şepirze dimîne. Raporên hatine dayîn ku Putin pir xwe dispêre agahdariya ku ji hêla karûbarên ewlekariya wî ve têne peyda kirin, ku bi alîgirên çêkirî tê, ew dikare ji ber xeletiyên bi vî rengî zehf be.

Encama herî girîng a ji xwepêşandanên li Belarus û Rûsyayê ev e ku Pûtîn pirsgerêka 2024-ê qet çareser nekiriye. Tenê ji ber ku ew êdî dikare bi qanûnî dîsa bireve nayê vê wateyê

ku ji nû ve hilbijartin dê li parkê rêve bibe. Pûtîn bê deskralîze kirin, kontrolkirina televîzyona dewletê û manîpulekirina hilbijartinan da ku dev ji dijberên xeternak berde dibe ku ne bes be. Dê sextekarî û zordarî jî dibe ku hewce be, û yê her dem kar nakin. Ger populerbûna Putin berdewam dakeve, dibe ku hin kes di nav elîtan de jî wê encamê bigirin ku rizgarkirina rejîmê rûyek nû di serî de hewce dike.

Di wateyek mezintir de, otokrasiya kesane ya Putin du teoriyên dijber li ser bandora aboriya welatekî û civakê li ser pergala wê ya siyasî dixê ceribandî. Ji aliyekê ve, Rûsya îro ji bo welatek nisbeten dewlemend (bi têngiştina serê kesekî) bi rengê awarte otorîter e. Di dema Kûpaya Cîhanê ya mêran a 2018-an de, gelek ziyaretvanên Rojavayî ku tenê zanîna civaka Rûsî ji bandorên nezela ên derheqê kêmasiyên Soviyetê û şerên mafyayê yê paş-Sovyetî de hatin, matmayî man ku bajarên zindî yê bi bars û kafeyên hipster, xwarinên navneteweyî, û gelek heman sêwiraner dîtî firoşgehên ku ew ê li London, New York City, an Parîs bibînin. Têkiliya di navbera geşepêdana aborî û siyaseta demokratîk de, ku wekî teoriya nûjenbûnê tê zanîn, ji otomatîkê dûr e, lê Rûsya hîn jî dorpêçek e.

Ji aliyek din ve, Rusya ji hin aliyan ve dişibihe petrostayên din ên otorîter, ku hindikahiyek piçûk a elîtan ji îxracata hîdrokarbonê kirê digirin û gel dengê wan ê siyasî heye.

Rejîm bi yekcarî karûbarên ewlehiyê û organên zordar di rêzê de digire bi dayîna wan baş û wan dihêle nêçîra karsaziya taybetî bikin. Her çend tiştêk dişibe çînek navîn heye jî, ya li Rûsyayê ne ji hêla karsazên karsaziya piçûk lê ji hêla karmendên dewletê ve girêdayî serdest e.

Di dawiyê de, lêbelê, Rûsyaya hemdem ceribandinek bêalî ya van her du teoriyan nine. Di pergala wê ya siyasî ya hyperpresidentialist de, pir bi serwerê wê yê jorîn ve girêdayî ye. Evîna Putin a ji rêzê, tirsê ji bêistîkrariyê, gumana Dewletên Yekbûyî û nefretê ji şoreşên gelêrî tê wê wateyê ku ew hêzên civakî yên li rûmet û dengê siyasî digerin wekî pêşengên komployek Rojavayî ya ji bo têkdana rejîma wî û lawazkirina Rûsyayê. Dijminahiya wî ya li hember Navalny, wekî nimûne, di gumanên paranoîd de xuya dike ku serokê dijber beşek ji kampanyayek veşartî ya DYA ye li dijî wî. Di demê kurt de, tercîhên Putîn her hêzên aborî yên bingehîn derdixe pêş.

DEMA BIDEN

Rastdariya navendî ya Kremlîn ji bo rakirina sînorên termê Putin dewleta xeternak a cîhanê bû. Karbidestên Rûsî meyldar nabin ku îhtîmala ku kiryarên wê dibin sedema bêistîkrariya cîhanî bifikirin. Hêzên mezîn - Dewletên Yekbûyî jî di nav de - bi çavnebariya siyaseta xweya derve nayê zanîn. Ev meyla hanê bi taybetî li Rusya Putin tê xuyang kirin, ku serwerên wî welatî wêneyek Rusya wekî

kelehek dorpêçkirî parve dikin. Gava ku hûn difikirin ku hûn di bin êrîşê de ne, her çalakî, di nav de dagirkirin û pêvekirina xaka welatekî cîran, kuştina dijberên bi karanîna çekên kîmyewî li hundur û derveyê welat, û rasterast û bi dizî destwerdana hîlbijartinên serokatîyê yê dijberê, dikare bi navê xwe parastin.

Ev zihniyeta keleha dorpêçkirî tê vê wateyê ku guherînek erênî ya mezin di têkiliyên DYE-Rûsyayê de ne gengaz e. Rêberên Rûsî dê Dewletên Yekbûyî ji bo paşkeftinên navneteweyî yên paşerojê an tevliheviyên navxweyî tawanbar bike. Putin bi berdewamî Dewletên Yekbûyî berpirsiyar ji bûyerên wusa raborî, di nav wan de "şoreşên rengîn" li Gurcîstan û Ukrayna di serê 2000 de, xwepêşandanên Moskova û serhildanên Bihara Erebî 2011, şoreşa Ukrayna 2014, Belarus protestoyên 2020, û naha xwenîşandanên Rûsî yên vê dawîyê Her çend ew bi rengê bêbawer sincirî dixuye jî, lê xuya dike Putin û hevalên wî yên nêz ew bawer dikin.

Karbidestên Rûsî berê eşkere kiribûn ku ew ji rêvebirîya Serokê DY Joe Biden hêvî dikin ku tiştê baş tune. Alîkarê Wezîrê Karên Derve Sergey Ryabkov rêberên wê yên nû bi "Rûsofobî" û "bi avêtina ax li welatê min" tawanbar kir . Ryabkov pêşniyar kir ku Rûsya dê bi hev re polîtîkayek "ragirtinê" û "diyaloga bijarte" bimeşîne. Bi rastî, polîtîkaya

Dewletên Yekbûyî ya li hember Rûsyayê dibe ku li gorî bingehên heman bingehê be.

Beşa ragirtina vê polîtîkayê jixwe di nav tevgerê de ye. Biden ferman da ku pêdaçûna îstîxbaratî ya çend aliyên tevgera Rûsî, di nav de SolarWinds sîber-hack û karanîna çekek kîmyewî ya qedexe di hewildana kuştina Navalny de. Jixwe cezayên ji bo jehrîna Navalny hatine danîn, û gavên tolhildanê yên bêtir ji bo kiryarên din ên Rûsî bi eşkere li pêş in. Ya girîng, her çend, wekî Balyozê berê yê DYE yê li Rûsyayê Michael McFaul vê dawiyê dît di van rûpelan de, stratejiyek baş a ragirtinê li malê dest pê dike. Di vê yekê de berevaniya sîber û qewîntir a berevaniyê ya sîber di sektora darayî de heye ku dravê qirêj, ji koka wê çî dibe bila bibe, ji holê rabike. Bi gelemperî, endamên tîmê nû yê siyaseta derve ya Biden pir alîgirên dilsoz in ku dê bi hevalbendên Dewletên Yekbûyî re bixebitin ku nêzîkatiyek kolektîf çêbikin.

Diyaloga bijarte jixwe serketinek mezin bi dest xwe ve anî: dirêjkirina hevûdu ya peymanê START-a Nû ya 2011-an ji bo pênc salên din. Nîqaşên diwartir ên kontrolkirina çekan niha di rojevê de ne. Di Mijdara 2020-an de, wek mînak, rêveberiya Trump ji Peymana Esmanên Vekirî, peymanek kêrhatî ya avakirina zelalî û baweriyê ku hevalbendên NATO-yê bi hêz piştgiriyê didin vekîşiya. Di Çile 2021 de, hukûmeta Rûsî niyeta xwe ragihand ku wê bişopîne û

peymanê bihêle. Pisporên kontrolkirina çekan ên ji Rûsya, Ewropa û Dewletên Yekbûyî ji bo rizgarkirina Esmanên Vekirî nexşeyek hevpar pêşniyar kirin, bi nirxandina DYE ya vekîşîna xwe û daxuyaniya niyetê ya ji bo dîtina rêyek ji nû ve destpêkirinê dest pê dike. Ne diyar e ku dê ev bikêr were, lê divê rêveberiya Biden hewl bide. Rûsya jî dê piştgirî bide hewildanek ku Dewletên Yekbûyî dîsa vegevine nav peymanên nukleerê ya Irananê; ti eleqeya wê bi Iranana çekdar a nukleerî re tune.

Divê demdirêjtir, armanca kontrola çekan a navendî ji bo DESTP NewKA Nû peymanek peyde be. Rêzeyek pirsgirêkên aloz hene ku werin çareser kirin, celebên nû yên pergala çekan, çekên nukleer ên stratejîk, pergala lêdana kevneşopî yên dûr-dûr, parastina moşekan, û hwd. Mijûlbûna bi van dijwarîyan re dê bi salan bikişîne, ji ber vê yekê jî ku dirêjkirina pênc-sale ya DESTPka Nû banga rast bû û çima dema destpêkirina danûstandinên nû niha ye.

Rûsya hez dike ku bi Dewletên Yekbûyî re di warê kontrolkirina çekan de bixebite ji ber ku ew deverek e ku tê de Moskow bi Washington re û li pêşiya her welatekî din e. Mijarên din ên ji bo nîqaşê gihaştî guherîna avhewa, pandemiya COVID-19 û tenduristiya cîhanî bi gelemperî, rêveberiya Arktîk, neçareserkirin, û şêwirmendiyên leşkerî, nemaze li ser rêkeftinên hilweşînê li deverên ku her du artêş nêzê hev kar dikin. Her yek ji van pirsgirêkan yek e ku,

bi kêmanî di prensîbê de, Rûsya û Dewletên Yekbûyî dikarin pêş bikevin bêyî ku hêviyek hebe ku ew bibe sedema hevkarîya dualî li seranserê dorê.

Lêbelê, kombînasyona ragirtin û diyaloga bijarte ne bes e. Her weha divê rêvebirîya Biden ji bo ku bigihîje gelên Rûsî hewildanek hevpar bide dest pê kirin. Prensîba sereke ya vê pêwendiyê divê cûdahiyek tûj be di navbera hukûmeta rûsî û civaka rûsî de. Hîn bername hene û dimeşin ku bi Rûsanên normal re têkilî daynin, û divê Dewletên Yekbûyî gava ku gengaz be wan berfireh bike. Danûstandinên di warên wekî werzîş, perwerde, çand û huner de belkî di nexşeya mezin a têkiliya giştî de kartolên piçûk in, lê ew ji neçê erzan û çêtir in. Divê komên DY û Rûsî li seranserê gelek mijaran, wekî zanist, tenduristî, polîtîkaya avhewa, tenduristiya giştî, û pêşkeftina karsaziya piçûk, diyaloga nefermî bişopînin. Dê girîng be ku meriv vê tercihê bi têtîngên nepolîtîkî ve diyar bike. Hewildanên ku ji Rûsan re navînî bidin ka meriv çawa pergala xweya sîyasî herî baş bi rêxistin bike dê bi taybetî piştî pûçê 6-ê Çileyê bêserûber be.

Divê ev stratejiya tevlêbûna civakê di serdema piştî-Putin de hêviya têkiliyên çêtir pêş bixe. Kengê û çawa dibe bila bibe, ew ê di berjewendiya Dewletên Yekbûyî de be ku komek akterên rûsî yên bi Dewletên Yekbûyî û mirovên wê re agahdar dibin hebe, her wekî ku dê girîng be ku xwedan

Amerîkî bin ku xwedan heman zanebûna Rusya bin. Lêpîrsînên raya giştî piştî Kûpaya Cîhanê ya mêran a 2018an nîşan dan ku civakek Rûsî ya dilxwaz ku bi cîhanê re têkildar be, tevî modela ku ji hêla serokên siyasî û medyaya dewletê ve hatî pêşve xistin. Ev meyla hanê bi taybetî di nav Rusên ciwan de , ku ji nifşên kevn zêdetir pro-Western in, diyar dibe.

Xwepêşandanên 2021-an ên Rûsyayê nîşan da ku guherîna qaîdeyan ji bo Putin gemiya nerm garantî nake.

Ev stratejiya derketina civakê dê ne hêsan be. Destûra nû ya Putin û zîndanîkirina Navalny tenê du diyardeyên herî berbiçav ên tepisandina berdewam in. Dewleta Rûsî her ku diçe eleqedar dibe ku pêşî li têkiliyên welatîyên bi Rojava re bigire an ceza bike. Di dawiya sala 2020-an de, Duma Dewlet bi zincîrek qanûnên ku rê dida ku dewlet malperên wekî YouTube, Facebook, û Twitter asteng bike, civînên siyasî hîn diwartir kir, û hukûmetê kapasîteya nîşankirina kes û rêxistinên da bezandin. "Ajanên biyanî" ji bo piştgiriya ji derve ji bo çalakiya siyasî werdigirin. Zelalbûna têgehên "piştgirî" û "çalakiya siyasî" dê vê qanûna nû bike çekek pir nerm di destên sepandina qanûna Rûsî de.

Her çend ne gengaz e ku Rûsya hewl bide ku malperên medyaya civakî ya Rojavayê qedexe bike, lê Moskow dikare wan zêde zext bike da ku naveroka nedilxwaz jê bikin. Rûsyayê di van salên dawî de hewl da ku xebata Radyoya

Ewropa Azad / Radyoya Azadî ya ku ji hêla Dewletên Yekbûyî ve tê fînanse kirin di hundurê Rûsyayê de bi sînor bike û seqet bike. Pêdivî ye ku rêveberiya Biden nexşeyek amade bike da ku parastina RFE / RL ji tacîzê bike û awayên din jî amade bike ku piştgiriya herikîna azad a agahdariya ji derveyî Rûsyayê bike. Ciwanên Rûsî, mîna ciwanên li her deverê, zêde bi serhêl agahiyan digirin. Nûçe ji cûrbecûr qad-perwerde, çand, zanist û civaka sivîl-bi potansiyelî dikarin ji dûr ve werin şandin, têkevin nav komek berfirehtir a welatîyên Rûsî.

Rûbirûbûna jeopolîtîk a bi Rûsyayê re şopandina têkiliyên gel bi mirov diwartir kiriye. Rûsyayê di sala 2012-an de derxistina Ajansa Pêşkeftina Navneteweyî ya Dewletên Yekbûyî gelek bernameyên ku armancên wan hemwelatîyên navînî bûn, di nav de tenduristî, karsazî û karûbarên hiqûqî, armanc kirin. Destwerdana hilbijartinê ya Rûsyayê ya 2016an û jehrîkirina sala 2018ê ya sîxurê berê Sergei Skripal li Keyaniya Yekbûyî pêşbînî kir ku bibe sedema dorpêçek din a pevçûnên dîplomatîk ên di navbera Dewletên Yekbûyî û Rûsyayê de. Beriya pandemiye, dorê ku ji bo vîzayek Dewletên Yekbûyî yê Amerîkî li Moskowê bistîne deh mehan dirêj bû, bi dehhezaran Rûs neçar man ku biçin welatên cîran ji bo ewlehiya yekê.

Di Kanûna 2020-an de, Dewletên Yekbûyî ew pirsgirêk xerabtir kir bi ragihandina nexşeyên ku dê bi domdarî

konsolosxaneyâ li Vladivostok bigire û operasyonên li Yekaterinburg-ê rawestîne, bi hinceta ku sînorên personelê yên giran ji hêla Rûsyayê ve hatine danîn. Ew ê Dewletên Yekbûyî bi tenê balyozxaneyâ li Moskowê bihêle, hebûna welatekî dîplomatîkî ya bi heybet û ne guncan li welatê herî mezin ê cîhanê. Di berawirdkirinê de, pênc heb şandên dîplomatîkî yên Dewletên Yekbûyî li Hindistanê û şeş jî li Çîn û Almanya hene. Divê rêveberiya Biden tavilê vê biryara konsolosgeriyê paşde bide. Bi dilxwazî, divê Washington bi bêdengî dest bi vekolîna hewlên derxistina sirgûnên dîplomatîk ên berê bike, di heman demê de li dijî kiryarên ku ew hanîbûn dubare. Ev ê ne mijara paşguhkirina tevgera rûsî ya xerab be;

Ji ber dijiwariya danûstendina bi Rûsyayek otorîter re zêde û navnîşek girîng a pêşaniyên demkurt ên di kontrolkirina çekan û warên pirsgerêkên din de, sedem tune ku li dû veavakirina firehtir bin. Di heman demê de di têtikiliyên Rûsyayê û Rojava de ji bo pirsgerêkek navendî û domdar şansê pêşveçûna mezin jî hindik e: meriv çawa li ser ewlehiya xwe ya li Ewrûpayê Moskowê dilniya bike (tiştêk baş e) bêyî ku jê re qadek bandorker a naskirî bide (tiştêk xirab). Heya ku Putîn û ekîba wî serwer in ev dê neguhere. Bi rastî, îdareya Biden dibe ku bêtir bala xwe bide cîranên Rûsyayê -Ukrayna, Belarus, Moldova, Gurcistan, û bi taybetî dewletên Baltik-bi awayên ku hema hema garantî

ye ku bişkokên Putin bikişîne. Bi karbidestên nû yên Dewletên Yekbûyî yên Amerîkî re meyl heye ku bêtir vekirî, bêtir,

Bê guman, wusa dixuye ku serhildana serneketî ya li Washington û qeyrana firehtir a siyaseta Dewletên Yekbûyî dê hinekî hewesa rêveberiya Biden ji bo pêşvebirina demokrasîyê hûr bike. Dê serokên li derveyî welêt bêtir dilnizmiyê pêşwazî bikin. Berdevkê Wezaretê Derve ya Rûsî dema ku şîrove kir ku pergala hibijartinê ya DYE " kevnare " ye û "pîvanên demokratîk ên nûjen nagire." Rast bû. Riya durû ya daxuyaniyê vê yekê di gotara siyasî ya Rûsyayê de kêmtir bi bandor nake. Axaftina dilsoz a ji karbidestên Amerîkî li ser çawaniya avakirina demokrasîyê pêvajoyek ku divê demokrasîyên damezrîner jî tê de bin, gengaz e ku ji lebatên gelemperî bawermendtir be. Armanca ew e ku meriv dev ji pêşkeftina demokrasîyê ya li derveyî welêt berde lê bi wê yekê ve ku wê bi dilsoziya xwe li malê hembêz bike wê bi bandortir bike.

Armanca makezagona nû ya Putin ew bû ku bersîva yek ji pirsên herî mezin a siyaseta Rûsî bide. Xwepêşandanên Rûsiya 2021 nîşan da ku guhartina qaîdeyan ji bo Putin gemiyê qeşeng nahêle, di sala 2024 de jî. Li navxwe, Putînîzm piralî ye. Rejimên otorîter ên şexsî her gav bi awayên sosret, çî bi rûxandina elîtan û çî jî bi serhildanên girseyî, hilweşîn . Dema ku serdema piştî-Putîn tê, divê

Dewletên Yekbûyî nefikirin ku ev pêdivî ye ku pêşkeftinek demokratîk destnîşan dike. Di dîrokê de, bidawîbûna rejimek kesane timûtim dibe sedema hukûmetek din a otorîter. Dîsa jî, hema hema her guhertina serkirdayetî li Rûsya û Yekîtiya Soviyetê di sedsala borî de bû sedema guherînên mezin di siyaseta hundurîn an derve. Dê piştî Putin jî heman tişt rast be.

Pûtîn dikare heya dawiya rojên xwe li ser hukûmetê bimîne, cîgirêkî destnîşan bike, an jî ji nişkê ve dakeve. Pêşbînîkirin ka kengî û çawa dibe bila bibe lîstikek mug e. Lêbelê divê serokên Dewletên Yekbûyî nefikirin ku Putin her hêz e û helwesta wî her û her ewle ye. Berevajî wê pirtir îhtîmal xuya dike. Bi domandina qaîdeyên lîstikê ya ji bo berjewendiya xwe, Pûtîn fermanek siyasî ya navxweyî ya bêistîkrar afirandiye. Divê Dewletên Yekbûyî bi Rûsyayê re li ku derê dikare kar bike bixebite û li cihê ku ew nekaribe dema ku guherîn bingehek ji têtîliya demdirêj re çêbike, Rûsyayê tê de bigire.

Şoreşa Koleyana

Di Tebaxa 1791 de, yekem serhildana xulaman li koloniya Saint-Domingue ya Karibîk a Frensî dest pê kir, dût re jî şoreşek derket. Di 1804 -an de Haîtî, yekem û tenê dewlet di dîroka cîhanê de ku ji hêla xulamên berê ve hatî damezrandin, derket.

"Ez yek ji leşkerên we û xulamê pêşîn ê komarê bûm, lê naha ez perîşan, wêran, bêrûmet, mexdûrê karûbarên min im!" Ji ber vê yekê di 1802 -an de generalek ji yê din re dinivîse; şoreşgerek, gelemperî û qanûnzaneke ji yekê re; girtiyek ji welatê xwe revandî ji bo zilamek ku hîn bi vê çarenûsê re rû bi rû bû. Toussaint Louverture ew ji Napoleon Bonaparte re nivîsand. Wan herdû kes carî hevûdu kesane nedîtibû, lê carinan li seranserê deryayê bi nameyan di nav çend salan de bi hev re diaxivîn, û ji rêz û hevjiña xwe ya hev piştrast dikirin. Lê êdî edalet qediya.

Napoleon (1769-1821) - yekem konsulê Komara Fransî ji 1799 -an vir ve di bilindbûna demkî ya hêza xwe de - têra xwe serhildêrên ji derveyî welat hebûn. Nameya dawîn û bêhêvî ya Louverture bêbersiv ma. Wî ew li kela Fort de Joux li Jura Frensî nivîsand, li cihê ku Napoleon ew di bin şert û mercên herî dijwar de zindan kir.

Toussaint Louverture di sala 1743-an de wekî zarokek xulam li çandiniya Count of Bréda li nêzî Cap-Français, paytexta koloniya fransî ya Saint-Domingue, ji dayik bû. Di derbarê pênc dehsalên pêşîn ên jiyana wî de hindik tê zanîn. Xuyaye ku lawikê ku bavê wî belkî ji Benîna îroyîn hatî, perwerdehiyek berbiçav girt. Ji ber ku Toussaint Bréda, wekî ku jê re digotin xwediyê wî, destûrek wî ya qels hebû, axayê wî destûr da wî ku fêrî xwendin û nivîsandinê bibe. Dûv re arîstokrat xulamê xwe wekî gerînende û

rêvebirê axê xebitand - her du jî di nav hiyerarşiya xulaman de cihên xwedî îmtiyaz bûn. Di 1776 de jimartin wî berda azadiyê. Toussaint çandiniya qehweya xweya piçûk kir.

Toussaint Louverture (1743-1803) | Dema ku di pêvajoya şoreşê de derket holê ku Fransî ne amade ne ku ji koleyan re tawîzan bidin, Louverture pêşengiya serhildanê kir. Portreyê Denis Alexandre Volozan, dora 1800.

Toussaint mirovek xwendewar bû. Digel zimanê zikmakî, Fon Afrîka Rojavayî, wî hem Creol û hem jî Frensî fêr kir, û klasîkên kevnar ên wekî nivîs û karên Ronahî yê Qeyser xwend. Hêdî hêdî serbestber milkê xwe zêde kir, di 1782 - an de bi xulamê berê Suzanne Simone re zewicî, ku du kur dan wî. Toussaint Bréda bû mirovek dewlemend, rêzdar. Ji ber vê yekê jiyanek ku di koletiyê de dest pê kirî dikaribû heya dawiya xwe ya bextewar bidomiya - û kes dê jê pê nezanibe. Ger bahozeke tund 15 sal piştî berdana Toussaint li girava mala wî neketiba, bandora wê li Ewropayê jî bihata dîtin: Serhildana koledaran a 1791 -an.

Jürgen Osterhammel, profesorê emirîtus ji bo dîroka nûjen û hevdem li Zanîngeha Konstanz, guherînek ku dikare biserkeve diyar dike , "ji ber ku li vir û tenê li vir hêzek derveyî, Revolutionoreşa Fransî, kasta birêzên spî parçe kir; ji ber ku li vir û tenê li vir çînek navîn a dewlemend a mirovên rengîn ên azad ("gens de couleur") hebûn ku tevliheviya spî ji bo bilindbûna xwe bikar anîn; û ji ber ku li

vir û tenê li vir pevçûnek navneteweyî li ser giravek şekir hate kirin, ku tê de hêzên beşdar - Fransa, Spanya û Brîtanya Mezin - kirêgirtiyên xulamê çekdar ".

Çawa yekem kolonî li Ewropayê çêbû

Ji bo fêmkirina ka ev koma bêhempa çawa çêbû, ew dibe alîkar ku em li paş xwe mêze bikin. Christopher Columbus di gera xweya yekem a li ser Atlantîkê di Kanûna 1492 -an de girav kifş kir, ku naha ji hêla dewletên Haiti û Komara Domînîkî ve tê parve kirin. Wî girava ku ji niştecihên wê re Ayti dihat gotin, da navê La Isla Española (Hispaniola) û li wir keleheke piçûk a ji tehtên "Santa Maria" yê xisarbûyî, yekem koloniya Spanyolî li Cîhana Nû - û li wir yekem Ewropî bi tevahî.

Hema hema yekser, Spanyoliyan yekem nebatên şekir li giravê çandin, li ser wan wan endamên Arawak ên herêmî mecbûr kirin ku karê kole bikin. Di nav çend dehsalan de, mirovên ku dema ku Ewropî hatin 250,000 heya 400,000 giyan hejmar bûn, bi qasî ku hatin qir kirin - ji hêla koletiyê ve hatin rûxandin, di şeran de hatin qetil kirin û bi nexweşiyên ku pê re çêbûn re hatin birin. Hê di sala 1503 -an de, koloniyên Spanî ji ber vê yekê jî xulamên ji Afrîkayê di kanên madenê û li çandiniyên giravê de bikar dianîn. Di dehsalên jêrîn de, lêbelê, pêşkeftina koloniyê hêdî kir.

Spanî di serî de li metalên hêja digeriyan. Lêbelê, ji ber ku çavkaniyên zêr ên kêr ên Hispaniola kêr dibûn, gelek

eleqeya xwe bi koloniyê winda kir. Zû zû girav tenê wekî pirek li ser rîya milkên hilberîner ên li ser axa Amerîkayê xizmet kir. Di sedsala 17 -an de, xerîdarên Frensî li rojavayê giravê bicîh bûn û bingeha dagirkirina Fransayê danîn. Di 1697 de, Spanya bi fermî beşa rojavayî ya giravê da wî welatî.

Xulam ji bo Ewropayê tiştên luks çêdikirin

Niştêcîhên nû li aboriya çandiniyê geriyan, û ji ber vê yekê di sedsala 18 -an de Saint -Domingue, wekî ku rojavayî Hispaniola jê re digotin, bû yek ji koloniyên herî kêrhatî yên wê demê - bi xêra dersînorkirina girseyî û koletiya Afrîkîyan, nemaze ji herêma Gambiya û Senegal a îroyîn. Bi vî awayî, di nav çend salan de civatek kole li girava Karibîb derket. Koletî amûra hemû hilberîne bû.

Pêdiviya bingehîn û motora vê pêşveçûnê mezinbûna xwesteka nifûsa Ewropaya Rojavayî ya ji bo tiştên luks ên ji derveyî welêt bû. Arekir, qehwe, kakao - ji ber ku di cîhana kevn de daxwaziya van tiştan zêde bû, li ser çandiniyên nû jî daxwaza kedê erzan zêde bû. Bazirganiya mirovan a Transatlantîk bi lez zêde bû. "Sedsala 18 -an, ku wekî Serdema Ronahîbûnê tê zanîn, di heman demê de sedsala herî tirsnak a dersînorkirinê bû," Michael Zeuske ji Navenda Lêkolînên Dependence û Xulamtiyê li Zanîngeha Bonnê tekez dike. Ji dora 1500 -an heya rakirina bazirganiya xulamên transatlantîkî li dora 1850 -an, dora duwanzdeh

mîlyon Afrîkî birin koloniyên Amerîkaya Bakur û Başûr - dora nîvê wan tenê di temenê Voltaire de.

Sainte-Domingue her dem xulam dixwest

Bi hezaran nebatên pir sûdmend ên ku xulamên Afrîkî li ser dixebitîn, Saint-Domingue wekî yek ji koloniyên herî kêrhatî yên wê demê hate hesibandin. Lê hewcedariya karkerên nû pir bû, ku bandorê li avahiya nifûsê kir. Di dawiya salên 1780 -an de, ji xeynî piçûkê zêdetirî 30,000 Ewropiyên spî, hema hema heman jimara "gens de couleur" belaş û di hin rewşan de jî wekhev dewlemend li koloniyê dijiyan. Ew bi piranî neviyên Frensî û xulam an azadîxwazên mîna Toussaint Bréda bûn. Bi hev re dora nîv mîlyon xulamên reş hebûn. Dîrokzan Philipp Hanke di pirtûka xwe "Revolution in Haiti" de dinivîse: "Hema hema ji sedî 90ê mirovên ku li koloniyê diman milkê kesek din bûn . "

Paytexta şewitandinê | Dîtina Cap-Françaisê di 21ê Hezîrana 1793-an de. Di nav şoreşê de, paytext li perava bakurê girava Karibîb Hispaniola dişewite. Çapa rengîn a Jean-Baptiste Chapuy, dora 1794.

Pêşveçûna avahiyên civakî li Saint-Domingue di civakên xulamê Karibîbayê de rêçek cihê girt. "Berevajî aboriyên mezin ên çandiniyê yên wê demê, civak xwe wekî pergalek du-çînî ya hêsan nade pêş," Hanke diyar dike. Li koloniya Brîtanî ya Jamaica, mînak, rewş zelal bû: Ewropiyên spî hemî hêz û hebûnên wan hebûn, reşik û Creole neçar bûn

ku wekî kole xizmet bikin. Li Saint-Domingue, ji aliyekî din ve, civatek derket "ku ji çar çînan pêk dihat, hin ji wan di warê aborî de û hin jî li gorî rengê çerm", Osterhammel diyar dike.

Qata jorîn ji xwediyan nebatên dewlemend ên Ewropî û endamên burokrasiya giravê, ku jê re "grands blancs", spîyan mezin tê gotin, pêk dihat. Bi awayê fermî bi wan re wekî serwerên padîşahê Frensî têne hesabandin, lê di rastiyê de ji jiyana giştî û ji hemî biryarên siyasî têne dûr kirin, "gens de couleur" ên belaş bûn, ku pirên wan jî wekî nebatan dewlemendiyek girîng bi dest xistine. Dewlemendiya wan çavnebarî di nav wan spîyan piçûk ("petits blancs") de çêkir. Ew bi piranî çavdêrên nebatan an bazirgan û esnafên li bajaran bûn, ku bi eslê xwe ji paşxaneyek nizm a Fransayê bûn. Qata jêrîn ji girseya xulaman pêk tê, ku ji sê paran du ji wan li Afrîkayê ji dayik bûne.

Qanûnek hovane ya rêzikên ji bo danûstandina bi xulaman re

Bi navê »Code Noir« çarçoweya qanûnî ya koletiyê peyda kir. Biryarnameya ku ji hêla Qral Louis XIV -ê di 1685 -an de hate derxistin destnîşan kir ka kî destûr daye ku xulaman bigire û meriv çawa wan bazirganî û derman dike. Xwediyan koleyan bi zelalî destûr dan ku mal û milkên xwe yên mirovî bi zincîrê girêdin û lêxin, lê ji wan re

îşkencekirina xulamên wan an kuştina wan bê sedem hate qedexe kirin. Lê eger xulamêk destê xwe li hember axayê xwe an malbata wî rakir, ew bi darvekirinê dihat tehdît kirin. Qanûna rêzikan Afrîkîyên koledar ji keyfî neparast.

"Code Noir" heya 1848 -an derbasdar bû, piştî ku hate ji bîr kirin. Fîlozofê fransî Louis Sala-Molins di dawiya 1980-an de mersûmê ji nû ve kifş kir û gilî kir ku hema hema yek ji pisporên ronakbîriya fransî ew şîrove nekiriye. Exceptionstisnayek bû Guillaume Thomas François Raynal (1713–1796), ku di "Dîroka Du Hindistanan" ("Histoire des deux Indes") dijmirovahiya koletiyê rexne kir û pêxembertî kir ku ev zilm dê rojekê bibe sedema "Spartakê reş" "Dê li hember axayên xweyên spî kole bibin. Karê ansîklopedîkî hate qedexekirin û bi eşkereyî hate şewitandin, nivîskarê wê çend sal şûnda şermezar kir û ji welat derxist. Lê divê ew rast were îsbat kirin.

Nirxên Revolutionoreşa Fransî li koletiyê sekinî

Siyasetkirina beşên mezin ên nifûsa Fransayê di salên 1780 -an de bandor li koloniyên padîşahiyê jî kir. Hîn di sala 1788 -an de, "Civata Hevalên Reş" (Société des Amis des Noirs) li Parîsê hate damezrandin, ku ji bo rakirina koletiyê, lê nemaze ji bo wekheviya rastîn a "gens de couleur" a belaş, pir hindik kampanya kir. Bi destpêkirina Revolutionoreşa Frensî ya sala paşîn, nemaze bi îlankirina mafên mirovî û medenî di 26ê Tebaxa 1789 -an de, sedema wê leza girîng

girt. Di dawiyê de, gotara yekem a Danezanê bi eşkere got: "Mirov azad ji dayik dibin û dê di mafan de wekhev bin."

Rakirina koletiya li koloniyên ji aliyê Meclîsa Neteweyî ya Parîsê ve bi hinceta ku wê zîrê bide aboriya Fransayê hat redkirin. Ne reş û ne jî koleyên kole dixwestin teslîm bibin. Vincent Ogé, yek ji wan nebatan ku li Parîsê şahidiya xemsariya Meclîsa Neteweyî kir, biryar da ku tevbigere. Di Tîrmeh 1790 de wî serhildana çekdarî ya yekem a xwediyên nebatên Creole li Saint-Domingue birêve bir. Serhildana ku, li gorî daxwaza wî, tu xulam beşdar nebûn, bi serneket. Ogé bi 20 hevalên xwe yên çalakvan ve hate darve kirin û laşên wan hatin pêşandan.

Lê bahoza nema dikaribû bê nixumandin. Li gorî efsaneyê, xulamên li deşta bakurê Saint-Domingues piştî merasîma voodoo bixweber rabûn. Lêbelê, dîrokna texmîn dikin ku xulamên "xwedî îmtiyaz" di hefteyên pêşîn ên serhildanê de ji bo organîzekirin û rêvebirina serhildanê gelek civînên veşartî li dar xistin. Di her rewşê de, şeva 23-ê Tebaxê, 1791, xulam serhildanek li çandiniyek li bakur, li beşa herî dewlemend a Saint-Domingues, ku paytext Cap-Français jî lê bû, kir.

Bi hezaran û hezaran xulam xwe azad kirin, û zû şerekî navxweyî qewimî

Serhildêran xanî û zevî şewitandin, axayên wan û malbatên wan kuştin û di nav çend rojan de beşên mezin ji deşta

bakur bi dest xistin. Hejmara wan bi lez û bez rabû: bi 1.000 heta 2.000 serhildêr dest pê kir, û kêmtir ji sê mehan şûnda kolonyalîstan bi hêzek 80,000 mêr re rû bi rû man. Nêzîkî nîvê xulamên li çandiniyên li bakur di bin qêrîna şerê Creolî de "Tou moun se moun" (Hemî mirov in) rabûbûn - û çu rawestandina wan tune bû. Di dawiya salê de, bi hezaran bi hezaran xulam xwe azad kirin. Li seranserê kolonyê şerekî navxweyî yê bi enî û dilsoziya xwe diguherand.

Jean-Jacques Dessalines (1758-1806) | Piştî ku Toussaint Louverture hate revandin Fransayê, hevalê wî Dessalines şoreş berdewam kir. Di Çiriyaya Paşîn 1803 de, xulamên berê di dawiyê de li dijî dagirkerên Frensî bi ser ketin.

"Grands blancs" bi piranî arîstokrat bûn û ji ber vê yekê berê lêkolînê li welatê xwe red kiribûn. "Spiyên piçûk" bi îdealên Revolutionoreşa Frensî bi coş bûn, lê pirî caran nedixwestin bi reşikan re bibin yek. Rêberên serhildanê, ji aliyek din ve, hêviya xulam dabûn ku "xulamên spî" axayên xwe li Ewrûpayê jî qewitandine. Theydî wan jî dixwest ku heman tiştî bikin. Lêbelê, "gens de couleur" a serbixwe û dewlemend parçe bû: ji aliyek ve, wan hêvî dikir ku di dawiyê de bigihîjin azadbûnê; ji aliyekî din ve, ew ditirsiyan ku şoreş hemû mal û milk ji dest bide. Wekî din, hêzên kolonyalîst Brîtanya Mezin û Spanya şansê xwe yê sûdwegirtina ji aloziyan hîs kirin,

Toussaint Louverture alîgirê şoreşgeran bû

Di vê rewşê de Toussaint Bréda ket qonaxa çîrokê. Di destpêkê de ew beşdarî serhildanê nebû. Heta tê gotin ku wî axayê xwe yê berê û malbata wî ji hêrsa koleyan parastiye û jiyana wan xilas kiriye. "Tenê dema ku eşkere bû ku koloniyên Ewropî ne amade ne ku bi xulamên serhildêr re tawîzê bidin, ew beşdarî serhildêran bû," Hanke diyar dike. Ji 1793-an herî dereng, Toussaint Bréda xwe wekî yek ji girîngtirîn rêberên leşkerî yê şoreşgeran di bin navê xwe-bijartî »Louverture« de nîşan dide.

Di destpêkê de wî di xizmeta Spanî de li dijî serwerên kolonyalîst ên Fransî şer kir. Lê piştî ku Meclîsa Neteweyî ya li Parîsê di Tebaxa 1793 -an de koletiya li hemî deverên Fransî rakir û hemî hemwelatîyên mêr ên azadkirî hemwelatîyên bi mafên wekhev îlan kir, wî berê xwe da eniyan. Di vê demê de, artêşên şoreşger ên Fransî li Ewropayê li dijî koalîsyona hêzên Ewropî bûn ku ji hêla Avusturya, Prusya û Brîtanîya Mezin ve tê rêvebirin. Di îlona 1793-an de yekem 600 leşkerên Brîtanî daketin Saint-Domingue. Di nav pênc salên pêş de divê zêdetirî 20,000 li pey wan werin, ku dora nivê wan bi taya zer ketine.

Destûra dewleta nû dikeve meriyetê

Louverture, yê ku xuya bû xwediye hin jêhatîbûnek stratejîk bû, karîbû serhildêrên di bin serokatiya xwe de bike yek û gav bi gav leşkerên Spanî û Brîtanî paşde bixe û di dawiyê de wan di 1798 de têk bibe. Tenê îsal, lijneya

rêvebiran a ku nuha li Parîsê hukum dike biryar da ku reşikên ku li Afrîka an xwedaniyên Amerîkî ji dayik bûne li Fransayê wekî koçber bêne hesibandin û statûya wan a din jî divê bi serê xwe were biryar kirin. Xulamên ku xwe azad kirin, lêbelê, hemwelatiya xwe bi mafên wekhev wenda kirin. Gava ku di sala 1799 -an de eşkere bû ku Napoleon Bonaparte difikire ku xulamtiyê ji nû ve bide nas kirin, dilsoziya Louverture ji Komara Fransî re jî dest pê kir.

Di 4ê Sibatê, 1801 de, Toussaint Louverture Destûra Saint-Domingue îmze kir. "Di şert û mercên kolonyalîzmê de, divê nîzamek li ser bingeha azadî û wekheviyê were damezrandin," Hanke dinivîse. Destûr yekem car bû ku bi eşkere îhtîmala yekane ya ku kesek dikare bibe milkê kesekî din derxe holê. Ku yekta bû. Her çend salên berê Maximilien de Robespierre (1758–1794), di nav yên din de, xwestibû ku di destûra fransî de qedexekirina koletiyê were bicîh kirin, ev çênebû. Qedexeyek wusa ji komara din a nûjen a li nîvkada rojava, Dewletên Yekbûyî, ne dihat hêvî kirin - jixwe, gelek bavên damezrêner bixwe xwedan xulam bûn,

Di destûra Saint-Domingue de ji Fransayê veqetîn tune, lê Napoleon wiya fam kir. Di nameyek ji Louverture de, wî nivîsand ku tê de tiştek heye "ku berevajî serbilindî û serweriya gelê Fransî ye." Di sibata 1802-an de hêzek fransî ji zêdetirî 20,000 mêr daket Saint-Domingue di bin

serokatiya General Charles Victoire Emmanuel Leclerc (1772-1802), xezûrê Napoleon. Mîsyona wan girtina Toussaint Louverture, aşkirina her serhildanek û bicîhkirina ji nû ve destpêkirina koletiyê bû.

Fransa nema dikaribû koloniyê kontrol bike

Leclerc beşa yekem a karê xwe tavi lê kir: Louverture di destpêka Hezîrana 1802 -an de hate girtin û şandin Fransayê.

General rast bû, lê ji dîtina Louverture wê roja ku kolonî li Fransayê wenda bû bêtir nedît. Mîna gelek eskerên wî, ew ji taya zer mir. Reşikên Saint-Domingue, yê ku xwe azad kiribûn, di bin serokatiya Jean-Jacques Dessalines (1758-1806), heval û peyrewê Louverture de, li dijî dagirkerên Frensî şer kirin û di Mijdara 1803-an de wan di şerekî pir girîng de têk birin. Di 1 -ê Çile, 1804 -an de, generalê serketî serxwebûna welatê xwe, ku naha jê re Haîtî dihat gotin, li ser navê wê yê orjînal îlan kir.

Hem hêzên kolonyalîst ên Ewropî û hem jî DY bi dehsalan red kir ku dewleta ciwan qebûl bike. Fransa di 1825 -an de amade bû ku Haiti wekî dewletek serbixwe - di bin şert û mercên giran de nas bike. "Peymana bi Fransayê re di dîrokê de yek ji wan nimûneyên kême ku tê de welatek serketî yê leşkerî neçar ma ku ji bo serxwebûna xwe tazmînatê bide," dibêje Hanke. Ji bo naskirina serxwebûna welatê xwe yê berê, Haîtî mecbûr ma ku di bin tehdîda

êrişek nû û ji nû ve destpêkirina koletiyê de 150 mîlyon fransa zêr bide - wekî tezmînat ne tenê ji bo wendakirina axê, lê eşkere jî. di heman demê de ji bo wê sermiyana mirovî ya winda, xulam. Bandora van berdêlan.

Efsaneya afirandina Sumer û rehên wê yên

Kurdewarî

Dr. Moayad Abdel Sattar

Efsaneya Sumerî dibêje ku mirov ji axê tevli xwîna xwedê bûye, tê vê wateyê ku ax ew materyal e ku mirov jê afiriye, û ew di tabletên Sumer de gelek caran dema ku ew qala mirinê dikin û wê vedigerînin wekî vegera ax ji axê, ya ku em di Incîlê de - Tewratê - û Quranê Bawermend dibînin.

Ev têgihiştina afirandina mirov dişibihe çêkirina kerpîçan ji axê. Çawa ku mirovê kevn berê tiştan ji axê çêdikir, wusa jî têgihiştina ku Xwedê mirov ji axê diafirîne, xwîna xweda pê re zêde dike (1).

Navê Adam di mirovê Sumerî de tê wateya, lê di Akkadî de tê wateya sor û di heman demê de tê wateya erd.

Heke em tiştê ku di nivîsarên Kenanî de hatî vegotin bigirîn ku ji şaristaniya Serdema Tûncê ve li bajarê Ugarit / Bilad al-Sham, ku perizîn xwedê - El - navê ku em di Cihûtî û Islamslamê de jî dibînin, bigirin, wek Israelsraîl û Azraîl. Em di tabletek kevnar de ji Ugarit dixwînin ku El bavê Adem e,

ango El bavê mirovan e. Ev nîşanî me dide ku efsaneya afirîner dirêjbûnek dîrokî heye ku sînoran derbas dike, û vedigere koka ku ew ji Baxçeyê Edenê, ku toza sor a ku mirov jê hatine belav bûye, li gorî efsaneya Sumer ku li çavkaniyan rabûye ya Dicle û Firatê, li Çiyayê Sahand * - li gotara me Baxçeyê Edenê binihêrin - ku Ew di efsaneya Atrahsis de jî tê dubare kirin, ku di derbarê wî de du nivîskaran Wilfred Lambert û Alan Millard di sala 1969-an de lêkolînek berbiçav pêşkêş kirin - li Dawid binihêrin Pirtûka Rolle's Legend rûpel 192-193 (2)

Mohra Akkadî ya ku xwedayê Shamash stûyê xwedayekî din dibirre - ku bi vê gotarê hatî weşandin - diyar dibe ku ji efsaneya Athrasis e, ku dibêje ku xweda tê qurban kirin ku xwîna jiyane ji bo afirandina mirov pêşkêş bike.

Ya ku em di olên Rojhilata Navîn de dibînin, ku tê de dibêjin ku mirov ji axê hatiye çêkirin û vedigere axê, an ku mirov ji axê hatiye afirandin ev e.

Wek ku di Qur'ana Pîroz de hatîye gotin, me mirov ji qilikê mîna qerase afirandiye.

In di Tewratê de, Destpêbûn 3:19

(heya ku hûn vegerin ser rûyê erdê

Ji ber ku we ew girt

hûn qirêj in

To li axê hûn ê vegerin)

Destana Sumerian a Athrasis

Go herin efsaneya Atrahasis

Heya Namou, xwedawenda okyanûsê ya yekem, dayika Enki, ji kurê xwe Enki dipirse ku meriv biafirîne da ku ji xwedayan re xizmetê bike:

Kurê min, ji nav nivînên xwe rabe û bi aqil tevbigere.

Xulamên xwedayan çêbikin - çêbikin.

Wê hingê Enki hemî pîşekarên jêhatî berhev dike û dibêje:

Erê dayê, aferîdeyê ku te xwest dê were afirandin.

(Ew gotinên xwe ji pîşekarên jêhatî yên ku di heriyê - qerase de dixebitin) rêve dike û dibêje:

Ji wî yê ku di sûretê xwedawendan de ye rêz bigirin, dilê axê li jorê avê tevlihev bikin

Hûn pîşekarên jêhatî dê axê çêbikin

Hûn ê ku organan - riban - çêbikin

Mîna xwedayê (Ninmah) ku dê we fêr bike.

Dema ku hûn afirîdek xwe biafirînin xwedawenda welidînê dê alîkariya we bike

Erê dayê, biryara çarenûsa wî bide

Niinmah dê wî pîroz bike

Ya ku di sûretê xwedayan de heye ev e:

Mirovî. (3)

Di vê efsaneyê de, em dibînin ku mirov ji axê hatiye çêkirin û ew bi teşe û nîgara xwedayan hatiye çêkirin, ku di Tewratê de di Destpêkirin 1:26 û 27

God Xwedê got: Ka em merivê li gorî nîgara xwe di sûretê xwe de çêbikin, û bila ew ser masiyên behrê hukumdar be. Ji ber vê yekê Xwedê mirov di sûretê xwe de, di sûretê Xwedê de mirovan afirand, mêr û jin wî afirand. God bila Xwedê wan pîroz bike ....)

Tewratê jî diyar kir ku mirov ji bo çandiniya erdê û xizmetkirina Baxçeyê Edenê hate afirandin, û tê zanîn ku xwedayê Sumerî Enki, xwedayê şehrezayî û avê, yek xwedayê berpirsiyarê afirandina mirov e. (4)

Em destnîşan dikin ku navê xwedayê Ninmah, ji du bêjeyan pêk tê ku di dema niha de di Kurdî û Farisî de têne bikar anîn. hîn jî li Iraqraq, Faris û heta Misrê jî tê bikar anîn. Wekî peyva (Mah) Wateya wê Heyv e di Kurdî û Farisî de û di dema niha de jî tê bikar anîn, ji ber vê yekê wateya Ninmah, an Ninh Mah, an Nanna Mah, wateya xwedayê heyva mezin, an xwedawenda heyva mezin, û li vir em not dikin ku Ninmah dikare wekî xwedawenda jidayikbûnê were binav kirin, û tê zanîn ku xwedayê heyvê Xwedayê herî mezin ê Rojhilata Navîn bû, û em nîgarên wî li ser perestgeh û peykerên di mohr û tabletên Sumer de bi pirranî, û perizîna xwedayê heyvê li piraniya gelên Rojhilata Navîn bar kir, gelo heyvê xwedawenda jin bû !!

Efsaneyaya Sumer a Enmerkar

Li gorî efsaneyaya Enmerkar, mirov di demên kevnare de li Deşta Alpine ya li Çiyayên Zagros dijiya. Ew fêr bû û fam kir

û ji jiyana nêçîrê derbasî jiyana çandinî û malbatî bû, û dest bi çêkirina amûrên hêsan ji kevirên volkanî, û ajalên kedîkirî kir wek bizin, kûçik û ker.

Di nav wan çiyayên volkanî de, bihuşt dest pê dike, û di têgihîştina mirovê kevnar de ku Xwedê wî li vê bihiştê afirandiye, em di Tewratê de dibînin ku xweda - xwedayên erd û ezman - ji bilindahiyên xwe dakêşin ku bi mirovan re biaxifin - yê ku wan afirand - û ev axaftin an danûstandin formên cûda digirin.

Çiyayên Zagros herêmek volkan, şewat û erdhejan bû, ku tê de birûsk, birûsk, ba û bahoz zêde dibin

Xwedê bi dengê tîrêjê ku axê dihejîne diaxive, û ji vê deverê li çiyayên Zagrosê mirov derbasî serdema neolîtîkê dibe û piştî di rêwiyên çiyayî re ber bi rojhilat û başûr ve diçe, û di wê demê de wî karibû ku derbasî Tuncê bibe Dema ku wî karanîn û çêkirina sifir zanî. (5)

Ji bo ku rêwîtiya wan a başûr û dûv re ya navîn û başûrê traraqê bişopînin, baş e ku hûn rêwîtiya wan pêşkêş bikin Komê mirov, belkî çend sed kes, li qeraxê Gola Urmîyê, li wê herêma ku roj ji rojhilat li ser gelfî hiltê, dijiyan. Li gorî efsaneyê - welatê rojavabûnê - ew serê jorîn ronî dike çiyayê ku li deştê dinihêre, û li deştê mirov di deltayek de dijîn Çemek geliyê qut dike û diherike nav golê. Ji vî cihê re digotin cihê ku bi çiyayan hatiye dorpêçkirin - perde - û jê re navê Kurdî / Farişî Pardeh, ku tê wateya perdeyê. Bi

dîwaran ve hatî dorpêçkirin, ku bi navê wê Pardeh Meidan tê nas kirin, yekem mirovên ku li van deveran rûniştibûn ne jê re digotin Baxçeyê Edenê, lê navê Aden, ku Bihişt - bexçe - beşa rojhilat pêk tîne. ya wê tenê (li Tirkîyê navê Adana jî binihêrin). Navê kevnar ê ku Sumerîyan dan geliyê wan Dilmun bû - Talmon - ku wateya welatê jîyanê ye, û ew cîhê ku Sumerîyan bawer dikir ku bibe cihê xwedayên wan, ji ber ku ew mala xwedayê Enki ye, û mala xwedayên çiyayî (Nin Hor Sag). Ew dayika hemî zindîyan e û bi navên cûda wekî Eve, Eva, Inanna, Ishtar, Astarte, Assis ... hwd hate xuyang kirin.

Ji aliyê bakurê geliyê, Baxçeyê Edenê ve, ew ber bi çiyayek ku ber bi deşteke çandiniyê ya bi bereket ve tê zanîn ku di Tewratê de wekî Welatê Nod tê nasîn ve radibe. Sînorê bakurê geliyê bi berfê dorpêçkirî ye çiyayek bi bilindîya 3000 metre ji behrê. (6) Vêga bajarek navdar heye ku jê re dibêjin Nogdah.

Çiyayê navborî yê ku zozana wî bi berfê hatiye pêçandin bû bala bala mirovê kevnar li Kurdistanê. Wateyên ku wê demê jê re hebû ne di havîn û zivistanê de nekarîn hilkişin serê çiyayê ku bi berfê pêçayî bû. çiyayê ku bi asîman ve girêdide rûnişteka xwedê ye, an jî cîhê xwedê ye, ji ber vê yekê wî berê xwe dida wî, serê xwe û destên xwe dida ber wî, dema ku ezman dibiriqî û dibiriqî ji wî rehmê dixwest. kapasîteyên wê yên mîmarî, perestgehên mîna çiyê çêbûne,

ya herî navdar ziggurat e, û di nav zigguratên herî kevn û navdar de, yê herî navdar ên ku îro li lamlamê ne - li Jogha Zanbil ** û başûrê --raqê - Ur - û di teşeya çiyayî de hatî çêkirin

Avahiya kevnar a herî navdar, dişibe çiyê, Iwan Khosrau - Taq Khosrau - li bajarê dîrokî Ctesiphon, kevnar û niha, Al-Madain an Salman Pak. Dîrokzan dibêjin ku Iwan Khosrau rengê wî spî bû û jê re digotin Qesra Spî , ji ber ku ew bi cawê spî hatibû pêçandin. ku navê wî bi Erebî veguherî Khosrau, û navê wî yê rastîn di tomaran de Ki Khusraw e û Ki bi Sumerî tê wateya axayê erdê an xwedêgiravî, û ew hîn jî di Kurdî de di heman wateyê heya dema niha.Xuda, wateya axayê gund an axayê axê.

Di heman demê de mizgefta navdar Taj Mahal jî heye, ku li Kurdistanê li ser modela çiyayê Zagrosê hatiye çêkirin.Herweha rengê wê spî ye, û perestgehên navdar jî mîna çiyayê berfê yê berfê yê berjêr hatine çêkirin. Çiyayê Sahand.

Nîşe: Di hewlek analîzkirina navê Enmerkar de, ku di efsaneyê ku bi navê wî tê zanîn de hate gotin, ku me qala wê kir

Ez dixwazim bidim xuyang kirin ku Enmerkar di Sumerian de bi nêçîrê re têkildar e, li gorî David Roll, rûp. 206, û ku Nimru nêçîrvanê mezin an nêçîrvanê mezin e, û li gorî navnîşa padîşahên ku li Nippur hatine dîtîn û ji hêla Arno

Poebel ve hatî weşandin di sala 1914 mîladî de, navê jêrîn tê de tê dan:

En-me-er-ru-kar

Ji ber vê yekê, divê navê Enmercar bi Enmer Ro Car were rast kirin, û li gorî wê, nav dê bibe

Mîr Ro nêçîrvan ew e ku veguheriyê nêçîrvanê Nimro, ku paşê di Nivîsara Pîroz de bûye nêçîrvanê Nimrod (Efsaneya, David Roll, r. 206)

Kar peyva Sumerî di eslê xwe de kar, ango kar diyar dike, û ew hîn jî di Kurdî û Farisî de bi wateya kar tê bikar anîn, û dema ku paşgir an pêşgir li wê zêde dibin, wateyên wê yên nû hene. Kar tê wateya hilberîna kêr, û heke em paşpirtikekê li ew, wek Karwan, wateya karwanê ye, û heke em asteh lê zêde bikin, ew dibe karasteh, ango lewheyên darî yên avahiyê an materyalên bingehîn ji bo karekî, û gelek wateyên din ên ku di ferhenga Kurdî û Farisî de di bin gotara Kar.

Derbarê navê xwedawenda Nin Hor Sag de, ez difikirim ku ew yek ji peyvên Sumerî ye ku îro jî di Kurdî û Farisî de bi heman wateyê têne bikar anîn. Li gorî efsaneya Sumer, Nin Hor Sag konkubîna çiya ye, xwedawenda çiya, an jî şahbanûya çiyê.

Em fêr dibin ku peyva nin tê wateya dayika mezin an dayika mezin, û ew hîn jî di forma xwe de di kurdî û farisî de tê bikar anîn, ji ber vê yekê tê gotin ku ew dapîr e an jî dayika

mezin e, û peyva hur hîn jî tê bikar anîn Wateya ewran a kurdî û farisî, ku mirovê sumerî bawer dikir ku ew û serê çiya li hevûdu hatine, ji ber ku ew ne Ew dibîne serê çiyayê dirêj ku di nav ewran de winda dibe. Derbarê peyva Sumer ya sag, ku wateya wê serî an çiya ye, ew hîn jî di Kurdî û Farisî de bi şeweya shakh tê bikar anîn, ku tê wateya serê çiya an çiya bixwe, û hem jî bêjeya sehr tê wateya serî jî. Wateya navê Sumerî Nin Hor Sag dayika mezin a çiyayê ewran e, wateya wê xwedawenda çiyayê bilind, an jî xwedawenda çiyayê pîroz e. An jî xwedawenda çiya ya mezin. Van rengdêran hemî wateyên navê Sumerî ne, li ser bingeha zimanê Kurdî / Farisî.

....

Zêde û çavkanî:

Çiyayê Sahand, çiyayek volkanî ku li bakurê rojavayê Iranranê, û bi dûrbûna 60 km rojhilatê gola Urmiyê, çiyayek pir bilind e, lûtkeya wê 3707 metre ji behrê bilind e, û çiyayê herî bilind ê rêze çiya ye ku li herêmê ye ya Azerbaycanê.

** Joga Zanbil (bi Kurdî û Farisî Jagazanbil) perestgehek kevnar a dîrokî ye ku bi qasî 45 km başûrê bajarê Sûsa, paytexta Elam - lamlamê ye. Ev kompleksa olî li dora 1250 berî zayînê ji hêla Padîşah Untash Nabersha ve ji bo perestina xwedayê Anshushinak, û di vê zagwa de qesrek heye Padîşah û gelek perestgehên piçûk û tirba keyanî, ku

tê de pênc gorên keyanî hene, û ziggurat Juga Zanbeel ji bo vî rengî avahiyê di cîhanê de mînaka çêtirîn - ziggurat -.

(1) David Roll di pirtûka xwe ya Legend p.139 de binihêrin.

David Rohl, Legend, London 1998

(2) Binihêrin Pirtûka Xwedayan a Jeremy Black rûpel 57

Jeremy Black û Anthony Green,

Xweda, şeytan û sembolên Mezopotamya Kevnar, London 1992.

(3) David Roll di pirtûka xwe ya jor rûpela 194 de

(4) David Roll di pirtûka xwe ya jor rûpela 195 de

(5) David Roll di pirtûka xwe ya li jor rûpela 434-an de

(6) David Rolle di pirtûka xwe ya li jor rûpela 436 de

Komek wêneyên têkildarî gotarê

1- Wêneyek Çiyayê Sahandê di zivistanê / Iranranê de

2- Wêneyê Iwan Kisri / Bexda

3- Wêneyê Taj Mahal / Hindistan

4- Yek ji lûtkeyên Çiyayê Sahand / Iranran

5- Ziggurat of Ur piştî nûavakirina wê / başûrê raqê

6- Zigguratê Joghazanbil li lamlam, Kurdistan, Iranran

Hesta gutî li ser rêyek çewt

Stefanie Uhrig

Intuition alîkariya entegrekirina agahdariyê û biryaran dike. Lê ew her gav ji hêla mercên derveyî û hêviyên navxweyî ve bandor dibe

Naha ji kerema xwe biryar bidin: şîn an sor? Her çend hûn bi xwe jî nizanin ka ew çi ye, dibe ku we tercîhek rasterast hebû. Ji ber ku nerîta gutî di gelek biryarên ku em didin de roleke girîng dilîze. Ew dibe alîkar ku meriv zû û bêyî karanîna kapasîteyên mezin ên zêhnî giranî bike. Ya paşîn tenê dema ku hûn dest pê bikin ku bi baldarî li ser tiştek bifikirin hewce ne. Ya rast divê çi be sor an şîn? Ez şîn hez dikim ji ber ku ew ezmanek bê ewr an derya tîne bîra min. Lê di derbarê sor de tiştek enerjîk heye. Dê guncaniyek baş be ...

Gelek caran ne mumkun e ku meriv bi durustî şirove bike ku çima hesta rûvî ber bi aliyek an aliyek din ve dizivire. Divê mirov çiqas bi hêz wî bi rê ve bibin ji ber vê yekê mijara gelek şêwirmendan û nîqaşên li ser pir cûrbecûr babetan e. Ma em di şûna wê de ji intuitiona xwe bawer dikin - an jî bêtir bi baldarî difikirin?

Ji bo Tilmann Betsch, Profesore Psîkolojiya Civakî, Rêxistinî û Karsaziyê li Zanîngeha Erfurtê, ev ji her tiştî zêdetir bi şertan ve girêdayî ye. Betsch dibêje: "Di rewşên ku

serpêhatiyên me pir baş bûne de, em dikarin xwe bisipêrin hestên xwe jî." Heya ku intuition li ser bingeha gelek agahdariya derbasdar e, dibe ku ew di rêgezek rast de rêve bibe. Mînak agirgir û pîlotên, ku pir caran neçar in biryarên pir zû bidin, vê yekê bikar tînin. Doctors bijîjk jî, timûtim hesta xweya rûvî bikar tînin da ku teşhîs rast bikin - nemaze heke ew bikaribin li ezmûna gelek salan a bi nexweşiyên pêwendîdar vegerin. Ji aliyê din ve, dema ku rewş diguherin û tişt ji adetan vediqetin, biryarên berbiçav dê bêtir xapînok bin. Mînakî, dema ku pandemîkek cîhanî mîna Covid-19 ji nişkê ve derkeve û tevgera asayî were pirsîn.

Dema ku hesta gurê xapînok e

Her çend biryar gelek caran bilez "li ser însîtîfê" têne girtin û kapasîteya zêhnî ya hindik hewce dike, kêmasiyên wan jî hene. Intuition, wek nimûne, carinan encamên mantiqî an jî matematîkî pûç dike. Mînakek vêya ya ku tê zanîn pirsgirêka "bat-û-top" e : bat û topek bi hev re 1.10 \$. Raket ji topê dolar bihatir e. Pir kes dê bixweber îdîa bikin ku bihayê topê 10 sent e. Lêbelê, bersiva rast 5 sent e. Her çend ev piştî demek kurt a ramîne watedar be jî, mijarên testê bi gelemperî di ceribandinan de bersiva bînbar, çewt didin.

Hestê gutî bi taybetî ji ber xerakirina têgihîştinê jî hesas e, şirove dike Marie Juanchich, psîkologê reftarî li Zanîngeha Essex li Brîtanya Mezin. Mînakî, lîstikvan timûtim piştî xwe

bi " derewa qumarvan" ve girêdidin: Ger ew demek dirêj winda bikin, ew texmîn dikin ku dê carek din teqez serfiraz bibin. Hûn bi feraset encama lîstikek şansê bi encamên berê ve girêdidin, her çend, bi îstatîstîkî diaxifin jî, têkiliya vana bi hev re tune.

"Bandorên bêhejmar hene ku em bi gelemperî em wan jî nebînin"(Marie Juanchich, derûnnasê reftarî)

Di rewşên rojane de tiştên ku bi nezanî li me bandor dikin jî hene. Gava ku dor tê pirsên darayî, ji bo nimûne, mirov timûtim dibin bin bandora "bandora lenger" ê ku ew her gav pêşniyarên bihayê li ser nirxek destpêkî bingeh digirin, her çend ji bo vê nirxa yekem bingehêk maqûl tune bû jî. Di rewşên din de, em agahdariya nû ji kevintir bi hêztir dinirxînin, tenê ji ber ku haya me jê jê heye. Marie Juanchich dibêje: "Bêhejmar bandor hene ku em bi gelemperî em wan jî negirin dest xwe." "Bê guman, her kes her alîgiriya naşopîne, lê rêgezên eşkere hene."

Pir caran em fêhm nakin ka biryarên me çawa têne girtin

Her çend em bi regek çalak hewl bidin ku wiya bikin jî, ji holê rakirina bandorên derveyî hîç ne hêsan e. Marie Juanchich wiha dibêje: "Em di têgihîştinê de çima pir biryar digirin pir xirab in." Ew vê yekê bi karanîna nimûneyekê rave dike: Ger mijarên ceribandîna pênc perçeyên jeansan pêşkêşî bikin û ji wan bê pirsîn ku ew ji kîjan yekê çêtir hez dikin, pir ji wan ya yekê hildibijêrin - tehrîfek din a

têghiştinê ku her gav me dide bawer kirin ku tiştê ku em pêşîn dibînin bi taybetî baş. Lêbelê, lêbelê, hemî mijarên testê bi vegotinek taybetî diyar dikin ka çima van pantik divê çêtirîn in. Mînakî, ew biryara xwe li gorî teşe, reng an teşeya jeans rastdar dikin. Heman diyarde çêdibe heke pêlavên koma duyemîn bi rêzê berevajî werin nîşandan. Dîsa, pir kes bi nîqaşên wekhev, yekem jeans (ku di tûra berê de hindik bal kişandibû) hilibijêrin. Ji ber vê yekê em hesta zikê xwe di paşverûtiyê de bi nezanî li dû sedemên mantiqî digerin piştî biryara. Ev mekanîzmayê piştrast dike ku em cîhanê wekî hev girtî dibînin.

Ya ku em ji biryarên xwe pir baş fam nakin jî di destê belavkirina agahdariya derewîn de dilîze. Pir caran, hewildanên niyeta baş jî ku mirov paşve fêr bike. Mînakî, dema ku di medyayê de digel rastkirinê vegotinek çewt jî were pêşkêş kirin. Bi têghiştinê, dibe ku em bifikirin ku ev awayek baş e ku meriv xeletiyên nîşan bike. Lêbelê, di rastiya de, nîgarên wusa dixwazin gotinên derew kûrtir bikin. Em çiqas wan dibînin, ew qas xwe dişewitînin. Ji ber vê yekê di vê rewşê de çêtir e ku meriv tenê agahdariya rast pêşkêş bike û herî zêde bêje ku di derbarê mijarê de gotinên çewt jî hene.

"Di dawiyê de, têgeh dikare tenê bi qasî jîngeha ku jê jê tê baş be", bi kurtahî Tilmann Betsch vedibêje. Ji ber vê yekê girîng e ku mirov bifikire li ser deverên ku em têra xwe

dizandin da ku biryarên gut-biaqil bistînin û li ku derê watedar e ku meriv li agahdariya pêbawer a pêvek û zanîna pispore bigere.

Intuition û ramana rasyonel pêvajoyên cihê ne

Di lêkolîna xwe de, Tilmann Betsch di vê navberê de ji ramana ku divê intuît û ramana rasyonel her dem li dij be qut bû. Di şûna wî de, ew û ekîba wî texmîn dikin ku gûzê gûtî û ramana hişmendî bi gelemperî bi hev re dixebitin: »Lêgerîna agahdariyê bi piranî bi zanebûn e. Ew cihê ku têgihiştin agahdariyê bi hev ve girêdide û wê dixebirarê, peyda dike. «Bi teoriya xwe, zanyar berevajî ramana hevpar a ku intuition û ramana rasyonel du pêvajoyên ji hevûdu ne ku di paşya paşîn de dema ku meriv biryarê dide yek di navbera xwe de hilbijêre.

Hinek pisporan ji mêt ve ji vê dubendiyê guman kirine. Di 2005-an de, Annette Bolte ji Zanîngeha Teknîkî ya Braunschweig û Thomas Goschke ji Zanîngeha Teknîkî ya Dresden di lêkolînê de nivîsandin ku intuition "ne kapasîteyek taybetî an jî mîstîk e". Di şûna wê de, biryarên bînbar li ser bingeha zanîna heyî, ku bi nezanî biryar û darizandinan birêve dibe, bûn. David E. Melnikoff û John A. Bargh ji Zanîngeha Yale-yê jî di gotarek ramanê ya sala 2018-an de digotin ku teoriya du pergalên cûda ji zanistê re asteng e. Dabeşandina sade ya biryaran li du kategoriyan

vedişêre ku pêvajoyên ku bi rastî di mejiyê me de pêk tên çiqas tevlihev in.

Li gorî baweriya populer, ramana bînbar zû, bi bandor, bê hiş û bêhemdî ye - berevajî ramana rasyonel a hêdîtir, kêmtir karîger, hişmend û bi zanebûn. Lêbelê, ji bo vê yekê dij-delîlên bêhejmar hene, Melnikoff û Bargh binivîsin. Mînakî, nivîsandina li ser klavyeyekê: Yên ku jê re fêr bûne ne pêdivî ye ku bi zanebûn tûşên rast bigerin, lê dikarin tiliyên xwe bi xwe bihêlin - lê bi tevahî bi mebest. Dê kes li ber klavyeyê rûne û tenê bi hovî lê bide. Pêvajoyên bêwijdan jî dikarin pir bêbandor bin, mînakî dema ku em hewl didin ku pirsgerêkek taybetî bi awayek xwerû çareser bikin. Kêmkirina biryaran li du pergalên cûda ji ber vê yekê pir kurtbîn e.

Şaristaniya kevnar a Kurdistanê

Serdam

Berî ku pir bi kurtî li ser hin taybetmendiyên şaristaniya kevnar a Kurdistanê biaxivin, divê bê gotin ku şaristaniyên kevnar ên Kurdistanê û hemî welatên cîhana sêyemîn, welatên cîran jî di nav de, ne di asta şaristaniyên kevnar ên Yewnanîstan û Roman .. Lê şaristaniya kevnar a Kurdistanê, li gorî wekheviyên din ên serdema xwe, ji piraniya şaristaniyên kevnare Pêşdetir bû.

Civilaristanî li gorî pîvan û asta dema xwe tê nirxandin û li gorî wan şaristaniyên ku di rojên wê de serdest bûn, tê nirxandin û ne ku şaristaniyên kevnare bi şaristaniyên serdema navîn û nûjen re werin nirxandin û berawirdkirin .. Ji aliyê din ve, yê ku qala şaristaniyê dike bila bizanibe çi şaristanî ye û pêkhatiyên wê çi ne. Civilaristanî, mîna her heyînek, reçeteyek û etîketek, nisbî ye û ne teqez e .. Hin pêşkeftî ne û hin jî nîv-pêşkeftî an paşketî ne, ku di dorê de xwedan derece û astên cûda ne.

Li vir divê were jibîrkin ku ne ku hemî şaristaniyên kevnar ji hêla dagirkeran û dagirkeran ve di heman dereceyê de rûxandin, şewitandin û talan kirin. Kêm caran welatên cîhanê bûne war û warê şerên dagirkeran, wekî ku Kurdistan di temenên cûrbecûr de bûye .. Ji ber vê sedemê piraniya bîrdarî û belgeyên dîrokî yên Kurdistanê, ku ne hemî bûn, hilweşandin, xesar an dizîn .. Ev ji bilî faktorên xwezayê yên wekî encama derbasbûna demên dirêj., bandor li hin ji wan bîrdarî û belgeyên dîrokî kir û bû sedema hilweşandin û xilasbûna wan .. Li aliyê din, xemsarî û xemsariya hin welatiyan di derheqê kevnariyan, belgeyên dîrokî û mîrata şaristanî û çandî de bû sedema windabûn û ji holê rakirina hin ji wan.

Tê zanîn ku çand bi şaristaniyê re têkildar e .. Yek ji wan aliyên kevnare geş ên çanda neteweyî ya Kurdî EDYOLOYJY bû .. ku neteweya Kurd, berî ku ola Zerdeştî hembêz bike,

perizînek xwezayê bû, nemaze rojê, di demek ku piraniya neteweyên erdê, Erebi jî, Pûtên Ador. .. Di perestiya rojê de celebek mantiq û şehrezayî heye, ji ber ku bêyî rojê, jiyana li taxên wê, nebat, baran û demsalên li ser erdê nedibû. .. Digel ku di pûtperestiyê de ti maqûlbûn û hişmendî tune, lê bêtir bêaqilî û tarî ye .. ku Kurd û Di destpêka sedsala şeşan Berê Zayînê de, wan baweriya xwe bi ola Zerdeştî anî, ku dualîte û dijberiyên rastî û hebûnê îfade dike, wek: ronahî û tarî, dad û neheqî, bedewî û pîsî, başî û xirabî, paqijî û pîsî û hwd. Ev aliyek ji pêşveçûna milletê kurd e di warê bîr û baweriyê de ji demên kevnare ve, ku ew perçeyek girîng ê çanda neteweyî ye ku ji nêz ve bi şaristaniyê ve têkildar e.

Di demên kevnar, serdema navîn û nûjen de, Kurdistan rastî êriş û êrişên biyaniyan hat, ku wê bajar û gundên wê wêran kirin û talan kirin, û gelek bîrdarî û belgeyên wê yên dîrokî ji holê hatin rakirin .. Ya jêrîn di dirêjîya dîrokê de mînakên wan êriş û êrişên ser Kurdistanê ne:

Beriya Zayînê di sedsala heftemîn de êrişên Asûrî

Berî Zayînê di sedsala şeşemîn de êrişên Axamenîdiyê.

.Erê Yewnanîstan û Axamenîdiyan di sedsalên pênc û çarem berî zayînê de.

Di sedsalên sêyemîn û heftemîn de şerên Roman û Sasanî

- vasriş û êrişên eşîrên Erebi bi behaneyê ferzkirina ola Islamîslamê ji 641 û pê ve.

Di salên 663-678-an de êrişên Emewiyan.

Di dema sedsala heştemîn de êrişên Emewiyan.

Di salên 890-910 de êrişên eşîrên Erebên Hemdaniyan.

Duringrişên eşîrên Turk û Azerî di dema sedsalên yanzdehan, donzdehan û sêzdehan de.

Di dema sedsalên sêzdeh û panzdehemîn de êrişên mogal.

Duringerên Osmanî û Sefewîyan di sedsalên şanzdehan û hivdehdehem de.

Duringerên Osmanî û Rûsan di dema sedsalên hîjdeh û nozdehan de.

Berî ku ez çend aliyên şaristaniya kevna a Kurdistanê pêşkêş bikim, ez dixwazim şaristanî û pêkhatayên wê diyar bikim..ilaristaniya bi tevahî sazûman, destkeft û hilberînên maddî yê civakê di serdemek demê de ye û ew ji nêçîr, sewalkarî û çandinî, pîşe û pîşesazî, avahî û avahî, saziyên çandî û tenduristî Dad û yê din, bazirganî û girêdanên wê, rê û pir, rêyên veguhastinê, ragihandin, ragihandin, medya, rêxistinên civakî û yê din.

Ji demên kevnare ve, Kurdistan wargehek şaristaniyê ye .. Bermahiyên hin bîrdariyên wê, encamên lêkolînên wê û encamên lêkolîneran, girîngiya şaristaniya wê ya kevna nîşan didin .. Ew mayîn piştrast dikin ku Kurdistan yek ji yekem welatên ku "Homo Sapiens" zû xuya bûn .. Di rastiye de, yekem karanîna metal ji bo çêkirina alavên sade bi karanîna metodên sifir ên sar li Kurdistanê dest pê kiribû (1). Li gorî kolandin û lêkolînên ji hêla panelê profesorên

lêkolîneran ve li Zanîngeha Chicago-yê, bi serokatiya Dr. Braid Wood, di salên 1948-1955-an de li ser kevnareshên Kurdistanê, hate dîtin, ku çandinî li Kurdistanê dest pê kiriye .. Yek ji wan deverên ku wan bermahiyên çandiniyê dîtine gundê "Dhurmo" ye ku 11 kîlometreyan li rojhilatê Çemçemal e. Ji bilî deverên din ên başûrê Kurdistanê, wek gundê "Kokhh Mami" li bakurê Mandali, gund ya "Teth Kor" li bakurê rojhilatê gundê "Kokha Mami" û Tel Shamsharah nêzê bajarê Rania .. Çandiniya li van deverên Kurdistanê berî 8750 sal dest pê kir (2).

Li gundê Zawi Dhama yê li ser Çemê Zabê Mezin, 4 km li rojavayê aveikefta Shanidar, xanî jî hatin dîtin.

Beşek dîroka neteweya Kurd di sedsalên 31-13 Berî Zayîne de bi Kurdan re dest pê kir Bandora wan li bakurê lamlamê (Elam) heya Zabê Mezin bû, û bajarê Arabakha (Kerkûka îroyîn) navenda wan bû .. Sumer û Akkad di 2649 berî zayîne de bûn bin destê wan, ku ew 125 salan di bin dagirkeriya wan de man .. Di dawiya dawîn de Sargonê Akkadî karibû kontrola xwe biqedîne .. Piştî vê, "Naram-Sin" Akadî kari welatê dagir bike Kutiyân û Lulubyanên Kurd.

Elamiyên Kurd di salên 2950-650 Berî Zayîni de xwediye hebûnek xwe bûn, wan li ser Çemê Karun bajarê "Sus" ava kirin .. Diyar e ku avakirina bajaran perçeyek girîng ê şaristaniyê ye .. Elamiyan Sumer û Babîl dagir kiribûn ji bo

demekê .. Ew ji Sumeriyan fêr bûn ku binivîsin miletekî ne-Semît bûn .. Elamî cewherparêz bûn, nemaze roj, lê Asûrî û Babilî pûtperest bûn .. Li vir cûdahiya mezin di navbera Elamiyên pêşverû de 'bawerî û baweriya gelên cîranên paşverû'.

Di derheqê milletê kurd Lulu de, deshilata wan herêmên Zahaw û Sharzor (4) hebû .. Li herêma Zhao di demên kevnar de "Haman-Narman" dihat gotin û di serdema Islamicismê de jê re "Helwan" dihat gotin .. Asûriyan digotin "Zamwa" .. Di sedsala nozdehan de Lulubi û Kurdan demek Asûrî dagir kirin .. Lulu di sala 1310 Berê Zayînê de bi Asûriyan re şer kir. Di sala 610 BZ de, herêmên Lulu bûn beşek ji Kurdan imperatoriya Medî.

Di derheqê Kassîtan, Kurdan de, bandora wan li herêmên Kirmaşan û Lorestan serdest bû .. Di 1760 BZ de wan di bin serokatiya Ganeş de Babil dagir kirin .. Di 1710 BZ de Sumer dagir kirin .. Bandora wan Aram jî tê de bû .. Ew bûn xwedawendên xwezayê, nemaze rojê.

Di derheqê gelê Kurd de, hukmê wan ji sedsala nehem berî zayînê heya 550 berî zayînê dom kir .. Wan di serdema Shahah Qubad de wekî paytexta xwe bajarê Ecbatan ava kirin .. Ecbatan li şûna bajarê Hemedanê yê niha bû .. Med Beriya Zayînê di 634-an de Asûr dagir kir. Sînorên dewleta Al-Mad ji "Bakhtariana" (Bûxarî) li rojhilat heya Çemê Talyska (tirkan jê re digotin Qizil Armaq) wekî manor, û ji

Deryaya Caspian li bakur heya Kendavê li başûr dirêj bû .. Medan di sala 612 berî zayînê de karîn Nînewa dagir bikin .. di dema hukumdariya padîşahê xwe "Kyakhsar." Wan karî piraniya deverên Asya Biçûk dagir bikin .. Di salên 590-585 berî zayînê de li dijî niştecihên Grek ên Lydia (zîlamê Asya Biçûk). Hêjayî gotinê ye ku kontrola Medan li ser Asûr û welatên din hewceyê artêşên xurt û rêveberiyek rêxistî bû. Avakirina bajarê Arabakha (Kerkûka îroyîn) di hezarsala sêyemîn berî zayînê de ji hêla Kurdên Tutus ve, avakirina bajarê Sus di hezarsaliya duyemîn Berî Zayînê de ji hêla Kurdên Elamî ve, û avakirina bajarê Ekbatan li hezarsala yekem berî zayînê ji hêla Mediya Kurdan ve, asta şaristaniya Kurdî di wan deman de nîşan dide .. Avakirina bajaran, damezrandina artêşan, û birêvebirina welatan bêyî bingegehên şaristanî û çandî pêk nayê.

Di serdema kevnare de, dema ku neteweya Kurd xwediye şaristaniya xwe bû, Germeî, Englishngilîzî û gelek gelên wê parzemînê di wê demê de eşîrên paşdemayî bûn .. Englishngilîzî komek eşîrên Anglo-Saxon bûn .. Gava ku ew bûn di bin dagirkirina Romayîyan de di salên 3-409 de ew fêrî nivîsandinê bûn û zanîna Tê de û hin taybetmendiyên şaristaniyê girtin û kirin Xiristiyan. Gava ku miletê kurd salnameya xwe hebû, mirovên mîna Englishngilîzî salnameya Latînî hildan, ji ber ku jê re tê gotin salnameya Titurisarian jî têkildarî Salnameya Titresian a Sêzdehemîn

(1572-1585), wekî salname di rojên wî de hatibû danîn .. Gelek mirovên xwendî bi xeletî wê salnameyek Englishngilîzî dihesibînin û ne Englishngilîzî ye. Germeşyan, gava ku wan di 476-an de Roma rûxandin, şewitandin û talan kirin, komek eşîrên barbar bûn!

Van tîpên ku ji bo nivîsandinê ji hêla gelên Kurd, Ereb, Faris, Pakistanî û gelên din ve têne bikar anîn tîpên Aramî ne, ku hin kesên ku bi rastiyên mijaran re nezan in bi xeletî wan tîpên Erebî dihesibînin. Wan ew tîp xêz kirin û nîşankirin .. Kurdan, wan hin herfên taybetî li dengên zimanê Kurdî zêde kirin, wek: Th, Z, Z, Z, Z, I, La, A, R, A .. Ji van tîpan re herfên Suryanî jî têne gotin (şaxê Suryanî ji Aramî). Li aliyê din, dema ku Hindistan di warê hejmartin û bîrkariyê de pêşve çû, gelek gelan, di nav wan de Kurd, Faris, Ereb û gelên din, hejmarên xwe ji Hindistanê girtin, ji serdema padîşahê wan Ashoka (273-232 Berî zayînê)

Nivîsîn û nameyên di navbera serwerên herêmên Rojhilata Navîn de di hezarsala yekem berî zayînê de heya sedsala heştan bi zimanê Suryanî bû .. Xelîfeyê Emewî Abd al-Malik bin Merwan (646-705) nivîsgehên hêza Umewîyan Ereb kir. Piştî şer û êrişên artêşên Roman û Sasanî li hember hevûdu di salên 609-629 de bê rawestan, ku bû sedema wêrankirina bajar û gundên Kurdistanê û hin welatên din ên Rojhilata Navîn û bû sedema hilweşîna aboriya wan , artêşên wan perçiqandin, hêzên wan ên mirovî pûç kirin û

nerazîbûn li nav nifûsa herêmê belav kirin, ku bi hatina heremê li ser xirbeyên wan her du împaratoriyên dijberî çêbûne .. Bi vî rengî, eşîrên Erebb ên Nîvgirava Erebbî karîn dest bi dagirkirina herêmê ji sala 634-an ve bi behaneyê ferzkirina ol bi zora çekan, ji ber ku wan di çil sedsala heftemîn de karîn Kurdistanê dagir bikin .. Ew eşîr bi êriş û kampanyayên xwe Ji kuştin, talan û wêrankirina binesaziya Kurdistan, ew di encama desthilatdariya Sasanî û Rûmî, karesat û karesatên din de li belayên neteweya Kurd zêde kir .. Wan eşîran navend, sazî û perestgehên Zerdeştî wêran kirin û nivîs û belge şewitandin. Derbarê serdegirtin û barbariya wan eşîran û zirara ku wan gihandin Kurdistanê, em dikarin bi nivîskî li belgeyek dîrokî binivîsin li ser perçek çermê ku di aveikefta Jaishana de hat dîtîn, dikeve başûrê rojavayê bajarê Silêmaniyê .. Her çend tarîx tune û navê nivîskêr li ser e, lê ew vedigere nivê duyemîn Ji sedsala heftan de, wek ku nivîskarê nivîsînê dîmenek ji kiryarên wan eşîran dema ku wan êrişî Kurdistanê kirin, wekî nivîsa wê ya bi Kurdî û ya paşîn wergerandina bi erebbî ya li jêr diyar dike ku:

Perestgehên Horamezda hatin rûxandin û agirê wan hatin vemirandin

Mezin mezin xwe veşart

Erebên tarî her tişt wêran kirin

Wan jin dîl girtin

The mêrxas di nav xwîna wî de digeriya

Zerdeştî bi tenê man

H Hormazda rehma xwe bi kesî nekir

Wisa bû ku Kurdistan di wan deman de û berî û piştî wê hate rûxandin û talankirin .. after piştî dabeşbûna Kurdistanê piştî Worlderê Cîhanê yê Yekem (1914-1918) ji hêla Brîtanya, Fransa û hevalbendên wan, neteweya Kurd hate binpê kirin jenosîd, zordarî, bêparbûn, wêrankirin, Tirkkirin û Erebkirin û Farisandin ji hêla Tirk, Erebi û Farisên dagîrkerên Kurdistanê ve .. Ew şert û mercên neteweya Kurd bûn û hîn jî hene, ji ber vê yekê çawa dikare nîşanên çandî û belgeyên wî yên dîrokî werin parastin ?!

Ji demên kevnare de Beduîn û koçer di nav Kurdan de tunebûn .. Ew di zivistanê de li gundan dijiyan û diçûn havîngehên Hayfayê da ku heywanên xwe biçêrînin. Ji ber vê yekê, Kurdan zû dest bi çêkirina xaniyan kiribûn .. Bi vî rengî gund li Kurdistanê hatin avakirin û dema ku hin ji wan berfireh bûn, ew veguherîn welatan Bi pêşkeftina civaka Kurd re, hejmarek ji welatên Kurdistanê veguherîn bajaran .. Bê guman bajar û welatên Kurdistanê bazarên wan hebû, xan, otêl, firoşgeh, perestgeh, baxçe, navendên hikûmetê, keleh, mîlan, dîwar, hemam, û yên din.

Di warê pîşe û pîşesaziyê de, Kurd ji mêj ve nexşevanî, hesinkar, zêrfiroş, zîv û zînetparêzî, çêkirina qamçî, çêkirina pêlavan, pêlavên dirûtin û tevnekirin, çêkirina xalîçeyan,

çêkirina sabûnê û yên din in .. Wan jî dar û amûrên çandiniyê çêkirin û hespên zîn. Di warê bazirganî de, ji Kurdan re depo, xan û karwanên bazirganî yên milan hebûn ku di navbera bajarên Kurdistanê de û ji Kurdistanê ber bi Farisya, vantam û Beşa Erebî ya presentraqa îroyîn ve jî serdema kevnar heya destpekirinê tiştan bar dikin. ya sedsala bîstan.

Ji demên kevnare ve, neteweya Kurd xwedan mîrateyek dewlemend a pîşeyên gelêrî, dermanên gelêrî, hunerên gelêrî, lîstikên gelerî, wêje û pirsgirêkên gelêrî bû .. Ji ber ku Kurd ji demên kevnar de miletekî çandinî bûn, wan xema avhewa, avhewa, demsalan, û xwendina stêrk û gerstêrkan .. Kurd The best salnameya zanistî ya mentiqî ev e ku navên navdartirîn ji wan bi navên wan, serdem û xwezaya Kurdistanê re hevûdu hevûdu dikin .. Kurdistan xwedan çavdêriyên destpêkî yên ku gerstêrk û stêrkan dixwînin, Çavdêriya "Kru" ya li biniya çiyayê Seri Rash, rojhilatê Hewlêrê, "Lajin" nêzîkê Mahabad, û "Yari" çavdêriya Çiyayê Surkyo (Parêzgeha Silêmaniyê), "Injka" li bakurê bajarê Saqqez Çavdêriya "Dinuri" li rojhilatê bajarê Kirmaşanê, "Kollah Zard" başûrê bajarê Silêmaniyê û yên din.

Berê gelek bajar û welatên Kurdistanê dîwarên wan hebû ku êrişên dagîrker û komandoyên biyanî rawestînin û pêşî lê bigirin, di nav wan de dîwarên: Amd (Amed), Kosar (Koyeh), Tawl Ambar (Khormal), Biara, Dezdan, Bhutan,

Heh and Leer (Hewlêr), Arabkha (Kerkûk), Farqin, Kermansha, Mahabad, Rami, Qarywan û yên din. , 8-12 metre bilind, 3-5 metre fireh, 82 çavdêrên ku bilindahiya wan 20 metre hene.

Bermahiyên wêranyên hin bajarên Kurdistanê hene, di nav de: kaviên Darbandi Ranieh, Darbandi Bazian, Kalkin, dîwar û kela Qamdougha, perestgeh û keleha Noi, wêran û gorên bajarê Sharzor, wêranyên Zalam, Kela Surdash û yên din li seranserê Kurdistanê.

Di dema çaxên navîn de, li Kurdistanê gelek dewlet û mîrnişîn hebûn ku di warên şaristanî û çandî de hin pêşkeftin kirin .. Nimûneyên van saziyên Kurd: Dewleta Rawadi di salên 811-1223-an de Rojhilata Kurdistanê û Torres paytexta wê, Dewleta Dostaki bû di salên 982-1086-an de û Fariqin paytexta wê bû And ew ji bajarên xweyên mezin dirêj dikir .. Di warê çandinî, pîşesazî, avahî û bazirganî de, û her weha di derbarê perwerde û derman, wê gelek pêşve çû .. Li bajarên wê qesr, bazar, baxçe, hewşên bi kanî, otêl û Saetek çargoşe ya mezin li meydana Bankham ji bo bajarê Farqîn, pirek li ser Çemê Batman, kanalek ku avê vedigire ber bi bajarê Farqînê, wargeh, kelek û yên din ve (6).

Di warê jêhatîbûn û jêhatîbûnên îdarî û rêxistinî yên di Serdema Navîn de, malbata Kurd a Eyûbî dewleta Eyyûbî ava kir û di salên 1169-1250 de 82 sal li rojavayê Iraq,

Sûriye û Misrê ya îroyîn birêve bir .. Rêveberiya welatan bêyî bingeh û zemîna çandî û şaristanî pêk nayê.

Her weha, Kurdan di serdema nûjen de û di salên 1750-1794 de Iranran birêve birine .. Dadwerî, aramî, ewlehî û jiyaneke hêja di serdestê wan theirran de serdest bû, ji ber vê yekê ji serdema wan re serdema zêrîn a Iranranê hate gotin .. Karim Khan Al -Zindî yek ji wan serokên herî berbiçav bû .. Administrationdare û Hukûmet Iranran, bi rûbera bêtirî 1,648,000 kîlometrên çargoşe, pêdivî bi çand û behreyên îdarî heye.

Di sedsala nozdehan de, Mîrnişîna Bhutan di warên şaristanî û çandî de gelek pêşkeftî bû .. Mîr Badrakan Paşa di 1843 de serxwebûna Kurdistanê ragihand .. Wî artêşek damezirand, drav derxist, kargehek çekan ava kir, ava kir dibistan, nexweşxane, daîreyên hikûmî, wargeh û Keleh, qesr û yên din .. Desthilatiya wî li bajarên Van, Mahabad, Rawandz, Amed, Shantar, Sêrt, Mûsil, oeno û Warmî dirêj kir .. Di 1848 de, Empireparatoriya Osmanî, bi piştgiriya Englandngilîstan, Fransa û Almanya, karibû wê dewleta ciwan a Kurd ji holê rabike.Hêjayî gotinê ye ku malbata Badrakan pêşî li Tirkan digirt ku alfabeya Kurdî bi tîpên Latînî pêşve bibin.

Ya ku min li jor behs kir, nimûneyên aliyên şaristaniya Kurdistanê bi kurtî û balkeş in, lê divê bête gotin ku şaristaniya niha ya Kurdistanê û şaristaniyên welatên

dagirkirî yên Kurdistanê û welatên cîhana sêyemîn bi giştî li gorî şaristaniyên pêşkeftî welatên di warên pîşesazî, teknoloji, avahî, çandînî, tûrîzm, medya û Veguhastin, ragihandin û yên din de bê guman pêşde neçû ne û di navbera wan de qadek fireh heye.

Çavkaniyên

1- Sitin Lloyd, Kevnareyên Mezopotamya, wergêr: Samî Seîd Ahmed, Bexda 1980, r. 300.

2- Komîteya inraqê di dîrokê de, rûpel 53-54.

3- Heman çavkanî.

4- Devera zorazor di wan rojan de devera di navbêna Hewlêr li rojava û Hemedan li rojhilat .. Tevî ku îro Sharzor deşta ku di navbera bajarê Silêmanî û bajarokê Dirbendîxan de ye.

5- Reşîd Yasmî, Kurdî, rûp. 129 - bi Kurdî.

6- Abdul Raqîb Yusuf, Dewleta Dostakî, Bexda 1972.

Her weha hatiye bikar anîn:

Fouad Taher Sadiq, Hişmendiya Dîrokî, Silêmanî 2001 - bi Kurdî

Hiş û ronakbîr

Jak Bouveris

Piştî sî sal axaftina postmodern, ma ne dem e ku em dîsa bi mîrata Ronakbîr, a ku baweriya wî bi aqil û azadiya mirovî serdest bû sedsala hîjdehê berî rohnîkirina cîhanê re têkilî

dayê? Lê, ji bo vejandina Ronahiyê, dê hewce be ku ew ji nû ve jî bifikire, bi vî rengî awayên ramîn û meşandina mirov bi kûrahî were guhertin ...

Mirovek ku ne tenê rasyonel, lê her weha rasyonel be jî, mirov bi gelemperî li beramberî her cûre bêaqilî, di nav de ya herî devjenî jî, li bendê têgihîştinek û tehemula hema hema bêdawî ye. Ya ku ji gunehbarî, xurafet û fanatîzmê re ji bo dijberên wî destûr e, ji bo wî ne maqûl e. Divê ew gumanên li ser potansiyela hişê xwe bikar bîne, dev ji veguherandina ola aqilmendiyê li celebek nû ya xurafetê berde, û dev ji her cûreyê fanatîzma zêhnî berde. Ev e ku hûn çawa bi hêsanî têne qonaxê, û ez difikirim ku nuha li ku em niha ne,

Projeya Ronahiyê ji bawerîya bi nirx û hêjayiyên zanînê bi zelalî qut bû. Lê di kîjan têgihîştina baweriyê de mirov dikare di têgehek bi pirsgerêk a wekî zanînê de cih bigire? (Quine (1), ku têgîna di pirsê de, kêrhatî û heta bingehîn wekî ku ji hêla pratîkî ve dibe, dihesibîne, dibe ku, ji nêrînek zanistî û felsefî ve, têra xwe nehevgirtî be û ne bi têra xwe teqez be bi rastî bikêrhatî ye, û wî pirsî ka kî dê sûdê jê werbigire Wî rast dît ku "afirîner dikarin bi hêsanî pêşdeçûnên evolusyonîst bikişînin ji ber ku vana, wekî zanyar, neçar bûn ku piştrastiya mutleq îdîa bikin." Ji ber vê yekê afirîner dikarin bersivê bidin ku teoriya wan bi qasî ya pêşbazî, ji ber ku ew nebû Ew bi teqezî tê zanîn ka teoriya

peresanê rast e. Parastvanên ol û stêrnasan [li eniyên din] ji bo motîvekirina hêzên xwe dispêrin heman çavkaniyan (2).

"

Ji ber ku teoriya peresendiyê, bi pejirandina kesên ku wê diparêzin, tenê hîpotezek e, em bawer dikin ku mafê me heye ku em ji yên din re, di vê rewşê de, yên ku mensûbê olê ne, bihêlin, ji xeynî, bê guman, ku ew ne bi taybetî meseleyek e ji hîpotezan, ku dê Wê hingê pêdivî ye ku bi rastî were pirsîn ka ew çawa û ta çi radeyê hatiye ceribandin û piştrast kirin, lê di rastiyê de pêbawerî û heya bê gumaniya teqez. Encam rewşek bi tevahî asîmetrîkî ye ku tê de kesên ku doza wekheviya dermankirinê ya ji bo teoriyên xwe dikin hene, lê ew ê tu carî îhtîmala bandora wan li ser teoriyên xwe nehesibînin. Pîvanek pêşdibistanê, Hinek dê bê guman bibêjin ku ger eqil îro xwe girêdayî girêdanê bibîne ku ew qas rûmetê mezin nîşan bide, ev bi rastî ji ber vê ye ku, di heyama ku ji Ronahîbûnê derbas bûye de, rasyonelîzm ew qas bi taybetî serfiraz bûye ku wê di dawiyê de teşeyek dîktatoriyê ku çêdibe kêmtirîn be. Bêtehemulî û xeternak mîna ya ku ew berê şer kir û şûnda kir. Lê divê ez bipejirînim ku ji xeynî çîroka ku gelek hemdemên me û bi taybetî jî gelek filozof dixwazin ji xwe re vebêjin, lê ez çu carî li ber lêpîrsîna cidî radiwestim ez çu carî serketî nebûm ku li vê ramanê mêze bikim.

Berevajî ya ku bi gelemperî tête bawer kirin, pêşveçûna zanist û teknolojiyê bi zor xuya dike ku mirovan bi pirsek herî girîng, bi renek cûda û maqûl bifikire. Meriv dikare ji her demê bêtir were ceribandin ku bi Lichtenberg (3) re li hev bike, gava ku ew bibîne ku "yek ji serayên seyr ku mirov daye hişê wî bê guman ev e ku ew wekî şaheser were hesibandin. Ew ji bo ku ew ne bikar anîn. Ya yekem tê (4)". Ecêb e ku meriv bala xwe bidê ka çiqas awayên ramîna mirovahiyê îro û awayê xebata hişê hemdem bi gelemperî ji bandora veguherînên ku ji hêla serfiraziya aqil û zanista gumanbar ve hatî şandin kêma bandor bûne. Yê ku ji serdestiyê an wekî ku em jî dibêjin, zilma zêhnê gilî dikin behsa desteserkirina hêzê dikin ku, heke were xwestin an jî, di her rewşê de, di demek diyarkirî de xeyal dikin, dibe ku qet çênebûbe. Fikra ku di bingehe de xwe dispêrin ronahiya aqil, biryarên pirsên krîtîk, hem di warê ehlaq û hem jî di warê zanînê de, ji pratîkê ve nayê ferz kirin dûr e, lê belê, bi renek jî, ew nakokî û hema hema nayê fêhm kirin.

Di 1787 de, dema ku Lichtenberg li ser yek ji çapên herî navdar ê Hogarth (5), ku di 1762 de bi navê Naîf, Xuraf, û Bêtehemulî hate kolandin, bi dirêjî şîrove kir, wî hest kir ku di salên dawîn ên dawiya sedsala hîjdehê de, hişê ku nû şiyar bûbû û hêzên xwe fêhm kir, jixwe li ser bû Ew li ber e ku bi pêlek bêwate, bêwate û dînbûnê ya ku gefan li her tiştî dixê bin dorpêç kirin. Ew diyar dike ku dîmenê ku

Hogarth kişandiye tişte heye ku wî bilerizîne mixabin kê m şans heye ku ji xeynî yên ku ji berê de qanî bûne mirovan bawer bike: "Ev bû - û dê wusa jî bimîne. Ev tirs û xofê zêde dike (.) ..) lê dibe ku ew bi hemî henekiyê wusa be, ew tete kirin da ku yên li derve bêtir werin şiyarkirin da ku li hundurê xwe baştir bikin (6). " Hûn dikarin jê re gazî bikin qîrîna Offclar ya bêhêvîtiyê, ji ber ku beta Ronahiyê, ya ku li Lichtenberg xuya bû, li ber winda bû, bi rastî ev bû ku ew ê her dem bi vî rengî nebe.

Ya ku ji rêşker (7) re tê gotin, di rengdêrên L'Om sans de, û "mirov bêdawî" an belkî hêj bêtir, û "mirovê nezela", ku celebê wî êdî serdest e, ne ew zilam bû ku bû konseptê bêdawî an Ne diyar, ji ber ku rewşa ku dikare pêwendiyek diyar hebe bi ya ku ew hatina mirovan a bê sifate bi nav dike, lê zilamek xwedî têgehên nediyar an têgehên nerast. Paul Valerie, di Nerînên xwe yên li ser Cîhana Hemdem de, gelek caran ramana celebek "tîrêjiya pêlê" raber kir. », Axa kî bi serketinên ku zimanê hejmar û pîvandîna li her deveran çêdike her roj bêtir tê tehdît kirin û kê m kirin. Lê Moselle, ji aliyê xwe ve, xuya dike ku ji tiştê ku meriv dikare bibêje celebek tolhildana li hember nenas, bêbiryar û razdar, ku dest pê kir xwe pir zû diyar dike, şok dibe. Meriv wê bifikire ku merivê nezela divê rê bide merivê taybetî, yê ku ew timûtîm dubare dike, bi gelemperî, ji bo înkarkirina wî, ku ew niha dinya serdest e. Lê teqez xapandinek e.

Fikra ku daxwaziya rastbûnê îro hema hema hemî sektorên heyînê bi dest xwe xistiye û ku ev mirovê taybetî di encamê de qanûna xwe (an despotîzma xwe) li her deverê ferz kiriye jî ji min re xuya dike ku ew perçeyek jê ye. Berî her tiştî, efsaneyên ku mirovê nûjen dem bi dem bi wan re dilîze ku xwe bitirsîne. Diyar e, ew ne ew çend e ku mirov rastîya îroyîn rast binivîse, ne ku derbirîna heyecanek ku bi xwendina çîrokek xemgîn tê, ya ku leheng xwe ji bidawîkirina her tiştê ku jê bawer dike, û bi taybetî xwedan yê herî hêja, bêpar dibîne. Bi kêfxweşî, hema hema rîskek rastîn tune ku merivên nerast, ên ku berdewam dikin ku meriv dikare wekî pozîsyonek bilind a çanda hemdem bi nav bike, rojek were derxistin. ? Moselle dibêje, rûreşa baş, her gav ji vedîtinek nû mirovtir e, nemaze ku ew vedîtinek zanistî be.

Zanist di bingehê xwe de li dijî her cûre îdealîzmek celebek êrişkeriya bi zanebûn û sistematîkî xuya dike. Lê Moselle di wê baweriyê de bû ku têgehek din a îdealîzmê û hem jî zanist bê guman dikare wan rojekê bîne cem hev. Lêbelê, lihevhatinek ji vî rengî tê wateya lihevhatinek, ji her demê zêdetir, ne gengaz e ku, di navbera pisporiya pispor û ya kesek navînî de. Lêbelê, dibe ku jinberdanê hîç tûj nebûbe, û ji bilî vê, ew dikare bi reftara pisporên xwe bi gelek awayan were piştrast kirin û heta were teşwîq kirin. Meriv dikare, bi rastî, qala dijberiyek sistematîk û epistemolojîk a

radîkal a di navbera rasyonelî, guman û pragmatîzma ku ew di warê xwe û tehemûlê de nîşan didin an jî dilxweşiya ku ew dikarin bi renek bi tezmînatê nîşan bikin bikin, gava ku ew sînorên xweyên teng derbas bikin, ber bi awayên raman, hindiktir - bingeh û hêj bêtir Bawerî û baweriyên bêaqil ên mirovê hevpar. Mîna ku zanist bi renek dixwaze lêborînê bixwaze, ji yê ku îdîa dikin ku ji wan pir bêtir tişt dizanin, ji ber ku ew bi xwe hindik dizanin (û di heman demê de, ew jixwe bi renek an awayek din jî gelek tiştan dizanin).

Wusa dixuye ku zanebûn, ev demek dirêje, ne tiştek e ku em jê dixwazin û ji bo xwe çandinî dikin, lê belkî tiştek e ku em dixwazin wê ji berjewendîya yekî din dût bigirin. Di wateya berfireh a bêjeyê de, rizgarî. Wekî din, em çawa dikarin vê rastiyê vebêjin ku serdemek ku diviyabû heyama xwezayî û sade ya aqil û zanistê ji dîktatoran re rêzgirtinê çêdike (bê guman, dîktatorên rewşenbîr ji bîr nakin), "rêber", "serdest", mamoste, pêxember, û xêrnexwazên her cûreyê? Moselle destnîşan dike ku ew bi rastî serdemek Mesîhiyan bû berî Warerê Cîhanê yê Yekem. Li vir xalek din jî heye ku tişt bi zelalî li ser wê pir neguheriyê: Destpêkên hezarsala sêyemîn jî pir mesajî bûn, û di bûyera qeyranek ku cîhan di nav de xeniqî ye, em dikarin bitirsin ku yê mayî ji wê zêdetir e.

Lê em naha di destpêka sedsala bîst û yekê de ne û wusa dixuye ku em ketiye qonaxek ku ramana ji nû ve xerckirina mîrata Ronahiyê êdî ji destan nayê. Sala 1992-an, Wolf Libenes (8) rêze dersên xwe li Collège de France bi mijara "Rewşenbîrê Ewropî çi ye?" "Ma çi ji me re maye ku gotegotên postmodern ne tenê hemî mafdarbûn wenda kir, lê firsenda ku jê re peyda bû ji holê rakir?" Ya ku niha ji me re dimîne ev e ku em mîrateyek rewşenbîrî ya ku me newêribû navê wê bibîr bînin bi bîr bînin. Ew serdema ronakbîrî. Ne ku divê em tenê wan vejînin, lê divê ku em ji nû ve li wan bifikirin (9). "

Ez her gav bi xwe bawer bûm ku bi rastî çareyek me ya din tune. Mixabin, ez ne ew qas xweşbîn im ku Libenis xuya dike. Ji aliyê din ve, rastiya ku gotegotên postmodern hemî rastdariya xwe winda kiriye, bê guman wê pêşî li wê bigire, ku ev qas dirêj be, kerr bimîne. Li aliyê din, mixabin, di navbera ramana vegera Ronahiyê de wekî dirûşmeyek ku dibe ku dê carek din perçeyek cîhana rewşenbîr biceribîne û celebê veguheztina ku divê meriv bigere di awayên raman û tevgera mirov îro dest pê dike ku wê rast bide.

Çavkanî û marjîn

(1) Willard van Orman Cowen (1908-2000), lojîst û filozofê Amerîkî (hemî têbiniyên vê gotarê ji edîtor hatine girtin).

(2) WV Quine, Pîvan. Ferhenga Felsefeyê ya Navber, ji hêla Dominique Joy Blanche û Terry Marchet ve ji Englishngilîzî hatiye wergerandin, Soil, Paris, 1992

Berencama 2021 an

- (3) George Christoph Lichtenberg (1742-1799), filozof, nivîskar û fîzîknasê Alman.
- (4) George Christoph Lichtenberg, *Schriften und Briefe*, Carl Hanser Verlag, Munchen, 1968.
- (5) William Hogarth (1697-1764), nîgar û çapkerê Englishngilîzî.
- (6) Ji hêla Walter Promise, Karl Hanser Verlag, Munchen - Viyana, 1999 ve hatî pêşkêş kirin.
- (7) Robert Moselle (1880-1942) nivîskar û şanogerê Avusturyayî ye.
- (8) Wolf Libenes (z. 1941) civaknasek Alman e.
- (9) Wolf Libenes, *Rewşenbîrê Ewropî çi ye? Di Dîroka Ewropî de Rewşenbîr û Siyaseta Giyan. Serokê Ewropî yê Collège de France 1991-1992*, Soel, Paris, 2007. Profesore Collège de France, Serokê Felsefeya Ziman û Zanînê. Vê nivîsarê bi îlhamê "Ma em di Serdema Sedem de ne?", Konferansa ku bi minasebeta dayîna Xelata Yekîtiya Rasyonel, di 17 Kanûn 1999 de, hat li dar xistin û di Kovara Rasyonel, Hejmar 542-543 (Adar - Avrêl 2000)

Kurdistan ji hêla erdnîgarî û jeopolîtîkî ve

Dr. Xelîl Ehmed

Çu peyvek tune ku kesên ku xwediyê zîhniyeta kar wekî peyva (Kurdistan) bêzar dike, û ne baş e ku ew dema ku pêwîst be navê (Kurdan) bilêv bikin, wan wekî "beşek ji tevna neteweyî" ya welatên ku xwedan ji kirasê Sykes-Goku derket, û tiştê bi wan re tune - dema ku hewce be Di dayîna "mafên hemwelatîbûnê" yê ji Kurdan re, lê ew bi her awayî hewl didin ku navê (Kurdistanê) paşguh bikin, û wê ji holê rakin axaftina siyasî û çandî.

Navê girê (Kurdistan):

Erê, navê (Kurdistan) di nav xanedaniyên faşîst de bûye girêk, û wan mêze kir, bo nimûne, ku navê (Herêma Kurdistanê) li başûrê Kurdistanê hate sepandin li legitraqê

meşrûiyeta destûrî bi dest xist û di gotara siyasî ya navneteweyî de hate nas kirin, lê Xanedanên şovenîst heta nuha israr kirine ku wê paşguh bikin. Di axaftina xweya siyasî û çandî de, ew li şûna navê dagirkirina etherî (Northernraqa Bakur) bikar tînin.

Çima ev hemî paşguhkirina navê (Kurdistan)? Why çima ev hemî reşkirina wî danî? Ji ber ku xanedanên şovenîst baş dizanin ku naskirina hebûna (Kurdistan = welatê Kurdan) tê wateya pejirandina mafê Kurdan ku bibin xwedan welatê xwe û dewlemendiya wê, û ev tê wateya mafê wan ku dewleta xweya serbixwe li ser axa wan a neteweyî, û dûv re ew tê wateya ji nû ve xêzkirina nexşeya Asyaya rojavayî, û ew jî tê wateya hilweşandina wargehên biyanî yên ku li Kurdistanê hatine çandin, û vegerandina deverên revandî yên Kurdî li laşê sereke (Kurdistan).

Ji ber vê yekê, lêkolînên li (erdnîgariya Kurdistanê) mijarek pir girîng e, û ji bo amadekirina wê, em ronî bikin li ser hin têgehên erdnîgarî û etnîkî, bi mebesta sazkirina wan, û tevliheviya ku bi wateyên wan ve asê mayî ji holê rakin encama berhevdan û lihevnekirinên dîrokî û siyasî.

Termsertên erdnîgarî:

Gelên Hindo-Ewropî (Arî): Dîroknasan gelên cîhanê li komên mezin parve kirine, ya herî girîng jî ev in: Hind-Ewropî, Semîtîk, Hamîtî, ralral, Komên Altayî, komên Asyaya Başûrêrojhat, û Eskîmos, û ew behs kir ku gelên Hindo-

Ewropê Ewropê, Amerîkî û Slav, Ermenî, Faris, Med û yê din in, û wan ji vê komê re jî (Arî) digotin.

Di pirtûka (Serkeftina izationaristaniyê) ya dîrokzan James Henry Bursted de hat gotin, ku bêjeya (Arî) ji bo şaxê rojhilatê gelên Hînd-Ewropê tê gotin, ango: Med, Faris, Ermenî û yê ku li Afganistan û Hindistanê bicîh bûn. Ji bo Ewropê û Amerîkî, ew ji şaxê rojava ne. Ango, Arî pismamên Ewropiyan in, ne bav û kalên wan in.

- Iranran: Di serdema me de (Iranran) welatek dikeve rojhilatê Iraqraq û Tirkiyê, û ev navkirin ji peyva (Ariya) di pirtûka pîroz a Zerdeştî de (Avesta / Abastaq), ku tê wateya welatê Arî, û bêjeya (Arî) di zimanan de Arî ya kevnar, di nav de Sanskrîtî, tê wateya (mezinahî, hêja), û navê (welatê Arî) jî li welatê ku niha wekî (Afganistan) tête zanîn hate bikar anîn.

- Deşta Iranianranî: ew nîv sêgoşeya di navbera Geliyê Indndusê li rojhilat û Geliyê Dîcleyê li rojava ye, û girîngiya wê ji wê yekê tê ku ew Asya Navîn û Rojhilata Dûr bi Asyaya Rojavayî û Rojhilata Nêzîk ve girêdide.

Farisî: Navê (Farisî) û (Farişî) ji navê eşîra Arî ya mezin e ku ji hezarsala yekem a berî zayînê ve li başûrê-rojavayê Iranranê bicîh bûye, û navê vê eşîrê di formê de hatîye gotin (Parsa), û ev term gelek caran di çavkaniyên Erebi û Ewropê de tê gotin.

Medya: Ew herêma ku eşîra din a arî ya mezin (Madai) an (Madai) lê bicîh bûne, û ku hatine welatên ku paşê bi navê

Kurdistan dihatin zanîn, û çawa ku (Iranran) di dîrokê de berhema (Farisiya) ye, ji ber vê yekê (Kurdistan) berhemek (Medya) ye.

Ronahî li erdnîgariya Kurdistanê:

Kurdistan ne hîpotezek e, ne jî dahênanek nû ye, ew di dîroka Asya Rojava de kevnar e, ew welat e ku ji gola Urmia li rojhilat heya peravên Deryaya Navîn li rojava û ji çiyayê Agri dirêj dibe (Ararat) li bakûr heya Lorestan li başûr, li vî welatî bav û kalên Kurdan (Zagros) - Aryons) dijiyan, û tê de wan federasyonên eşîrî damezirandin ku bi derbasbûna demê re veguherîn dewlet û keyaniyan, ku tê de dijiyan Elamîtî, Jotî, Lûlû, Subarî, Kaşîtî, Hurrî / Metanî, Manayûn, Xeldanî, Medî û ji bav û kalên wan ên ku mîrîsa Kurdan (Kurdistan) girtine, û ew ji wan nediziye. Yek .

Jiyana mirovahiyê ji serdema kevirîn û vir ve li Kurdistanê xuya dike, heya radeyekê ku gundê Jarmo, ku dikeve navbera Jamjema û Silêmaniyê (li başûrê Kurdistanê), yek ji wan gundên herî kevnare yê Rojhilata Navîn e. Çawa ku berê jî hebû (nêzîkê 5000 sal BZ). Di sala (1949 mîladî) de, bermahiyên mirovê ku nêzîkê sed hezar sal berê jiyaye, di şikefta Tangi Pabda de, ku li Çiyayên Bakhtiari li bakurê rojhilatê Shushtar (Covert) li Kurdistanê ye, hate dîtin.

Kurdistan li başûrê rojavayê parzemîna Asyayê, li herêma ku niha wekî Rojhilata Navîn tê zanîn, û ji bakûr ve bi deşta Ermenistanê ve tê tixûb kirin û deverên bakur û rojhilatê

Kurdistanê jî perçeyek ji wê deştê ne. Ya beşên wê yên bakur û rojava, ew li rojava beşek ji deşta Anatolyayê ye, û ew jî bi deverên rojhilatî yên deşta Iranianranê ve girêdayî ye, û ji başûr ve ew bi Kurdistanê ve bi welatên Erebi re tixûbdar e. Minorsky dibêje (Wî di sala 1915-ê zayînî de pirtûka xweya li ser Kurdan çap kir):

"Heke em dixwazin di berbanga dîrokê de li welatê Kurdan bigerin, divê em têkevin beşên dûr ên rojhilat û başûr. Sê herêmên jêrîn welatê Kurdan in: Çiyayên bilind ên li Ermenistanê, herêma Kurdistana Tirkîyê , û çiyayên Farisiya rojava. Ji ber vê yekê, em dibînin ku Kurd di dema niha de li ser erdek fireh a li tixûbên Tirkîye û Farisistanê, ji bajarê Mandali heya Ararat, ku axa wan sînorên me derbas dîke û dikeve Kafkasyayê, dijîn.

Kurd li her deverên zincîre çiyayên Ermenistanê bi Ermenîyan re dijîn, û tixûbên wan ên bakur li Erziromê li Tirkîyê diqedin, û li başûr jî Kurd deverên mezin heya dawîya deşta Mezopotamyayê kontrol dîkin. Li rojavayê tixûbên wan Çemê Firatê, ango hêj rasttir, Gundê Sowê ne, û ew li vê nuqteyê nesekinîn, lê berevajî dest bi kişandina nav kûrahiya Asyaya Biçûk kirin, û ew ne tenê herêmên başûr-rojhilat dagir dîkin ya Sêwasê, lê komên cuda hene ji wan jî li dora Konya li Cilicia, û digel vê Wêne digihîje Behra Spî.

Deverên Kurdistanê bi qasî du sed hezar kîlometrên çargoşe tê hesabandin, wekhevîya Fransa li Ewropa, mezinahiya

California li Amerîka, û Kurdistan welatê çiya, deşt û çeman e, û ew bê deşt nîn e, dibêje Touma Bowa: "Çiyayên Toros, Ararat û rêzeçiyayên mezin Zagros stûyê bingehîn pêk tînin. Ji bo welat". Basile Nikitin dibêje, "Em dikarin bi gelemperî tekez bikin ku Al-Kurdî û çiya ji hev neyên veqetandin."

Ya rast ev e ku li Kurdistanê hemî şêwazên çiyayên bilind, piçûk, bêber û daristanî hene, û bilindahiya wan di navbera (3500 - 4000) metre de ye, û dibe ku hin lûtka jî bigihîjin (5000) metre bilind, û ya herî navdar jî Çiya Alland li bakurê rojhilatê (Iranan), û Çiyayên Ararat (Agri). Li bakur (Tirkiye), Çiyayên Toros li bakurê rojavayê (Tirkiye), û Çiyayên Zagros li rojhilat.

Kurdistan bi jeopolîtîkî û aborî:

Çiyayên Zagros nûnertiya tixûbên erdnigarî yên ku deşta Iranianran û Mezopotamya ji hev vediqetînin, Çiyayên Zagros bi navên Çiyayên Kurdistanê jî têne zanîn, hin deverên wê wekî Louristan têne zanîn, û Lour şaxek ji Kurdan e, û beşên din jî têne zanîn Çiyayên Bakhtiari. Çiyayên Zagros, aramiya xanedana Medî, li paytexta Medan, Apatana (Hemadan) ye.

Ew li Çiyayên Zaharus, du rêçên herî girîng ên ku Rojhilata û Asyaya Rojava bi hev ve girêdide, cîh digire:

- Yekem ji wan korîdora dîrokî ye ku li Xaneqîn dest pê dike, di Karmanshah re derbas dibe, piştê jî hêla Hemedanê ve derbas dibe, û ji dûr ve berê xwe dide deşta overranê.

Arkeolog Herzfeld ji vê derê re (Deriyê Asyayê) digot, û ji demên kevnare ve tê zanîn (Rêya kpekê).

- Ya duyemîn jî korîdora Halabah-Penguin e, û dibe ku ew şaxek din a Rêya kpekê ye.

Piraniya çemên mezin ên li Rojhilata Navîn ji erdên Kurdistanê (Dicle, Firat, Zabê Jorîn, Zabê Jêrîn, Diyala, Aras) têne, û li Kurdistanê gelek mêrg, daristan, fêkî, keriyên bizin, mî, çêlek, hesp, û gelek ajal, çûk û masî.

Binevşa axê li Kurdistanê ji rûyê wê ne kêmtir dewlemend e. Li wir komir, kevirên kevir, xwê kevir, kewkurt, hesin, sifir, krom, rêber, zêr û zîv hene. Kurdistan ne xwedan dewlemendiya petrolê ye, ji ber ku li gelek deverên wê, û zeviyên wê yên herî mezin li Kerkûkê ne. (Kurdên Navendî), nemaze quntarên rojavayî yên Çiyayên Zagrosê (ku niha Kerkûk lê ye), li cîhanê yekem herêm bû ku neft derxist. Ew dibêje: " Di demên kevnar de, heta li Ewropa jî, wan gazî neftê (rûnê Medî) dikirin. "

Dewlemendiya neftê li şûna ku bibe rêyek ji bo geşbûn û dilxweşiyê ji bo gelê Kurd bû bela. Di vî warê de, ka em agahdariya jêrîn a ku ji hêla nivîskarê Ereb ê neteweyî, parêzer Hilal Najî ve hatî pêşkêş kirin bifikirin ku ew dibêje:

"Deverên ku li Kerkûkê neft jê tê derxistin hemî deverên Kurdistanê ne, ji xeynê gundên Kurdan û niştcehên wan ên Kurd li wir çu kesên din tunebûn heya sala (1963 z.), Dema ku hukûmeta iraqî hemwelatiyên kurd ji gundên wan bi

tevahî dersînor kir dîtina raya giştî ya cîhanê, û eşîrên Ereb li cihê wan bicîh bûn. "

Marjînên lêgerînê:

James Henry Breasted: The Triumph of Civilization, r. 245-246. Taha Baqer û Du: Dîrokek Kevnar a Iranranê, rûpel 14-15.

- Thomas Buwa: Kurtayiyek li ser Kurdan, r. 9. Abd al-Raqeeb Yusef: Sînorên Kurdistanê Başûr, r. 21. Ahmed Fakhry: Lêkolînên li ser Dîroka Rojhilata Kevnar, rûpel 21-22. Mehrdad Izady: Kurd, rûp. 23

Rojhilata Bexdadê.

- Rusya Tsarist.

Ji şaxên çemê Firatê yê li bakurê Kurdistanê (başûrê rojhilata Tirkîyê).

Minorsky: Kurd, rûpel 14-15.

- Basili Nikitin: Kurd, rû 88. Munther al-Mawsili: Ereb û Kurd, rûpel 57-58. Mehrdad Izady: Kurd, rûp.1, 2.

Arshak Safrastyan: Kurd û Kurdistan, rûp. 2 8

Anton Mortkat: Dîrokek Rojhilata Navîn a Kevnar, rûpel 367. Diakonov: Medya, rûpel 89, 314, 343.

- Mihemed Emîn Zekî: Kurteya Dîroka Kurd û Kurdistanê, 1/13.

Di kesayeta Kurdî de xwendina realîst

Dr. Ahmed Xelîl

Di serdema berî Islamicîslamê de, peyva (Kurdî) bi Farisiya kevnar dihat wateya (qehreman, mêrxas, rehmet), ji ber vê yekê di nav kesayetiyên kevnar ên Iranianranê de jin û mêrên ku navê (Kurd) û (Kurdî) li xwe dikirin hebûn, û Abu Hanifa al -Dinuri (m. 282 AH) behs kir Ev di pirtûka wî (Nûçeya Dirêj) de heye. Di pêşangeha têkoşînê ya bi pêşengiya Kralê Sasanî yê Farisî Hormuz bin Khusra Anu

Sharwan li dijî Tirkan, em dibînin ku ew şiyane Bahram Shubin (Jopin) û serdarê wî li ser Azerbaycan û Ermenistanê, û wî behs kir ku birayek wî hebû Bahram Jubin bi navê Kurdi. Khosrau Abruiz ibn Hormuz, û wî xwişkek bi navê (Kurd) hebû, û ev Kurd bû, dayika Farisî padîşah, Joan Sheer.

Dadgehên bêalî:

Di serdema Islamicismê de, û her weha di serdema nûjen de, me lêkolînerên ku ji hêla rastbûna çavdêriyê, ketina têgihiştinê, cûdahiya baş a di navbera genim û rûn de, pabendbûna bi objektîvîteyê di hukimran de, ji hev kêmbûn. û pabendbûna bi dadmendiyê di dana ramanan de.

1 - Celal el-Dîn el-Suyuti (m. 911 AH) - di axaftina xwe de li ser taybetmendiyên gelan - diyar kir ku Xwedê "çavnebarî kir deh beş, neh jê Kurd in, û yek jî mirovên din e".

2 - Lêkolînerê ermenî Abovyan wiha got: "Em dikarin ji Kurdan re sernavê igtsovalindên Rohilatê, bi hemî wateyên xwe ve bi nav bikin, heke ew jiyane medenîtir bijîn, ji ber ku taybetmendî û taybetmendiyên hevbeş ên wan mirovan di domdariya wan de tene kurt kirin dilxwaziya şer, durustî, edeb, û dilsoziya wan a bêkêmasî ji mîrên xwe re, û dilsoziya wan. Gotinên wan ên hêja, mêvanperweriya wan, tolhildana ji bo xwîna çûyîn, dijminatiya eşîrî ya ku di nav xizmên herî nêz de jî derket,

sebra bi talan û banditry, û rêzgirtina wan a bêsinor ji jinan re ”.

3 - Lêkolînerê rûsî Basili Nikitin li ser gotina Abovyan şîrove kir, û got: "Talankirin û talankirin di têngîna tawanên kurd de nayê hesibandin, lê wekî nişana mêraniyê ye, ... Lêbelê, li rojhilat hema hema hemahengiyek temam heye ku Kurd bi malbatên xwe re bi wan zilm û zordariya ku dikin nakin, nakin. Ji hêla dîlên Tatar, Tirkmen û Bedewiyên Erebi ve bi wê re hevdişînê bikin.

4 - Di bin sernavê (Nerînên hejmarek rojhilatnasên li ser Kurdan: Roj, Binder, Locke, Wegram, Minorsky) ev tişt nivîsandîye: "Kurd bi yekparebûna xwe ya bêhempa, bi parastina peymanê ku ew girêdide, dilovanîya wî ya birûmet ji xizmên xwe re, û tevgera wî ya mirovî di wêneyek de. - nemaze kurdên başûr û navendî - li hember jinan, ji misilmanên din bêtir, hesta wî ya helbestvanî, evîna wî ya edebiyat û helbestê, lezgîniya wî ya fedakariyê ji bo xatirê eşîra wî, û serbilindiya xwe ya kûr a li welat û neteweya xwe.

5 - Basile Nikitin lê zêde kir: "Al-Kurdî di heman demê de bi cewhera xweya tûj, şewatên xwe yên ji nişka ve, bi kelecana, taybetmendiya jiyana wî ya tewş û tijî sosret, lê di heman demê de kêfa wî ya mîzahê ya mezin tê û pêkenokî. ”

6 - Xatûn Stewart Erskine got: "Kurd miletekî wêrek in, yên ku ji azadiyê hez dikin û bêriya azadiyê dikin, û kevneşopî û

zimanê wan hene, û mafê wan ê azadiyê heye mîna yên din, lê ew di navbêna xwe de peymanek tunebûn û Englishngilîzên ku bi Kurdan re xizmet dikirin, û ji bo perwerdekirina wan di şerê giştî de xebitîn. Ew bi yekdengî ji bo qehremanî, cesaret û hêza xwe hatin pesinandin. "

7 - Lêkolînerê rûsî Minorsky (m. 1966 z.) Di dehsala yekê ya sedsala bîstan de di nav kurdan de jiyaye, û hay ji edet û tarîfkirina wan ji nêz ve û bi zanebûn hebû, ji ber vê yekê wî hin bûyerên ku wêrekiya wan diyar dikin destnîşan kir, mêrxasî û tunebûna bêçalakiyê. Ji bilî vê yekê ku Kurd ji evîna henek û tûjiya giyan heya pûçbûniyê têne xuyang kirin.

8- Basile Nikitin got: "Lêkolîner bi yekdengî dipejirînin ku Kurd xwedan zîrekiya tûj û têgihîştina bilez e, tewra di warên ku hîn jê re nas nebûne. Mîna mekanîzmayê, ku di vê de, nemaze di projeyên derxistina neftê de, îsbat kir ku ew pêkerek îdeal e.

9 - Di rapora Komîsyona Lêpîrsînê ya Navneteweyî ya Komeleya Neteweyan a li ser xêzkirina sînorên di navbera Tîrkiye û inraqê de di sala 1924 AD de wiha hate gotin: "Kurd şervanên dijwar in ku baskên rûreşiyê ji kesî re nizm nakin, ew ji peyv, ne yekîtiyek ku wan bike yek, lêbelê wan karîbû bihevre jiyan û cîrantiyek baş bijîn. Li gelên din ên ku li welatê wan dijîn "

10 - Lêkolînerê Libnanî Jarji Zaidan di vegotina Kurdan de wiha got: "Di wan de cesaret, arîkarî û kelecana, şovaliyên wan û merivên wan hene, û ew di her rewşê de ji hevûdu re fanatîk in, wekî ku Ereb di hin rewşan de dikin, û ew rexne dikin ol û bawerî, û dibe ku carinan xiyanet di wan de hebe, û sedema wê tenê xiyanet e. "

11 - Lêkolînerê Misirî, Dr. Fahmy Al-Shenawi, di pirtûka xwe de (Kurd sêwiyên Misilmanan in) got: "Di dirêjahiya dîroka xwe de ew bi dilrehmî, tifaq an danûstandinên bi dijmin re qirêj nebûne, û ne jî hatine tawanbar kirin ya ku pêgirtiya xwe bi Islamslamê vedişêrin, û ne jî wan ji xwe re xenîmetên hikûmetê, qesr û balyozxaneyan qebûl kirine, û wan bi hevjin û serbilindî nizanin. Ew ji welatê xwe re dibêjin welatê mêrxasan, lewma nivîskarên rojavayî gazî wan dikin.

12 - Lêkolînerê Sûrî Munther al-Mawsili di pirtûka xwe de (Ereb û Kurd) got: "Ger em bêjin Kurd û çiya ji hev dernakevin, her weha rast e ku mirov bibêje Kurd û çek ji hevdu naqedin .. Kurd ji çeka xwe hez dike, jê hez dike, lê miqate ye û jê xema wê ye, ji ber ku çek perçeyek ji xwe ye, û perçeyek Ji sarbûn û cesareta wî ye. "

Em difikirin ku ev hewesa ku mirov behsa aliyên ronak ên kesayetiya Kurd dike, vegotinek sosret e, û bertekek e li hember aliyên neyînî yê kesayetiya Kurd di dirêjîya dîrokê de. Ji ber ku di nav beşên komploya mezin û tevlihev a li dijî

Kurdan de ew bû ku wêneyek xedar li ser wan were xêz kirin, û wan wekî mirovên hov, talanker û dilên zalim nîşan bikin.

Ya ku me behs kir - û gelek tişt hene ku me behs nekir - di derheqê pesnkirina xisletên Kurdan de di tevgera dîrokî ya gelê Kurd de heye, û nayê vê wateyê ku Kurd (gelê bijartî yê Xwedê) ne , û ku divê gelên din ji wan sifatek û hêjayiyên exlaqî yên bilind fêr bibin. Ne armanc e ku ji kesayetiya Kurd re wêneyek îdeal û ne realîst were kişandin, ji bo Kurdan, wekî hemî gel û gelên din, qenc û xirab, xêrxwaz û xirab, hêja û nizm, zana û zana bêwijdan, û em ji bîr nakin ku civaka kurd radestî bandorên çandî û aborî û cûrbecûr cûr bi cûr ramanên bîrdoziyî bû sedema koçberkirina hin nirxan. tunebûna kurdiya xwerû û tunebûna wê, û bû sedema şikestinek di tevgera takekesî ya hin kurdan de , nemaze yên ku neçar man ku di koçberiyê de bijîn.

Soketên li ser karakterê Kurd:

Ya rast ev e ku nirxên hêja û xisletên xwerû yên ku lêkolîneran di civaka Kurd de dîtin di nav gelek Kurdan de hîn jîndar in - bi cûdahiyek di astan de -, lê mercên zordestiyê yên ku di sedsalên dirêj de li ser gelê Kurd hatine ferz kirin hin ji wan xera kir wan û ketine pergala wan a exlaqî. Ya ku herî zêde li dijî Kurdan tê girtin - nemaze zanyar, ramanwer, nivîskar û siyasetmedar - di dirêjahiya

dîroka wan de tijî karesat û bela, çar taybetmendiyên ecêb in, ev in:

1- Xwe înkâr kirin: Kurd ji bo xizmetkirina ji yê n din re dilsoz e, ta radeyekê ku ew di derheqê xwe, çarenûsa xwe, mirov û pêşeroja xwe de bala wî dikişîne, û guman tune ku xwe-înkâr tevgerê mirovî ya ecêb e, lê çî di giyan de tirşiyê dişîne, di dil de xemgîniyê û di hişê xwe de ecêbmayî dihêle, ku hin ji navdarên Kurd - Bila mirovên xweyên hevpar jî bihêlin - ew dudil nebûn ku berjewendiyên gelê xwe bikin qurban ji bo gihîştina berjewendiyên wan yê n ku stûyê gelê Kurd serdest dikin.

Belê, hin Kurd dudilî nebûn ku zilmê li milletê xwe bikin da ku şehînşahiyên ku li Kurdistanê desthilatdar bûn razî bibin, û me wekî mînak hesiband, Suleyman Nazif, wekî ku ew di nav helbestvanên baş ê n tirk û nivîskarên navdar ê n bi tirkî de hate hesibandin, ew bû di sala (1868 Z) de ji dê û bavê Kurd li Dîyarbekirê hatî dinê, lê wî Wî dev ji zimanê xwe yê zikmakî û navê xweya Kurdî (Wendvar) berda, navê Sulaiman Nazif girt, bû endamek dilşewat ê Komela Turanian û Civata Pêşkeftinê , û di 1913 de wek parêzgarê Mûsilê hate destnîşankirin, dûv re waliyê Bexdadê, û li Mûsilê wî kampanyayek leşkerî li dijî herêma (Barzan) meşand. And Sheikhê Abdul Selam Barzanî girtin, û darvekirina wî zûtir kir. Bêyî ku li benda hatina biryara pesendkirina pêkanîna hikûmetê ji paytext, Stenbol bimîne.

Nimûneyek din jî Diaa Kuk Alab e, lewma navê wî Mihemed Ziya (Zia) ye, ew di sala (1876 Z) de li Dîyarbekirê ji dayik bû, û ew ya Kord Zaza ye, lê ew berda, û dev ji navê xwe yê berê berda, û hate gazî kirin (Kuk Alp), ku navek Tirkî ye, û civata Kurda gundî piçûkxistî Dûre, ew hate hilbijartin endamê Komîta Bilind ya Unionttihat û Terakkî, û wî teoriya xwe derheqa Van-Turanîzm da di pirtûka xwe (Prensîbên Turkîzm) di (1920 Z) de, û wî got: “Ez naxwazim bêjim ku ez Tirk im, her çend min kifş kir ku bapîrê min bi eslê xwe Kurd an Erebe, ji haya min Ji lêkolînên min ên civakî ku bingeha yekta ji bo neteweperwerî perwerde û rabûn e. Di vî warî de delîla herî zêde, kevna û nûjen çî ye!

2 - ividexsîyetî û eşîrperestî: Al-Kurdî meylek xurt a takekesî û eşîrparêzî heye, û ew pir bi mijûlî nakokiyên navxweyî ye, û red dike ku tevî ala kurdên din bibe, û çend şoreşên kevn û nûjen ên kurd bi têkçûnê bi dawî bûn girêdana bi meylên ferdî û eşîrî re!

Ew belgeyek têr li ser zirara ku ji hêla ferdparêzî û eşîrtiyê ve gihaye Kurdan e ku di demekê de ku riferîf Paşa (efserek payebilind û dîplomatê Kurd ji Suleymaniyê), demek kurt piştî Worlderê Cîhanê yê Yekem, dixwest ku derdorên siyasî yên Englishngilîz û Fransî razî bike ku razîbûna damezrandina Kurdistanek serbixwe, gelek serokên Kurd bûn - di bin rêberiya Ji Siyasetmedarên Tirk - ew telegrafan ji wan derdoran re dişînin, hewldanên riferîf Paşa şermezar

dikin, û diyar dikin ku ew pabendî mayîna digel "birayên me di ola" de ne ; Ango, Tirk bi pêşengiya Ataturk û Pan-Tûraniyên wî.

3 - Ewlehiya Tawiye: Kurd di danûstendina bi yên din re saxlem e, û carinan li ser wan baş difikire heya xemsarî û naîfiyê, û bê guman ji bo kesek ecêb e ku di qulikê dengê de be, li yên din baş bifikire, lê heke tiştek sînore xwe derbas bike, ew li dijî wê derdikeve, û Omar bin Gotinê carekê got: "Ez ne di şermê de me, lê xerabî min naxapîne", û lerizîn xapandin e.

Ger ewlehiya qat bi tenê ji bo mirovên hevpar ên Kurdan bi sînore bûya, dê zirar hêsan bûya, lê pirsgirêk ev e ku gelek serkirde û siyasetmedarên Kurd nekarîn ji encamên ewlehiya qulikê xilas bibin, û canê xwe dan pêş û pêşeroja gelê wan di encamê de, û em difikirin ku vê taybetmendiya wê gotina navdar a ku li piraniya welatên Rojhilata Navîn tê bikar anîn çêkiriye. "Ma tu min dibirin?!" Min ev hevok ji hevalên Erebb ên li Sûriye, Filistin û Misrê bihîst. Wateya wê ev e: Ma hûn min naîf, sade-aqil, deng-pêçayî, ehmeqek mîna kurd dibînin?!

When dema ku mirovê Kurd bikaribe bi durustî di navbera yekpariya qat, naîfi û bêaqiliyê de cûdahî bike, dijwar e ku meriv pê re bileyîze, û wî bikar bîne da ku ew bi mebesta çarenûsa xwe û ya ku ji armancên kesên din re xizmetê dike ji milletê wî, û em bawer dikin ku serfiraziya Salah el-Dîn

Eyûbî di damezrandina dewletek mezin li derveyî Kurdistanê, û serfiraziya wî di şer û pevçûnên herêmî û şerên wî dijî Franks de, bû Di encama jêhatîbûna wî ya çyawaz kirina di navbera durustî, naîfî û bêaqilî.

4 - Rastîtiya super: Ev taybetmendiyeke din e ku kurd pê êşandine, ji ber ku kurd tûj e, zû rû bi rû rûbirûbûna rasterast bi kesên ku wî piçûk dikin re an rûreş dikin re, lê bêyî lêkolînek bêdeng a encaman, û ew di manevrayên sîyasî û xirûcên di rûbirûbûna dijberên xwe de ne baş e, wekî gelek rêber û siyasetmedar li vê cîhanê dikin, ez bertekên wî yê improvisation, amadebûna wî ya ku her tiştî rîsk dixê xeterê, vê yekê zêde nakim, nikarim wî veşêrim ya ku ew vedişêrin, û pêbendbûna wî bi esilzade di rewşên ku ew tenê sûd ji mêvanî û manevrayê digire, nemaze di rûbirûbûna mirovên ku Machiavellianîzm wekî felsefe û pragmatîzm wekî rêbaz girtine.

Marjîn:

- Ebû Henîfe El-Dînûrî: Nûçeyên Dirêj, rûpel 104, 111.
- El-Suyuti: Hassan Al-Lectah, rû 337.
- Basile Nikitin: Kurd, rû 139.
- Ibid., Rûp. 139-140.
- Referensa berê, rûp. 136.
- Çavkaniya berê, rûp. 137.
- Banû Stewarth Erskine: Feysel, Kingahê ,raqê, rûp. 161-162.
- Minorsky: Kurd, rûpel 67-70.
- Basile Nikitin: Kurd, rû 26.
- Zarzis Fathallah: akiryarkirina Kurdan, rû 572.

- Gerji Zaidan: Fîzyognomiya Nûjen, rûp. 147.
- Fehmî El-Shenenawî: Kurd sêwîyên misilmanan in, rûpel 72-73.
- Munther Al-Mawsili: Erebb û Kurd, rûpel 397-398.

Pêxember Birahîm ji bav û kalên kurdan bû?

Dr. Mehdi Kakayi

Tevî navûdengî û statûya pêxember Brahîm di sê olên pirtûkê de (Cihûtî, Xiristiyanî û Islamslam), û pêxemberên van olan (Mûsa, Jesussa û Muhemmed) aîdî wî bûn, di wî çavkaniyên dîrokî û abîdeyên keşfirî Di vê gotarê de, em dixebitin ku bi navgîniya agahdariya olî, dîrokî û erdnîgarî ya ku di xalên jêrîn de cih digirin, koka pêxember Abrahambrahîm û cihê jidayikbûna wî peyda bikin.

1. Di derheqê jidayikbûna Abrahambrahîm Pêxember de, pirtûka Ahîda Kevn (Tewrat) dibêje ku ew li Ur ya Kildaniyan ji dayik bûye, ku behsa cîhê heyî (Tal al-Muqeer) dike ku li başûrê rojhilatê bajarê Babîlê ye .Ev vegotinek ku bi rastî ya dîrokî re ne li hev e ye, ji ber ku serdema ku ew tê de jiyaye Pêxember Birahîm di wî de ji hatina Keldaniyan a li vê herêmê zêdetirî hezar (1000) sal 1 e. Di vê rewşê de, bûyîna Hz. Birahîm ji bo bajarokê (Harran) ê li bakurê Geliyê Mezopotamyayê (Kurdistana îroyîn) cîh digire derbas dibe.

Ji ber xelayê li welatê Kenanê, Pêxember Birahîm, malbata wî û neviyê wî (Lût) koçberî Misrê bûn. Dr. (Syed Mehmûd El-Qimnî) diyar dîke ku pirtûka pêxember Ibrahîmbrahîm û malbata wî BZ di sedsala nozdehan an hîjdehê de cîh girtiye. Ev tê vê wateyê ku di wê demê de li bajarê Sumer Ur-ê ya Keldaniyan tune bû ku ji bajêr re were gotin (Ur of Chaldeans). Navnîşkirina (Ur) bi navê (Ur of Chaldeans) diyar dîke ku vebêjerê Incîlê an wergêrê Incîlê yê ku vî navî daye bajêr û ev nav di serdema hatina Kildaniyan de bajarê Sumerian Ur.

Dîrokzan Dr. Mihemed Bayûmî Mahran behs dîke ku Pêxember Abrahambrahîm di navbera salên 1950-1850 berî Zayînê de jiyaye, û wê demê Kildanî li welatê Sumer li başûrê Iraraqê nîn bûn, ji ber ku ew berî zayînê ji 626 heya 539 serweriya Sumer û Babîl kirin 3. Ev nerastbûna gazîkirina (Ur) "Ur of Kildaniyan" di demekê de ku hebûna Kildaniyan li bajarê Ur 4 tune piştrast dîke.

Ew xuya dîke ku rahîbên Hebrewraniyan navê "Ur of Kildaniyan" dan bajar (Ur) dema ku wan pirtûkên Tewratê piştî sirgûnkirina sbraniyan li Babîl û başûrê Kurdistanê tomar kirin di sala 586 berî zayînê de, ku bajar ya Ur di wê demê de ji hêla Kildaniyan ve dihat rêve birin. Ji ber vê yekê, blogeran bajarê Ur-ê dan Kildaniyan. Ji ber vê yekê, çavkanî piştrast dikin ku Kildanî di jiyana thebrahîm Pêxember de li bajarê Ur nebûn. Meriv ji vê yekê jî

destnîşan dike ku navnî theana bajarê Ur (Ur of Kildaniyan) di Tewratê de ji hêla nivîskarên Tewratê ve di dema ku Keldaniyan bajarê Ur birêve biriye de hatiye çêkirin, û ji ber vê yekê wan jê re digotin (Ur of Kildanî).

Hêjayî gotinê ye ku bêjeya (Ur) di zimanê Sumerî de 1 û di zimanê Khoury de jî tê wateya (bajar) a. Ji ber vê yekê, em dibînin ku li gelek bajaran li Sumer û Khoury herêmên ku navê wan (Ur) e di pêkhatina navên wan de heye hebûna hebûna, wekî (Ur-Pelelium "Arbil") ku tê wateya (bajarê xweda) b , û paytexta Khoury (Urkish) ku tê wateya (bajarê hemû cîhanê) b, (Urfa) û (Orşelîm) ku tê wateya (Bajarê Aşitiyê). Peyva Sumerî û khuriyya (ur) hêj di zimanê Kurdî de zindî ne û heman maneyê didin (cîhê ku lê bijî), ji bilî ku ew bi derbasbûna demê re (hawar), ku tîpa alif (a) tê veguheztin, guherî nav tîpa haa (e) ye, û ev guhertin di zimanê Kurdî de hevpar e.

2. Gava ku Abrahambrahîm Pêxember (Abram) bû 75 salî, Xudan ferman da wî ku ji bajarê Haran (Harran) koçberî welatê Kenanê (Filistîn) bibe: (the Xudan ji Abram re got: Ji welatê xwe here û ji malbata te û ji malbata te û ji malbata te. Mezin û ez ê te pîroz bikim, û navê te bi rûmet bikim, û tu yê bibî bereket. Çawa ku di Kitêba Pîrozda digot ku pêxember Birahîm, hebî berî mirina xwe, wî ji xulamên mezin xwest ku kurê xwe acshaq ji keçên Kenaniyan nezewicînin, jê re got: (Destê xwe têxe binê min, Vosthalvk

Xudan Xwedê ji ezmên û Xwedayê erdê ku ji kurê min re jinekê nagire ji keçên Kenaniyên ku ez di nav wan de dimînim Lê li welatê min û malbata min hûn herin û jinekê ji kurê Isashaq re bigirin) (Ahîda Kevn, Destpêbûn, beşa 24, ayet 2-4) 5. Xulamê sereke emrê Birahîm Pêxember pêk anî. Bi navgîniya ku di Tewratê de hate gotin dema ku Xudan ferman da pêxember Abrahambrahîm ku ji welatê wî, welatê eşîra wî û mala bavê wî (bajarê Harran) biçe (welatê Kenanê), û her weha emrê Birahîm Pêxember ji xulamê xweyê sereke re ku kurê wî acshaq keçên Kenanê nezewicîne, lê bila keçek ji eşîra xwe re bizewice Ev bi zelalî diyar dibe ku bajarê Kurdan (Harran) bajarê ku Pêxember Birahîm lê çêbûye . (Al-Tabari) jî dibêje ku Pêxember Birahîm li (Harran) ji dayik bûye û ku bavê wî (tarîx) ew bir welatê Babilê 6. Hêjayî gotinê ye ku bajarê (Harran) 44 km başûrê rojhilatê bajarê (Urfa) dikeve û li bakurê Kurdistana îroyîn cîwarbûyî ye.

3 .. Rastiyên dîrokî diyar dikin ku bajarê (Harran) navenda perestiya xwedayê rojê ("Shimika" Khoury û "Sora" al-Mitanni) bû, ku Khoury-Mitanni berê pir xwedawend diperezandin 7. Ji aliyê din ve, nivîskarên Tewratê nikaribûn vê rastiyê veşêrin ku bavên, wek acshaq, Aqûb û yên din, berê xwe didin pir xwedayan jî. Ev delîlek dî ya derketina pêxember Birahîm ji jidayikbûna wî li ser sunnet û kevneşopiyên civaka wî ya yekem e, nemaze dema ku

malbata wî hewl da ku bi riya zewacê bi hîtîtan re têkildar bibe, û her weha delîl ku cîhê jidayikbûna hz. ya Harran.

4. (Abraham Malmat) û (Haim Tadmour) behs dikin ku bav û kalên Kurdên Khoury li herêmê (Harran), Sûriye û Filîstîn hakim dikirin û çand û kevneşopiyên xwe li ser pêkhatiya kevnar a nijada Hebrewbranî û li eşîrên qebîleyan ferz dikirin. Zarokên Israelsraîl 8. Van her du dîrokzanan lêkolîna xwe didomînin, dibêjin ku piştî damezrandina bav û kalên Kurdên Mîtanî yên mîrekiya wan, bajarê (Nozi) di sedsalên panzdehan û çardehê mîladî de, bû cihek girîng a hikûmetê li vê keyaniya ku rûniştevanên wê yên Mirovên Khoury. Ev diyar dike ku malbata Pêxember Birahîm ji bav û kalên Kurdên Khoury bû, ji ber ku rûniştevanên bajarê (Harran), ku Pêxember Ibrahimbrahîm yek ji wan bû, ji Khouryeen bû.

5. Tewrat dibêje ku Pêxember Birahîm xwişka xwe bi bavê xwe re (Sarai) zewicand dema ku ew li (Ur) bû. Ev celeb zewac ji hêla şahên Khoury, fîrewnên Misrê, û şahên Faris ên Achaemenid ve hate kirin. Pêxember Abrahambrahîm mezin bû û li welatê Khoury - Almitani dijiya. Her weha, zewaca Pêxember Abrahambrahîm û (Sarai) pêk hat berî ku ew here Misrê, û ku Pêxember Birahîm tu carî li Farisya nedijiya. Zewaca birayek bi xwişkek nivco re, wekî pêxember Ibrahimbrahîm, çanda malbata pêxember albrahîm el-Xûryah, girêdana wê bi civaka Khoury re û

vejandina çanda Khoury re vedibêje. Ev jidayîkbûna Hz. Abrahambrahîm li bajarokê (Harran), ku di erdnîgariya Khouryah de ye, piştrast dike.

6. Dîrokzan Dr. Seyîd el-Qimnî dibêje ku navê "Ur of Kildaniyan" di guhertoya orîjînal a Tewratê ya Hebrewbranî de nehatiye behs kirin, lê berevajî ku navê "Ur Kesdim" hate gotin. Dr. Seyîd el-Qimnî di axaftina xwe de berdewam dike, û dibêje ku ev nav bi bav û kalên Kurdên Kashian (Kassites) ve girêdayî ye ku welatê Babîl û Sumerê li dora nîvê hezarsala duyemîn berî zayînê birêve birine, û ku navê (Kasi) di zimanê Hebrewbranî de (Kesdim) bû, û wî di dema vê lêkolînê de encam da ku Malbata pêxember Birahîm ji herêma Khouryah an Alkashia 9 hatiye. Ev lêkolîn vê rastiye piştrast dike ku bajar (Harran) bû zayîna pêxember Birahîm.

7. Di vegotinên Talmud û Islamicislamî de tê gotin ku bûyerên şoreşa Abrahambrahîm Pêxember li dijî baweriyên gelê wî û nepejirandina wî ji perizîna laşên ezmanî re di dema padîşahê (Nimrod) yê ku ser Babîl desthilatdar bû de qewimî, û ku bajarek bi navê Ji (Kalah) re digotin (bajarê Nimrud) li başûrê rojhilatê bajarê îro yê Mûsilê. And çiyayek bi navê (Çiyayê Nimrud) hebû ku li bakurê Kurdistanê bû Ev tê vê wateyê ku digotin Pêxember Birahîm li Kurdistanê dijiya dema ku peyama wî ya yek-xwedayî û gazî gelê xwe kir dest bi baweriya Xwedê tenê kirin û nebûn hevparê Wî.

Ji ber vê yekê, rastiyên dîrokî yên li ser Tewratê, erdnîgariya bav û kalên Kurdên Khoury û Kashite, baweriyên olî û adetên civakî yên malbata pêxember Ibrahimbrahîm, destnîşan dikin ku pêxember Birahîm endamê bav û kalên kurdan bû , gelê Zaporozhian, û ku ew li bajarê Kurdan (Harran) ji dayik bû.

8. Ereb berê Sumeriyana digotin (Nabat). Alimam Ali ibn Abi Talib behs dike ku eşîra Qureyşî bi eslê xwe ji Kuthi Nabat e, ango ji Sumeriyana e, lewra Qazwînî ev tişt dibêje: Serfermandarê Alî yê Dilsoz, Xwedê ji wî razî be, got: Kî çi dipirse rêzika me, wê hingê em ê kutayê (10) nizm bikin. Li gorî gotinên Alimam Ali, eşîra Qureyş ji bav û kalên Kurdên Sumer in. Endamên eşîra Qureyşî ji neviyên pêxember Abrahambrahîm in, li gorî ku di Quranê de hatî behs kirin, ji ber ku Birahîm Pêxember bavê pêxemberan e, û di nav wan de Pêxember Mihemed jî heye. Bi vî rengî, Pêxember Birahîm neviyek bav û kalên Kurdên Zaporozhian e. Hêjayî gotinê ye ku endamên eşîra Qureyş ji Erebên Erebkirî ne.

Çavkaniyên

1. Dr. Samî Seîd El-Ehmed û Dr. Cemal Reşîd Ehmed. Dîroka Rojhilata Kevnar. Bexda, 1988, rûpel 318.
2. Dr. Seyîd Mehmûd El-Qîmnî. Pêxember Abrahambrahîm û dîroka nenas. Çapxaneya Sina ji bo Weşanê, Qahîre, çapa 1, 1990, rûpel 38.
3. Dr. Mihemed Bayûmî Mahran. Dîroka kevna raqê. Alexandria, 1990, rûpel 433.
4. Septino Moscati. Aristaniyên Semîtîk ên Kevnar. Wergera ji hêla Dr. Al-Sayed Yaqoub Bakr, Dar Al-Roqî, Beyrût, 1986, rûpel 71.

Berencama 2021 an

---

5. Pirtûka Pîroz (Ahîda Kevn). Mala thencîlê li cîhana Erebi.
6. Tabarî. Dîroka Al-Tabarî. Edîtorîya Mihemed Ebû Al-Fadl brahîm, Dar Al Ma'aref, Qahîre, Çapa Çarem, 1979, rûpel 233.
7. Dr. Cemal Reşîd Ehmed. Di Dîrokê de Derketina Kurdan - Vekolînek berferêh a paşîn û dergûşa neteweya Kurd. Beş 2, çapa 2-an, 2005, rûpel 751.
8. Abrahambrahîm Malmat, Haim Tadmour. Di thebranî û Israelsraîliyên di Serdemê de di navbera Vegotina licalncîlê û vedîtînen Arkeolojîk de. Wergêr û şîrovekirin ji hêla Dr.Reşad Abdullah Al-Shaamî ve, Buroya Misirî ya Belavkirina Belavokan, Çapa Yekem, 2001, Rûpel 118.
9. Dr. Syed Mehmûd El-Qîmnî. Pêxember Abrahambrahîm û dîroka nenas. Çapxaneyê Sina ji bo Weşanê, Qahîre, çapa 1, 1990, rûpel 64-66, 78-79.
10. Qazwîni. Kevneşopiyên welêt û nûçeyên îbadetkaran, rûpel 449.

Reng di hişyarî û ramana gelê Kurd de diyar bû

Reng di veguhastina têgînên dîtbarî de yek ji hêmanên herî girîng e, û ev girêdana dîtbarî dikare peyaman, têgehên hestiyarî û hestan veguhezîne deverên cihêreng. Wateyên vê wergirtinê yê gelemperî hene ku carinan bi komî têne pejirandin, û carinan jî wateyên wê yê simbolîk hene.

Her kes rengê xwe li gorî çêja xwe, hestên netewî yê kesane û çandî hildibijêre, û bi hilbijartina vê yekê re cîhanek têgehê radigihîne.

Kurd di demên herî pêşîn de, li deşta mezin a Iranianyan, di avakarên herî pêşîn ên bajarên pêşeng, berbiçav û kûr ên sîvîl de ne. Ew xwedan huner, çand, kevneşopî, adet û pîşeyên pêşîn ên hevpar in, û ew di bawerî û ramanên xwe de bi dîmenek taybetî ya diyardeya xwezayê têne xuyang

kirin, û reng di wê de jîngeha herî girîng a vê diyardeyê ye. Di derbarê rengê Kurdan de di warê dîrokî, siyasî û civakî de xwediyê dîtî û ramanên kûr, berbiçav. Ji ber ku diyardeya wî di hemî hêlên jiyana wan de xwedan xuyangek berbiçav e, û ronahiyek geş li raman û ramanên beşên cihêreng ên civaka Kurd dide.

Gelek efsane û çîrokên kevnar hene ku şahidiya esîlbûn û orîjînaliya vî gelî dikin, ku ew şaxek ji reha Iranianranî ye, û di gelek xalan de bi gelên din ên commonranî re, ji hêla ziman, exlaq, urf û adetan ve, şêwazê jiyanê û ol, lê di heman demê de taybetmendiyeke wê heye. De çav digire; Di encama bandora hawîrdora erdnigarî û yekeyên wê yên dîrokî li ser taybetmendiyan wê yên neteweyî; Da ku em bandora navborî ya li ser adet û baweriyên wî û bi giştî di dîtî û haydarbûna wî de bi zelalî bibînin, mînakî: Kawa hesinker, ku neh kurên xwe pêşkêşî zendê milê min kir, we rahijand; Ji koledariyê têr bû, Kiir ala hesinkar hilda, bang li mirovan kir ku rabin, paşê êrişa wan bir ser Qesra Azhdhak, û ew bi çakûçê xwe kuşt. Kurdên mayî bawer dikin ku ev bûyer roja pêşîn a Farvardînê di sala 612 berî zayînê de qewimiye, ango di sala ketina Nînewa de li ser destê Babîliyan bi piştgiriya Med (bav û kalên Kurdan) Ji wê demê ve wan dest bi pîrozkirina salane ya wê rojê û pîrozkirina şahiyên kir, û wan jê re digotin cejna (Nûroz) ku wî li ser helbestvanê Kurd Hazar digot:

“Roja Sersalê, Newroz Ji bo Kurdan rojek şad.Di destpêka biharê de mihrîcanek kevn. Ji hêla Hammerê Kawa ve hatî afirandin. Mîtos li aliyekî, û vedigerin rastiye.

Welatê Kurdan, wekî ku em dizanin, niha di nav pênc welatan de hatî dabeş kirin û belav kirin: ran, Iraq, Tirkiye, Sûriye, û hejmarek ji komarên (hilweşiyayî) Yekîtiya Soviyetê. Van tixûbên jeopolîtîk piştî Cîhana Yekem hatin xêz kirin ..Er..û dûv re gelek bûyer û rastiye din ên bi dirêjahiya Dîrokê bandor li ser hebûna Kurd kiriye; Çawa ku di Adajî de taybetmendî û cûdahî û cûdahiyên wan peyda bûn, di nav de: devok, adet, kevneşopî û bawerî .. Bê guman, welatê Kurdan ne tenê bi welatên navborî re sînorkirî ye, lêbelê wê li deverên din ên dûrî Kurdistan, li her devera ku Kurd bi komî hatin dersînorkirin; Mînakî: Abbasah Abbas Al-Safawi (1571-1629 z.) Xapînokek kir ku gelek Kurdan ji welatê xweyê resen dersînor bike. Bi dagirtina wan li mîrgên kesk ên ku li (Ramîn) û derdora Tehranê ne, lewra wî hestên xweş û dilrakêşiya wan bikar anî; Ku wan, bi malbat û hespên xwe, ber bi Xurasan û Damghan û Semnan ve bikişînin; Ji bo ku bi Ozbekan re rûbirû û şer bikin û wan paşde bikişînin. Piştî serfiraziya Kurdan a li hember Ozbekan û aramiya wan li van herêman, dora Nadershah (1688-1747AD) bû ku gelek ji wan sirgûnî Kailan bike. Bermayiyên wan di rêwîtiya xwe ya dirêj de li dora xwe belav bûn: Ramîn, Damavand, Zanjan, Kailan û yên din ... Balkêş e ku meriv bibêje tevî ku mesafeyên mezin

cîhwarbûnên Kurdan li Iranranê ji hev vediqetîne, di nav de: Azerbaycana Rojava, Azerbaycana Rojhilat, Kurdistan bixwe (Wilayeta transranî / wergêr), Karmashan, Ramîn, Damavand, Xorasan, Kailan ... û hwd., Û digel sedsalan sirgûn û koçberiya wan, hîn jî gelek rehên hevpar hene ku wan di warê: reng, motîf, tevnê de dike yek. , tevn û karên hunerî. Bi rengê ku Kurdên Tirkîye, Yekîtiya Soviyetê, Sûriye, Iraq û Iranran bibe yek..divê vê yekê bê guman ji ber têkiliyên exlaqî û giyanî yên ku gelê Kurd dike yek û dike yek.

Pêdivî ye ku reng têkiliyek rasterast bi hest û hestên mirovî re hebe, û bi saya vê têkiliyê agahdarî û têgehên cihêreng bi peyaman têne veguheztin, ku ew dikarin asayî an sembolîk bin. Vermilion (mînakî), bi taybetmendiyên xweyên dîtbarî, fîzîkî û kîmyewî, têgehek fireh digire nav xwe; Ew sembolek hezkirin û hezkirinê, germî û germahiyê, zindîtiyê û jiyanê ye, û bi dehan têgehên din ên ku bi nifşan bi devkî hatine veguheztin, û dûv re ji hêla ceribandin û vedîtînen zanistî ve têne pejirandin û dabeş kirin. Rengê sor (sor) ji bo Kurdan ji bilî dîmena xweya rast û mecazî, dîmenek din a taybetî jî heye. Ji ber ku Kurdên Qizilbaşî (yên ku di serdema Sefewî de xuya bûn) li Kurdistanê, Karmashan, Kurdistan (parêzgeha Iranianranê), rehrzûr, Silêmanî, Kerkûk û Tirkîye hîn jî bendên sor (turban) li xwe dikin, û ew al û çirayên şewq di heman rengê de radikin , û ew vê rengê girîngiyek taybetî ya olî û mezhebî didin.

Li gorî têkiliyên olî yên Kurdan bi olên Qebbislamic re, nemaze (Mahrî), ew bi rêzdarî û baweriyek kûr a taybetî rengê zer dibînin. Ji ber ku ew zer û ronahiyê ji tîrêja rojê dihejmêrin; Ji ber vê yekê, ew bi ronahî û zer wekî totemek pîroz sond dixwin û sond dixwin, û ev bawerî di folklorê Kurdî de taze ye, mîna vê beyta lîrîkî:

Li Mekke, Khater Zahra bersiva Khurawa da
Kirodawah min wî dirêj kir Awa '

- Ji bo zerya rojavabûnê min bibexşîne
Min neavêjin kûrahiya avê, ez êşiyam

Theagirtên olên kevnar, yên mayî mîna idiszîdî û Qizilbaşîya, hatina ronahî û zer di hilatin û rojavabûnê de, çavkaniya qencî, bereket û karekî baş dihejmêrin, û dema ku dustir dibe her xilasbûna rojê ji xatirê tavê dixwazin. Di vê wateyê de, helbestvan Berto Karmashani (ku bi felsefeya olên kevnar nas e) di yek ji xezalên xwe de bi Farisî dibêje:

“Dr Sinh Dalam Mai Rafatan Khorshid nîşan dide
Hir Shamkahan dozdeh W Damen Khorshid e.

Di sîngê de, dilê min her ku diçe roj lêdide

Her êvarê destê min bi rêzikên rojê ve zeliqî

Di vî warî de, (Iten) dibêje: “Rengê zer di çavên reşbûna mirovan, raman û hişmendiyê de nîşana ronahî û ronahiyê ye. Zeriya zêrîn rengê ronahî ye ku bi şewqek guncan, bêyî giranî û têkçûnê. Vîzyon rastiyeke ku berê hatibû veşartin fêr dibe. Dema ku tê gotin: Fîlan ronahî dibe; Ev diyar dike ku

wan ew di dewra berê de li şûna ronahî û ronahiyê bikar dianîn, û feydeyên wê yên mezin hebû, wekî ku li qubên zêrîn ên dêrên Bîzansê û di nîgarên hunermendên mezin ên kevnar de, tîrêjê rojê wekî sembolek axiretê, heyranok, padîşahî û Sûltan. Di nav karanînên wêya herî ecêb de ev aurayên dorpêçkirî, serê pîrozan hene. Piştî rengê zer di perspektîfa xweya sembolîk de bi têgihîştin û zanînê re têkildar e, û ew nîşanek e ku ew her du jî nîşan dike.

Wekî şîn, ew li ser rêwiyên xwezayê rengê pir serdest e, û di perspektîfa exlaqî de xuya dike ku bandorek bi bandor heye, û pir caran bi giyan û hundur re têkildar e, û armancên giyanî yên cihêreng vedibêje. Blueîn dikeve nav hiş û giyan û bi giyan re têkildar dibe. Lê berevajî, ew digihîje dawiya û kûrahiya giyanê mirov. Di heman demê de wateya baweriyê jî dide, ku ev nîşana giyan û qada bêdawî ye. Ji bo Çîniyan, şîn sembolek nemiriyê ye. Li ku şîn tarî dibe; Ew hilweşe û dihele, û wate û wateyên wê hene: xapînok, tirs, fikar, xemgînî û tunebûn, lê ew her gav behsa ramana transcendent, transcendent û serwerî, û cîhana îdealên herî bilind dike. "Li ber çavên Kurdan û baweriyên wan, em şîn wekî dij-şerm, xirab û xirab dibînin; Ew çavê xirab kor dike, çavnebariyê, cin û şeytan (Sateytan) derdixe, û hertim li hember: paqijî, bêgunehî, padîşahî û xweda ji zîrar û xirabiya mirovan diparêze. Li ser navê (kujy) kevîrek şîn a navdar heye ku ji heriyê serbilind hatiye çêkirin û bi şîna şilkirî hatiye

boyaxkirin, û ew bi dest û stûyên zarokan ve, û bi stûyê çêlekên siwarî û hespên şor ve hatî girêdan, û dibe ku rawestandina wê bidome bi salan e ji zaroktiya zû heya ketina dibistanê, ku pêlek şîn bi kartek an qeflek ve girêdayî ye Ji porê pitikê; Ji bo ku wî ji çavê xerab, çavnebar û zîrarê bide hêzên Ahremeniyan. This ev bawerî hîn jî di civaka meya îroyîn de derbasdar e, û em dikarin bibînin ku van bizêrên bi neynik ve li şofêrên otobusan li seranserê Kurdistanê hatine daliqandin.

Goethe dibêje: "Violet nîşanek û nîşana tirsek dijwar e, axiretê û axiriyê ye." Rengê binefşî yek ji wan rengan e ku jinên kurd di çêkirina jajimê de (pêçek pêçayî ji têt / wergêrê hiriyê rengîn û kyoh (Cûreyek pevçûnê), gibet (têlek an doşek ji qamîş an papîrus / wergêr hatî pêçandin), xalîçe û kilîm (xalîçe). Wusa dixuye ku Kurdan ev reng ji mîratî ve mîratî girtine û bikar anîne, û ev delîla xweseriya wan e ku bi tecrîd, têkoşîn û azarên wan re rû bi rû dimîne di dijwarî, zor û koçberiyê de. Sorlet-binefşî ji rengên xwezayî yên herêmî tê. Encamên wê bi lêkolînên psîkolojîk tene zanîn. Ew bi piranî ji bo rengînkirina xalîçe û xalîçeyan, û xemilandina stûnên mîpên darîn û mizgeftan, li deverên cihêreng ên Kurdistanê tê bikar anîn. Derbarê "rengê kesk, ew nîşana razîbûn, aramî û hêviyê ye, û ew têteliyek zanist û baweriyê ye" û vê rengê di nav gelê Kurd de cihekî taybetî girtiye; Li dû guhertinên dîrokî, nemaze piştî derketina Islamslamê; Ew berî û piştî

Islamslamê di nav komên ku ji olên kevnar bûn de hevpar bû. Têgehên olî wekî (Sabzkurden: keskbûn, şînahî, geşbûn), (Sabschden: keskkirin) û (Sabzeboden: geşbûn) hevpar bûn. Dema ku serokek olî an mezhebî amade bû , wî taybetmendiyan serokatiyê hebû. Ji bo mala şagirtan an şagirtên wî, an kî bû mêvanê wan; Theagirt û şagirtan termînolojiya navborî bikar anîn, bawer kirin ku rêberê olî ew bi hebûna xwe çandiyê û ew mîna xwezayê û darên ku di biharê de geş dibin kesk kiriye! After piştî ku xelîfeyên Abbasî rengê reş wekî dirûşma xwe girtin; Kurdên ku bi Abbasî re her gav di nav nakokî û pevçûnê de bûn, ji bo alayên xwe û karûbarên din rengê kesk hildibijêrin, da ku xwe ji wan cuda bikin, ji ber ku rengê kesk ji malbata Haşimî re taybetî bû, ji ber ku serokên olî yên Kurd her gav nêztir bûn ji elewîyan re. Totemên olî li seranserê Kurdistanê timûtim bi çavên kesk re têkildar in, di çavê Kurdan de, ku wê wekî çavkaniyek hêz, ewlehî, ewlehî û rûmetê dibînin. Hûn dikarin diyardeya van rengan di: kinc, destanên destan, zêr, wêje û muzîka gelê Kurd de bibînin.

Jinên Kurd rengên xweyên bijarte bi xwe hildibijêrin; Ji bo têkiliyên xwe, hestên xweyên psîkolojîk, û tevgerên giyanî yên xwe nîşan bidin. Cil û bergên wan li gorî yên mêran, ji hêla hêja û rengên xwe ve pirjimar û cûrbecûr ve tê veqetandin. Ew hemî rengên xwezayî ji bo cilûbergên xwe hêmanên hêja û guncan dihesibînin, dibe ku rengên herî

berbiçav sor û zer in. Bê guman, hîlbijartina wan rengan pir cûda ye; Bi cihên erdnigarî ve girêdayî, wekî nimûne, em jinên ciwan dibînin ku li deverên sînorî yên ku Iraq, Tirkiye û Iranran ji hev vediqetînin dijîn, rengên tarî (şîna tarî û şîna tarî) tercîh dikin, ji bo pîr û kalan, rengê reş bandorê li ser bêbextiyên wan dike.

Bi gelemperî axaftin, dikare were encam kirin ku Kurdên li wan herêman neçar maye van rengan hîlbijêrin û bikar bînin û bi wan ve girêdayî ne. Ji ber ku ew bi berdewamî li ber êrişên welatê xwe ne, û ji helwesta parastina xwe ji êrişkaran, rewşên awarte û bûyerên ji nişkê ve wekî êrişên şevê, êrişên dijmin û dorpeçên mayînde ne; Ew hewce ne ku wan rengan bi zorê hildibijêrin, lê berevajî, hîlbijartina wan rengan azad e. Ku ew ji sînoran dûr bûn û li her devera ku ewlehiya leşkerî û civakî lê serdest bû, û li cîhê hatin veguhestin; Cewhera rastîn di kinc û rengên wan de diyar e, ji ber vê yekê em dikarin bi rastî li van deveran bijartina rengên wan ên azad hîs bikin, berevajî herêmên sînor, ku hîlbijartin mecbûrî û mecbûrî ye û pêdivî ye. Li piraniya deverên Kurdistanê, em dibînin jinên Kurd (temenê wan di navbera panzdeh û çil û pênc de ye) rengên sor û zer hildibijêrin. Rengê zer di têgiha sembolîk de bi germbûna rojê, hilkişîna pêxemberan, şahî û dilşahiyê ve tete girêdan, û têgihîştina wê ya baş ji me re hêz, yekbûn û naveroka hestyarî, ku tê de daxwaz û azadî ye, ji me re vedibêje, wekî

em dikare bi analîzkirina psîkolojîkî pîvana her du rengan ji ber ku ew rengên bijarte yên jinên kurd in. Ku bi moral û veavakirina kesane ya wan baş bizanibin. Bi gelemperî, dikare bêje ku jinên Kurd di warên cûrbecûr ên jiyane de, di kinc, tevn, tekstîl, alav û hewcedariyên malê de rengên bi bandor, jêhatî û guncan bikar anîne. Bi reh û kokên xweyên çandî re lihevhatî.

Heman tişt ji bo zilaman jî, ku rengên xwe bi ahengê jîngeha xwezayî re hilbijêrin derbas dibe. Li gorî cîhê erdnigarî, ku ew hewce dike ku ew welatê xwe û kamuflaje xwe biparêzin û ji çavên dijminan veşêrin. Ew rengên berbiçav in ku ji wan re dibe alîkar ku dema ku bi dijmin û ajalên kovî re rûbirû dibin û di dema şeran de xetereyên ji xwe dûr bixin; Qubeyek sûfî ya stûr (mîna bank / Franji) bi rengê xweyê spî heye (ji xeynî rewşên taybetî), û ew pir caran qehweyî ye, û ew laş ji çeng û zendên nêçîrvanan diparêze.

Karê simbolîk ê rengê di nav Kurdan de tê zanîn. Lêbelê, her qebîle, qebîle, an qatek civakî ji hêla rengên xweyên bijarte ve tê terîf û şexsîkirin. Themamên mizgeftan her gav kefen li xwe dikin, û her weha tûnikên bêvilahî bi pêlavên teng ve girêdidin, û tûrikên wan bi piranî qumaşê spî ne. Birêzên wan bi şal û bergên xweyên kesk têne nas kirin, û hecîyên Mekkeyê tûr û şalikên zer bi nivîsên spî li xwe dikin. Wekî din, peyrewên mezheb, mezheb û ferman û derwêşên Sufî rengan baş û bi zanebûn li gorî têgihiştina nêzîkbûn û tevgera

xwe ya di rêça xwe de bikar tînin, û di nav wan de derwêşên fermana Qadiriya, ku rengan bikar tînin: , spî û kesk, dema ku Neqşbendî bi spî ya geş ve tixûbkiî ne, nemaze ji bo tûrikên xwe. Nîşanek rêbaza wan.

Bê guman, Kurd li gorî hewcehiyê, û ji bo xweseriya xwe û nebûna hewcedariya wan a cîranên xwe di çend astan de, yekem avakerên civakên şaristanî bûn; Bi bicihanîna hewcedariyê, wan karîbû nûve bikin û tiştê ku di warên cihêreng ên hewce de balê dikişîne biafirînin, û nûbûnên wan paşê bûn stûnên gelek nûbûn û dahênanên li civakên payebilind; Di warê pîşesaziya destan de, ew gihîştine astek estetîkî ya bilind. Ji bo vê bedewiyê, wan hemî alavên hewce ji bo karên destan ji xwezayê deyn kirin, reng jî tê de, ku di hunerên destan de hêmanên estetîkî yê herî girîng in, û ew bi afirîneriyek mezin jê re pêşeng bûn. Kurdan hewl dan ku kevneşopî û baweriyên bav û kalên xwe di tekstîl, zêrfiroş û tevnên xwe de, ji nifş bi nifş, heya roja îro, wekî: xalîçe, jajim, kilim, sendel (salona nimêjê) û doşikên hirî, û belge bikin û nemir bikin. Piraniya wan bi destên Kurd têne hilberandin. Bi kurtahî, dikare bêje ku rengên moda Kurdî ne wek moda Kurdî ye. Li cihê ku mêr ne bi gelemperî rengên xwerû (xwezayî), lê bêtir ber bi rengên têkel û ne-heyecan ve dibin; Cilên wan rengên qehweyî û xakî serdest in. Sedema vê hîlbijartinê, wekî ku li jor hate behs kirin, di hewcehiyên veşartinê de dema parastin û rûbirûbûnê ye, û ev her du

reng di nav berteka herêmên sînor de hevpar in, û her gava ku Kurd dûrî herêmên sînor bin; Rengên tarî ji bo rengên siviktir an siviktir cihê xwe dihêlin. Faktorek din jî heye ku bandor li hilbijartina rengên moda Kurdî dike, ew jî hebûna domdar a Kurdan di hembêza xwezayê de, û pêkanîna nêçîrê ye. Ji bo birêvebirina rizqê.

Piraniya deverên jîngehê ji bo Kurdan çiyayî, daristanî û deştî ne; Li gorî vê yekê, kamûflaj û naskirina reng bi xwezayê re rengên mîna rengên kevir û qirêj hewce dike, û jê rengê qehweyî ji ber taybetmendiya xweya pejirandina ronahiyê ji yên din bêtir serdest e, û ne mimkûn e ku li wê derdorê were dîtîn. Ji aliyek din ve, em rengên cilûbergên jinan dibînin, ji bilî rengên xwerû, bi rengên sor û zer serdest dibin, ku pir têr in, ji ber ku jinên Kurd bi xwezaya xwe rengên sade û balkêş digirin. Digel tercîha xwe ya ji bo rengên saf, ew dixwazin zêr û zîvê li hev bikin. Dê ev pêkhatyek bibe xwedan roniyek zêde.

Çavkaniya mijarê

- Kovara (Zaribar) Shamara (2) 1998, Mariwan - Rojhilatê Kurdistanê / Iranran.

- Wergera ji Farisî / Celal Zinkabadi / Gilgamesh

1- Mihemed Elî Sultanî / erdnîgarê dîrokî û dîroka berfireh a Kirmaşanê / Weşanxane: Baha, Gap Awal 1370 U, Çerm (1) Ta (5)

2- Johannes Itten / Renk /

Wergerandin: Mihemed Huseyîn Halîmî /

Farnak û rêbernameya Islamicislamî / Bayes 1374 belav dike û ziyaret dike